

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LEHMANN & STAGE - KØBENHAVN

KOLDING

FRA MIDDELALDER TIL NUTID

—
EN HISTORISK BESKRIVELSE

VED

P. ELIASSEN.

Korte Uddrag af Anmeldelser:

Poul Lindholm i „Venstrebladet“: „Bogen er . . . ikke lokal i den Grad som historisk-topografiske Skrifter ellers, idet Kolding fra 1236, da den første Gang nævnes, og helt op til vore Dage har spillet en mægtig Rolle i vort Fædrelands Historie. Paa en Gang Grænseby og dog samtidig ved sin Kongeborg et af Landets Centrere er der, København undtaget, næppe nogen By i hele Landet, der har saa stor almen Interesse.“ — — „Medens de fleste Bøger, i hvert Fald de skønlitterære, efter en enkelt Gennemlæsning har tabt en Del af deres Værdi, saa vil Bogen om Kolding til alle Tider beholde sin Værdi“.

Nationaltidende: „Forfatteren synes at sidde inde med Betingelser for at kunne løse Opgaven tilfredsstillende, og at dømme efter første Hæfte er Stil og Fortællemaade god.“

Jyllandsposten: „Bogen om Kolding bliver sikkert baade interessant og læseværdig. En livlig Pen har dens Forfatter altid ført, og de, der har Forstand paa Realiteterne, giver ham det Lov, at han alligevel ikke skriver mere, end han kan staa ved.“

Den danske Pioner, Omaha (Amerika): „Det bliver et Værk, for hvilket der ogsaa tør paaregnes Interesse hos mange her i Landet.“

Architekten (København): „Med 1. Hæfte følger en Grundplan og en Façadetegning af Koldinghus, udførte i en behagelig stor Maalestok efter Opmaalinger og Tegninger af Arkitekt Julius Smith.“

(Se Omslagets 3. Side.)

LEHMANN & STAGE - KØBENHAVN

PRÆSTEN L. M. LUND
OG
SKOLEVÆSENET I STARUP-NEBEL.

1815—20.

Af POUL LINDHOLM.

1.

DER er, og vistnok med rette, sagt meget slemt om de rationalistiske præster i sidste hundredårs begyndelse, men nægtes kan det alligevel ikke, at mange af dem gjorde et godt stykke arbejde, selv om det ikke var på det felt, hvor arbejdet egentlig skulde have været udført. Det er ret betegnende, at de hellere vilde kaldes lærere end præster, for de er skolens mænd mer end kirkens, oplysningens mer end opbyggelsens, og det er da også særligt på skolens område, at de får deres betydning. Mange af dem tog unge mennesker til sig i deres præstegårde, læste med dem og uddannede dem til at blive lærere i landsby-skolen.

Her skal fortælles lidt om en af disse rationalistiske præster, nemlig *Ludvig Michael Lund*, der i årene 1808—32 var sognepræst for Starup-Nebel, en mand, hvis minde endnu er levende, og som fortjener at mindes for den ihærdighed, hvormed han trods stærk modstand fremmede skolesagen her i sognene.

De gamle er enige om, at »Luhn« (som de siger) var en meget stræng mand, og at han vilde herske

enevældig i sine sogne, og dette er vist rigtigt nok; men denne strænghed og herskerlyst var ikke af selvsk art, tværtimod tyder alt på, at han i al sin færd havde sine sognefolks vel for øje. Var der noget, han syntes, der bådede dem, så skulde det gennemføres, enten de selv ønskede det eller ikke.

Man får indtryk af, at pastor Lund har været besjælet af en udpræget retfærdighedsfølelse, og det er vel, fordi han stadig har ladet sig lede af denne, at han kan optræde så bestemt både mod overordnede og undergivne. Han er ens mod fattige og rige og lader ikke sit sind omstemme ved gunst og gave. Dette sidste fik kaptejn Lange i Hesselballe at mærke, hvad følgende uddrag af fattigprotokollen viser:

»Førrige Captain Lange havde foræret Præsten 12 Skpp. Haure, uagtet Præsten, da han tilbød det, erklærede, at han ej ønskede det paa Grund af at hiin var en fattig Mand. Imidlertid bragte Captainen det i Præstegaarden, medens Præsten var i Nebel i Embedsforretninger, og erklærede, som da ogsaa var sandt, at Præsten forhen havde understøttet ham uden Betaling baade med Korn og ved i to Aar at tage Creature i Foder for ham om Foraaret. Dette Haure blev da modtaget. Men da Captainen siden fordrede Hauren tilbage, og erklærede, at det var givet, fordi han ventede at faae sin Søn confirmeret, som ej kunde skee formedelst {dennes Uvidenhed, ansaae Præsten det rettest, jendskjøndt han gjerne kunde beholdt Hauren, at lade samme af Commissionens øvrige Medlemmer vurdere, og da skjenke Beløbet til de Fattige; Disse satte derpaa Prisen til 16 rdl., som af Præsten strax blev betalt og leverede største Lods Ejer.«

Lunds herskelyst vakte stærk modstand, især i Starup, hvor Befolkningen var mere økonomisk velstillet end

i Nebel og derfor dristigere. De efterfølgende blade vil bære vidne derom, og i samme retning taler to små opsæt i kirkebogen for 1810, sålydende:

»Første Paaskedag 1810 blev den evangelisk-christelige Psalmebog indført ved den offentlige Gudstjeneste i Nebel Kirke. Samtlige Sognefolk i Nebel vare, paa 2 a 3 nær, villige til paa Undertegnedes Anmodning at bifalde dens Indførelse ved Gudstjenesten.

Starup ²³/₄ 1810.

L. M. Lund.«

»Aar 1810 den første Søndag i Advent er den evangelisk-christelige Psalmebog indført ved den offentlige Gudstjeneste i Starup Kirke. Megen Modstand mødte for dens Indførelse fra Beboernes Side. Der saare nødigen vilde give Slip paa den gamle Kingos, hvoraf man kunde en stor Deel udenad, altsaa sang uden at behøve Eftertanke og Opmærksomhed.

Starup Prstgd. 2. Dec. 1810.

L. M. Lund.«

2.

Med skolevæsenet i Starup-Nebel stod det sløjt til i disse dage. Da Frederik den fjerde i 1721 lod opføre de 240 skoler omkring paa Ryttergodset, fik Ågård by en af dem, og denne blev i lang tid ved at være kommunens eneste. Til den måtte så de børn søge, der vilde have nogen skolegang, men det var en lang vej for byerne Nebel, Borlev og Fredsted, hvorfor det da også siden blev bestemt, at Nebel skulde høre til Harth skoledistrikt, og Borlev til Egtved, men derved var ikke vundet meget, ti også til disse skoler var der lang vej. Følgen blev, at det kun blev til lidet med skolegangen, og de børn, der søgte skolen, havde muligvis ikke meget ud af det, ti med lærerens

dygtighed stod det heller ikke godt til: ofte valgte man afskedigede underofficerer til lærere, de kunde holde disciplin, og det anså man for det vigtigste ved skolegæringen.

Af lærere ved Ågård skole har jeg fundet følgende:

Hans Christian Bruun død 1733*)

Peder Knorr død 1741

Johannes Mathiesen af Ødis

(gift med P. Knorrs Enke) . . 1741—1770**)

Studiosus Mads Jerlev 1770—1812

Peder Christensen 1812—1819

Niels Peter Ravn 1819—1826

Af disse var Mads Jerlev tillige degn i Starup-Nebel, d. v. s. han sang for i kirken, løb ærender for præsten, ringede med kirkeklokken o. s. v. Før hans tid havde degneembedet været selvstændigt, og degnen boeti Starup.

Af degne i Starup kan nævnes:

David Anchersen død 1730

Niels Christoffersen.

Jesper Dreyer.

Jens Madsen Pobel død 1741

Jes Johannsen 1741 (?)—1772

I Mads Jerlevs tid fik Starup by en slags privat skole, idet en korporal Johan Christian Voigt gav sig til at undervise børn i den nu ledige degnebolig (ca. 1780).

Det har vist knebet Mads Jerlev at bestride sit dobbelte embede, ti den førnævnte Hans Hansen siger, at han lod skolen bestyre af lejede personer og i en række af 20—30 år af sin søn Henrich. I 1808 måtte han også have hjælp til degnetjenesten og fik

*) Efter en optegnelse, der er gjort af Hans Hansen, der var lærer i Ågård 1839—63 og var født i samme by 1800, skal den første skolelærer i Ågård have heddet Falk). Hvis dette passer, har han kun været lærer ganske kort, da »skoleholder Hans Christian« allerede nævnes 1725.

**) Han døde 1770, men det synes, som han ikke er bleven ved at være lærer til sin død, i hvert fald nævnes 1765 »skoleholder Michel Iversen«.

da en »studiosus Friborg« fra Kolding, der 1812 blev hans efterfølger som degn, medens hans svigersøn Peder Christensen »en månedsdannet skolelærer« (siger Hans Hansen), blev hans efterfølger i Ågård.

Friborg var dygtig til degnetjenesten, og pastor Lund, der netop kom her til sognet samtidig med ham, så snart, at han kunde mere end det, og fik ham derfor til at fortsætte Voigts skole. Han blev også en dygtig skolelærer, og Lund fortæller, at han havde megen glæde af at komme i hans skole og overvære undervisningen.

Medens sagerne stod således, var det så, at skoleloven af 29. Juli 1814 kom. I den udtaltes, at skole-distrikterne skulde ordnes således, at så vidt muligt intet barn fik over $\frac{1}{4}$ miles skolevej, hvad der vilde sige det samme som, at en hel mængde ny skoler burde oprettes.

3.

Mange steder blev dog alt ved at gå i den gamle gænge. Men ikke således i Starup-Nebel: pastor Lund sætter sig straks i bevægelse for at få skolevæsenet bedret der. Først og fremmest måtte Nebel ha en skole. Som før nævnt hørte dette sogn til Harth Skoledistrikt, men på grund af den lange vej var der så godt som ingen børn, der søgte skolen der. Lund havde derfor, allerede nogle år før skoleloven kom, fået gennemført, at Neblingerne selv lejede en lærer til deres børn om vinteren. Nu vil han have, at der skal være skolegang hele året rundt, men det er de fleste Neblinger utilfreds med, og de ansøger så kancelliet om at måtte blive fri derfor, dels fordi de ikke kan bære de øgede udgifter, og dels fordi de ikke kan

undvære børnene ved sommerarbejdet. I den erklæring, Lund medsendte ansøgningen, indrømmede han, at Nebel sogns indbyggere er »for største Delen fattige Parcellister, som have mange Børn og liden Formue«, men holder desuagtet på, at der skal være skolegang om sommeren, da »Skolevæsenet i Nebel Sogn er i en meget elendig Forfatning, thi af 72 skolepligtige Børn kan en stor Deel ej læse inden i Bog, nogle endog i en Alder fra 14—21 Aar«. Derimod foreslår han, at Nebel straks skal befries for al forbindelse med Harth og så pålægges at lønne en lærer, der har de egenskaber den nye skolelov fordrer; denne bør udnævnes af amtsdirektionen, ti når beboerne selv skal leje, vil de se mest på, »hvo der vil læse for Børnene for bedst Kjøb«.

Om der blev sommerskole, ved jeg ikke, men vinteren efter fik Nebel en af amtsprovsten udnævnt seminarist, Jürgen Michelsen, til lærer. Da blev Neblingerne bange: han skulde naturligvis have en stor løn, og formodentlig skulde de, der havde skolepligtige børn, være ene om at udrede den. De går derfor til læreren og erklærer, at de ikke vil sende deres børn i skole til ham, før de får noget at vide om, hvormeget det vil koste. Michelsen meddeler strax dette til Lund, og denne tager da til Nebel, kalder beboerne sammen og forsikrer dem, at udgifterne vil blive pålignede sognets samtlige beboere, ja, han vil endog arbejde for, at hele kommunen skal deltage i udgifterne, da han er bange for, at det ellers bliver altfor trykkende for beboerne på Nebel hede, der i vinter selv har lejet en lærer, fordi de har for langt til byen.

Præstens forsikring har vel nok beroliget beboerne — de lover ham da, at de nok skal sende deres børn i skole —, men helt tilfredsstillet dem har den ikke.

De vilde have, at læreren skulde have »Kost og Natteleje hos Beboerne efter rigtig Omgang«, men dette satte præsten sig bestemt imod. Han lod dem vide, »at det umuligt kunde lade sig gjøre, at deres Børns Lærer, som nu var en Mand, der var dannet paa et Seminarium, kunde ligesom et Almisselem gaee omkring i Kost og Logis.«

Da pastor Lund giver direktionen meddelelse om dette møde, anmoder han om, at Michelsens løn snart må blive bestemt, og slutter så sin skrivelse således: »Efter min Formening synes det billigt, at Nebel Sogn blev fri for den byrdefulde og dem aldeles unyttige Forbindelse med Harth Skole, og at Starup Sogn paa lagdes at deeltage i Nebel Sogns Udgifter til Skolehold, imod at Nebel i sin Tid forpligtedes til det samme mod Starup; thi baade er det første Sogns Beboere for største Delen fattige, medens det modsatte er Tilfældet her i Sognet, og da der dog i Starup Sogn ere to Skoler, vel ikke andordnetmæssige, men dog, især den ene [student *Friborgs*], gandske brugelig, vilde Udgifterne ej for det første blive synderlig trykkende, men derimod meget lettede for Nebel, hvor alt skal begyndes fra ny af. Imidlertid er det at vente, at Starup Sogn af yderste Magt vil modsætte sig at deeltage i Udgifterne for Nebel Sogn, og det er ej at formode, at Folk, der nu i to Aar have nægtet at betale Skatterne af den Kongel. Skole i Aagaard, der reparerede paa samtlige Skole Interessenter, blev højst ubetydelige for enhver, skulle uden Cancelliets Resolution overtage disse Udgifter.«

Det er 6. desbr. 1815, at Lund skriver således til direktionen, men denne forhaster sig ikke med at svare, 18. jan. 1816 anmoder Lund den igen om at bestemme Michelsens løn og om at forhøre hos kan-

celliet om ikke denne og de 192 rdl. 3 mrk., man har givet for hans kost og logis, skal lignedes på begge sognes beboere. Men alle gode gange er tre, Lund må endnu under 8. april gentage sin anmodning, og 19. april kommer så endelig direktionens svar: den approberer ganske præstens forslag.

4.

Efter skoleloven kunde Nebel tilkomme en fast skolebygning, og pastor Lund havde da også strax givet sig til at virke for, at en sådan kunde blive opført. Allerede i sommeren 1815 forelå en af provst Blicher udarbejdet grundtegning til bygningen. Nu gjaldt det om at skaffe penge til dens opførelse, men dem håbede man at kunne låne af Ribe stifts offentlige midler.

Imidlertid havde kancelliet under 21. novbr. 1815 tilskrevet skoledirektionerne, at på grund af pengevanskelighederne for tiden skulde man indstille bygningen af skoler, i hvert enkelt tilfælde skulde man erhverve kollegiets resolution, men Luud fortsætter dog med sit arbejde og skriver 27. desbr. til stiftet om et lån på 2000 rbd. n. v. til en skoles opførelse i Nebel. Den 13. jan. kommer svaret, at stiftets penge, ifølge forandringen med pengevæsenet, står faste og uopsigelige.

Lund opgiver dog ikke tanken endnu, men skriver 1. febr. til kancelliet og fremstiller sagen for dette. Han omtaler først den meningsløse forbindelse med Harth og dernæst de elendige skoleforhold i Nebel. »Af 72^{ve} skolepligtige Børn, som p. t. findes i Sognet, kan mange fra 14 til 21-Aars Alder ikke læse i en dansk Bog, kun 12 skrive, hvis det ellers kan kaldes Skrift at sætte nogle usle Bogstaver paa Papiret, end ikke en eneste formaaer at regne et let Stykke, og at

de i Religions Kundskab ere aldeles tilbage, er let begribeligt Ved Amtsprovstens Medvirkning lykkedes det i afvigte Efteraar at faa een, som det synes, duelig Skolelærer antaget, der i Vinter skulle læse for Byens Ungdom. Da her intet Skolehuus er, maatte man leje ham ind hos en Bonde, hvor han nyder Kost og Logis m. v., og Skolen holdes i et usselt Hul, hvor utætte Vinduer og Dørre og aaben Skorsten istedet for Kakkelovn gør det vanskeligt for Børnene som for Læreren at holde sig varme. Det har ikke været Commissionen mueligt at faae noget andet Locale, og selv dette, saa usselt det end er, ere vi uvisse om vi kunde i Sommer vente at beholde, som det ogsaa er uafgjort, at den Mand, der har Skolelæreren i Kost, vil beholde ham længere. Ej heller vide vi, om Skolelæreren, der er Seminarist, længere end i Vinter vil forblive her, naar vi ej kan skaffe ham hedre Lejligheder. Han forlod en meget fordeelagtig Kondition, for at drage hertil, og det er at formode, at han ej bliver her, hvis vi ej kan forskaffe ham et fast Huus.«

Lund håber, at kancelliet af det anførte vil kunne indse, at det er aldeles nødvendigt, der bygges en skole, og han medsender derfor tegning og overslag til en sådan. Det er dog ikke provstens tegning, men en, som er udarbejdet af skolepatronen, danebrogsmand Wulff i Nebel, og efter hvilken skolen kan bygges for 3877 rdl., hvad der er $\frac{1}{9}$ billigere end efter provstens overslag. Alligevel er denne bekostning så stor, at Lund bestemt må erklære, at det fattige Nebel med sine 80 tdr. hartkorn umulig alene kan udrede denne sum, hvorfor han ansøger om, at hele kommunen skal være delagtig deri, og at kun skolehusets stuebygning opføres i sommeren 1816,

medens udhuset må vente til »Bonden havde forvundet den Byrde, som Stuebygningen vilde forvolde ham«. I så fald bliver byrden kun 7 rbdl. pr. td. hartkorn, »og vil end denne Udgift være følelig nok for enkelte Beboere, troe vi dog ej, at den var uoverkommelig allermindst for Beboerne af Starup Sogn, som i Almindelighed ere velhavende og desuden selv eje deres Konge- og Kirketiende, og ved kongelig confirmeret Forening have Præstetienden for en Priis, der paa ingen Maade staaer i Forhold til dens virkelige Værd.«

Skrivelsen slutter med den bøn til cancelliet, »at det ved naadigst Resolution maatte bestemmes, at Starup Sogn skal være pligtig til at deeltage i Udgifterne, som Skolehusets Opførelse i Nebel maatte medføre; thi *efter den Stemning, som i hint Sogn er den herskende*, er det ingenlunde at formode, at man her godvillig vil finde sig i denne Udgift, da man i 3 Aar ved mangehaande Udflugter vidste at udsætte en Reparation paa den herværende Skole, uagtet den højlig behøvede den, og samme, saavel ved det Kongelige Danske Cancellies som Amtets og Stiftets Resolution var befalet.«

Efter at Lund havde sat sit navn under denne skrivelse, sendte han den til Nebel, hvor også skolepatronen hr. Wulff underskrev den, men derimod nægtede skoleforstanderen, gårdmand Johannes Thulesen (som iøvrigt var den mand, læreren var i kost hos), at undertegne den »og angav som Grund, at der var indsendt en Ansøgning til Cancelliet, at Skolevæsenet maatte forblive ved det gamle, og var det samme hans Ønske.«

Lund fik vist aldrig svar fra cancelliet; i hvert fald fik Nebel ikke nogen skole foreløbig.

5.

Den 15. april 1816 tilskrev amtsdirektionen samtlige sognepræster, at de skulde indsende forslag til midlertidig forbedring i de faste skolelæreres løn. Den forbedrede løn skulde så regnes for året 1815, og de gamle skoledistrikter skulde anses for ophævede fra begyndelsen af 1815. Direktionen gir det gode råd: »For at sætte Forestaaende iværk ville D'hr. Sognepræster efter egen Skjønsomhed kundgjøre Medlemmerne af Skolekommissionerne det Fornødne. — De mødende Vanskeligheder — især ved de Forretninger, hvor det gjælder om Pengepaalæg, ville vistnok forvolde Præsterne mange Ubehageligheder, dem under tegnede og kjender af egen Erfaring, derfor kan Forsigtigheden og Klogskaben i Valget af de tagne Forholdsregler og af den Adfærd man bruger for at naae Maalet ikke være stor nok.«

Som følge af denne skrivelse holder Starup-Nebel skolekommission så møde i Ågård skole den 5. Maj for at gøre forslag til lærerløn for 1815 samt ligne denne løn og udgifterne til skoleholdet i Nebel på samtlige beboere. Fire af de hæderligste mænd fra hvert sogn var tilkaldt, nemlig fra Starup sogn: Niels Greisen i Ågård, Søren Mølkjer i Brakker, Hans Nielsen i Borlev, Holger Buhl i Starup, og fra Nebel: Niels Jørgensen, Broder Nissen, Peder Pedersen og Mads Larsen.

Lund havde gjort et udkast, hvorefter der vilde være at påligne 19 tdr. 1 skp. byg, 6 tdr. rug og 748 rdl. 3 mrk. og 12 sk., men han tilføjer: »Commissionen kan ikke dølge for sig selv, at Udredelsen af disse Udgifter vil for en stor Deel af disse Sognes Beboere være yderst trykkende, da Bonden i Aaret 1815 ingen

Lettelse havde i sine Skatter og andre offentlige Byrder, og hans Produkter til Salg ej have staaet i en Priis, der svarede til, hvad hans Fornødenheder kostede ham. Hertil kommer endnu, at Pengemangelen i Landet er saa følelig, at dersom denne Skoleskat skal udpantes — hvilket vil blive Tilfældet for mange — da vil det vorde vanskeligt, at faae Pantet realiseret til Penge, og det maa gaae bort for halv Værd til stor Tab for den Pantede. Man troer sig saa meget mere beføjet at foreslaae, *dog kun for Aaret 1815*, Skolelønnen noget nedsat for de 2de Skolelærere Friberg og P. Christensen, som disse Mænd have erklæret, at de for det Aar vilde være tilfreds med nogen mindre Løn, end den Anordningen byder.«

Der bliver så at pålign 16 tdr. byg, 5 tdr. rug, 657 rbd. 3 mrk. 12 sk., men både de menige kommissionsmedlemmer og de tilkaldte mænd erklærer, at det er umuligt for beboerne at yde dette. Skolepatronen for Starup, Søren Buhl i Hesselballe, spørger, om man i alle andre sogne gav skolelærerne tillæg for 1815. Præsten mener ja. Broder Nissen siger, at i Lejrskov kender man ikke til sådanne ny byrder. Hans Nielsen i Ågård finder »det temmelig hårdt, når man nu skulde pålægges en ny byrde for 1815, *da skolelærerne dog havde levet i det tilbagelagte år*«, men han tilstår dog, at skolelæreren i Ågård for fremtiden ej kan leve af den løn, han nu har. Iøvrigt mener han, at da Fredsted med sine 20 tdr. hartkorn selv har lønnet en lærer, kan Nebel med sine 80 tdr. hartkorn også, såmeget mer som de i 1815 blev fri for at svare til Harth skole. De tilstedeværende Neblinger går også ind derpå, men præsten stritter imod, da det er stridende både mod anordningen og direktionens resolution. Tilsidst falder

han dog til føje, men vil ikke være ansvarlig for følgerne. Neblingerne forfatter da straks en ligning over deres udgifter, og Starupperne gir sig også i lag med en ligning, »men uagtet man tvende gange gjorde forøgelse i udgifterne for de ydende, blev dog et deficit på 6 skp. byg«. For at få en ende paa denne sag, foreslog præsten, at han vilde se at få degnen til at eftergive disse 6 skp. byg. »Men endnu kunde man ej blive enige i at udrede denne afgift, da alle de tilstedeværende fandt den trykkende for sognets beboere, som efter deres sigende på denne tid næsten alle må købe byg, og hvad de fleste angår, havde ingen penge at købe for.«

Endelig opponerer Hans Nielsen Solgård fra Borlev imod, at Borleverne skal betale til Starup skolevæsen, som de ingen nytte har af; desuden har de betalt skoleløn til Egtved for 1815. Præsten mener, at den kan refunderes, men det tror Solgård ikke på.

»Da Commissionen havde været samlet mere end 6 Timer og det blev Aften, uden at man kunne komme til nogen Endelighed med dette Forslag til Skolelærernes Løn for afvigte Aar, maatte Mødet hæves og blev af Præsten berammet en anden Samling for Starup Sogns Skolekommission og de ovennævnte hæderlige Mænd, forat see, om man ej da kunne enes.«

Denne anden samling fandt sted i Starup præstegård søndag den 12. maj kl. 3. Alle kommissionsmedlemmerne var mødt, men af de hæderlige mænd kun Holger Buhl og Hans Solgård. Præsten spurgte, om man nu var bleven enig om at forhøje skolelærernes løn, men fik til svar, at da distrikterne ifølge rentekammerskrivelse af 20. jan. f. å. havde valgt mellem at give lærerne tillæg eller betale deres skatter, havde man valgt det sidste, ligesom man

bar sig ad i andre sogne, f. ex. Engum og Hornstrup.

»Præsten gjorde atter Commissionens øvrige Medlemmer opmærksomme paa, at det var umueligt, at en Skolelærer kunde leve af den Løn han hidindtil havde havt, især naar han, som Tilfældet er i Aagaard, har Familie, han maatte derfor paa ny gjøre dem opmærksomme paa, at Pligt bød at deres Børns Lærer ej burde spise Trængselsbrød. Men alle Forestillinger vare aldeles forgiæves; alle vare de enige i, at erklære, at de ikke ville!!! give Skolelærerne noget Tillæg for 1815 eller i Fremtiden, førend de saae en Cancellie Resolution derfor, som paalagte ikke blot enkelt Sogn, men det hele Land denne Udgift, da de troede, at ligesaavel som Skolebygningens Opførelse var ogsaa Skolelønnens Forhøjelse udsat.«

Således kom der heller intet ud af dette møde, og dagen efter sender præsten amtsprovsten følgende:

1. de befalede examenslister for sidste vinterhalvår,
2. en forestilling til kancelliet om svar på skrivelsen af 1. febr., Nebel skoles opbygning angående,
3. en skrivelse fra Johannes Thulesen til præsten, hvori han fordrer sit tilgodehavende for lærer Michelsens kost m. v.,
4. en udskrift af kommissionens forhandlinger 5. og 12. maj,
5. en anmodning fra præsten, at han fremtidig må forskånes for at gøre forslag til skolelærernes løn, da det er ham uvedkommende.

6.

Samtidig med at pastor Lund arbejder så ihærdig på at bedre lærernes kår, har han den sorg, at den dygtigste af lærerne rejser bort. Det var Friborg i

Starup. Han ansøgte biskop Hjort om at blive forflyttet til Brande, og Lund medgav hans ansøgning følgende erklæring:

»Sognedegnen til Starup og Nebel Student A. J. Friborg, som i min Formands Tid blev kaldet hertil uden Forpligtelse til at holde Skole, overtog paa min Anmodning i Aaret 1810 at læse for denne Byes Ungdom. Med en sjælden Dulighed til at undervise Børn forener han samvittighedsfuld Troskab og Flid, saa at de Børn, som udgaae fra hans Skole, for at confirmeres, stedse have Fortrinet for de øvrige her i Sognet. Han er ikke ukyndig i Musiken, og synger særdeles godt. De ham som Degn paaliggende Forretninger passer han med Nøjagtighed. Hvormeget det end vilde smerte mig, at miste denne særdeles brugbare og godmodige Mand, maatte det dog være mig kjert, at see hans Kaar forbedrede; men efter den Kundskab jeg har til det af ham ansøgende Brande Kald, vilde hans Forfløttelse aldeles ingen Forbedring være i hans Kaar, da saavel Offer som Accidentzer som Degnekornet der er ringere end her, og den Mangel paa Jord, som er ved Starup Degnebolig, vil sandsynligvis om føje Tid vorde afhjulpet i Overensstemmelse med Forord. af 29. Juli 1814, ligesom og Befordring til Annexet falder bort, naar Skolevæsenet vorder organiseret, da Degnen har erklæret, at han vil give Slip paa Nebel Sogns Degne Indtægter, naar han har faaet den befalede Løn.

Om det ellers er tilraadeligt, at en Mand i sine bedste Aar med Hr. Friborgs udmærkede Dulighed til Undervisningsfaget, hensættes i en Egn, hvor Stedernes adspredte Beliggenhed og Åaer, der ofte ere upassable, har lagt og fremdeles vil legge uovervindelige Hindringer i Vejen for stadig Skolegang, det vil

min foresatte Biskop bedre end jeg kunde bedømme. Her, hvor Landet er mere befolket, hvor stadig Skolegang altsaa kan finde Sted, forekommer det mig, at en Mand kan gaane mere i sin Embedskreds.«

Denne anbefaling viser jo tydeligt, at Lund sætter pris på Friborg, og at han meget nødtigt vil af med ham, men det hjalp ikke; biskoppen forflyttede ham til Brande og kaldede samtidig Michelsen i Nebel til skolelærer og kirkesanger i Starup.

Præsten var meget utilfreds med dette bytte, og det vistnok med god grund, thi Michelsen synes ikke at have været nogen dygtighed. Det viste sig temmelig hurtigt, at han slet ikke kunde forestå kirkesangen, og hans kundskaber var det vist også sløjt med: i hans examensbevis hedder det, »at ham kan tildeles Characteren »Ikke ubrugbar« som den fjerde i Ordenen.«

Skolen i Ågård omtaler Lund ved denne tid således: »Det kan ikke nægtes, at Skole Ungdommen i Aagaard Skole ingenlunde ved sidste Examen havde de Kundskaber i Christendom, eller den Øvelse i Skrivning og Regning, som den i Starup Skole; men det er ogsaa vist, at Læreren her P. Christensen hidtil har været saa maadelig aflagt, at han, naar ellers ingen højere Bevæggrunde tilskynde ham, ikke just kunne have stor Lyst til, med Flid at passe sit Embede, at han maae være trykt af Næringsssorger, og at Børnene som høre til denne Skole, have deals med, deals uden Grund i Vinter betydelig forsømt Skolen.«

Lund har altsaa nu kun to lærere i sit pastorat, og ingen af dem kunde han være tilfreds med. Hen i efteråret kom den tredje, idet Ole Jespersen, der var uddannet hos pastor Købke i Egtved, da blev kaldet til Nebel, men med ham skulde han blive endnu dårligere tilfreds. Ikke destomindre bliver han dog

ved at lægge sig i selen for at skaffe disse lærere bedre kår, idet han ser, at betryggende økonomiske omstændigheder er en af betingelserne for, at en lærer kan udfylde sin plads.

7.

Efterat pastor Lund i fire måneder forgæves havde ventet efter svar på sin skrivelse af 13. maj, skriver han atter den 11. septbr. til direktionen. Han repeterer, hvad han før har skrevet, og beklager sig meget over, at direktionen ikke har ladet ham vide, hvorledes der skal forholdes med Nebel. Han taler om, at *»man af flere Erfaringer kjendte den Aand, som desværre! er den herskende i Starup Sogn«*, ifølge hvilken det ej er at vente, at dette sogns beboere godvillig vil deltage i udgifterne til Nebel. Endvidere beklager han sig over, at Johannes Thulesen har »i Klage til Amtet besværet sig over mig, at jeg, som havde lovet ham Betaling for den interimistiske Skolelærers Kost m. v. ikke havde betalt ham«, og bedt amtet »at tilholde mig at opfylde denne hans billige Fordring«.

»I min derover afgivne Erklæring oplyste jeg Sagens Sammenhæng, og bad, at der maatte føjes Anstalt til, at Manden kunde faae, hvad ham tilkom, og jeg ej længere udsættes for den Ubehagelighed, at kræves og det ofte paa en insolent Maade. Da hverken han eller jeg have faaet Svar, tilskrev jeg atter Deres Højærværdighed, hos hvem mig var sagt, at hans Klage laae, og bad, at denne Sag dog endelig maatte bringes til Endelighed.

Paa alle disse Forestillinger har jeg til Datum ikke faaet ringeste Svar. Directionen vil selv indsee, hvor

ubehageligt det maa være mig, at kræves af denne Mand, uden at jeg seer mig i Stand til at tilfredsstille hans Fordring. Jeg har i Snapstinget leveret ham af mine egne Penge 30 rd, men kan nu selv højlig behøve dem. Jeg kan aldrig tale med Manden, uden at han kræver mig, og mener, at det er mig han ene har at holde sig til. Dersom altsaa Directionen ej seer sig i Stand til at paalægge Districtet, at tilfredsstille i det mindste denne Mands Fordring, maae jeg bede, at denne min Skrivelse maatte forelægges det Kongel. Danske Cancellie saasnart muligt, paa det at denne fortredelige Sag dog engang kan komme til Ende, og beder jeg, at de Sagen vedkommende Documenter tillige maae indsendes, og tør jeg da af Collegiets bekjendte Retfærd forhaabe ligesaa hastig som gunstig Resolution.«

Heller ikke denne skrivelse kom der svar på, og Lund må så endnu engang (2. okt.) anmode direktionen om, at der »føjes alvorlige Anstalter til at inddrive Pengene«.

Så skriver endelig amtsprovsten således til ham: »De tiltagne saakaldte hæderlige Mænd, som de fleste Præster have ved Forslagets Affattelse til Forbedring i Skoleløn raadført sig med, have snarere hindret end fremmed denne Sag Naar nu Du som Formand for Skole-Commissionen, efter at have meddelt Commissionslemmernes Formening, fremsætter dit eget videtur om den midlertidige Forbedring i den Løn, som Du troer, kunde være passende for Peder Christensen i 1815 og indeværende Aar, skal Forslaget blive approberet.

Jespersen, som i et Aar har været Hjælpelærer i Nørre-Vilstrup, og der været meget paapassende i det ham betroede Embede, kan nu til Nov: modtage

Skolen i Nebel paa samme Vilkaar som Michelsen. Skole Commissionen har blot at gjøre Forslag til: hvor han kan huses og kostes samt Stedet, hvor Skolen kan holdes m. v., som kan tjene til Skole Undervisningens Fremme. Han vender sig til Dig. Hav nu paa det bedste Omsorg for ham. Ogsaa paa Kirkesangen formoder jeg, han kan hjælpe noget.«

Dette brev, der var skrevet 26. oktober, modtog præsten først 5. novbr., og tre Dage efter indkaldte han Nebel skolekommission til møde. Det blev da bestemt, at man vilde nøjes med den gamle skolestue. Når ejeren lader den tætte lidt, og kommunen anskaffer en kakkellovn til den, kan den nok bruges, skønt den er »ikke stor nok til at rumme alle sognets børn« og er »noget mørk«. Wulff og Joh. Thulesen holder på, at læreren skal have kosten på omgang, og »Præsten er fuldkommen enig med Kommissionens øvrige Medlemmer deri, at det ville være langt lettere for det *paa Børn rigere Nebel Sogn end paa Penge*«, men han må dog bestemt fraråde det, ti derved »gives han (læreren) i Bondens Vold«. »Vil han opfylde sin Pligt, og ansætte paa Forsømmelses Listen de Børn, som uordentlig besøge Skolen, da maae han vente Misnøje, Vrede og Forbittrelse hos Forældrene, hvis disse blive multerede. Denne Misfornøjelse maae han da daglig høre i deres Huse, ja vel endog see Virkninger af.«

Med hensyn til Jespersens løn mente kommissionen, »at når han tiltrådte degnekaldets indtægter strax, hvilke den nuværende Kirkesanger (Michelsen) er pligtig til at fratræde, kunde han dermed lade sig nøje, når ham gaves et tillæg af 50 rdbl. n. v.« Det kunde vel blive ialt ca. 200 rdl., »hvoraf et ugift menneske, som har fri kost og logis, formenes at kunne leve«.

To dage efter har Starup skolekommission møde. Præsten foreslår, at der for 1815 tillægges Peter Christensen 4 tdr. rug og 5 tdr. byg, men de øvrige medlemmer vil ikke gå ind på det, da de har betalt hans skatter. For 1816 vil præsten tillægge ham 6 tdr. rug, 8 tdr. byg og 50 rdl. n. v., de øvrige medlemmer kun kornet og 20 rdl. Paa grund af denne uenighed kunde man ikke forfatte ligning, så meget mindre, som man ikke vidste, om Borlev, der havde betalt til Egtved skole, og Fredsted, der forrige vinter selv havde lønnet en lærer, burde med i ligningen.

Præsten udtalte ved denne lejlighed, at det var ham bekendt, »at i det mindste een Mand i Boerlev havde, medens den duelige Friborg var Skolelærer i Starup, lejet sine Børn i Kost og Logis her, blot for at holde dem til Skole i Starup. Vistnok havde ingen af Borlev gjort dette, efterat Michelsen var kommet her, fordi de ventelig formene, at denne Bekostning er for stor i Forhold til, hvad Børnene nu lære i denne forhen saa gode Skole.«

Lund meddelte strax direktionen resultatet af disse to møder, og denne gang fik han hurtigt og gunstigt svar: direktionen kar samme anskuelse som præsten både med hensyn til Jespersens kost (han må helst selv leje sig ind) og P. Christensens løn. Borlev og Fredsted bør ikke med på ligningen, da de selv har kostet så meget på deres skolevæsen.

Men hverken Starupperne eller Neblingerne bøjer sig endnu. 14. januar 1817 må præsten adspørge kancelliet:

1. om skolelæreren i Ågård ikke skal have den løn som af ham foreslået og af direktionen approberet,
2. om kommissionens medlemmer ej er pligtige til at efterkomme direktionens befalinger uden at

rådspørge sognet, da man ej vilde underskrive den over hans løn forfattede ligning,

3. om Nebel ikke strax burde udrede, hvad der er medgået til skolehold der i vinteren 1815—16, hvortil de er uvillige.

Otte dage efter at Lund har indsendt denne skrivelse, klager Starup sogn til amtet over ham, fordi man tror, det er ham, der er skyld i, at skolelærernes løn skal forhøjes, og således var da krigen udbrudt for alvor.

Da kommissionen den 19. april er forsamlet i Ågård skole for at tildele læreren forhøjelsen, viser det sig, at den største del af beboerne ikke har villet betale det ham tillagte pengebeløb. Som grund til denne vægring har de angivet, at de mente, kommissionen kun havde tillagt ham 20 rdl. Altså må man til amtet. Angående P. Christensens løn for 1815 holder kommissionen endnu på, at den ikke er pligtig til at betale den. Præsten spørger da læreren, om han vil gi afkald på den (de 4 tdr. rug og 5 tdr. byg) »i Betragtning af at han dog havde levet i 1815«. Da læreren dertil svarede nej, må denne sag henvises til øvrighedens nærmere bestemmelse.

Præsten skriver så til direktionen, at Starupperne ej vil betale de 50 rdl. og nævner grunden dertil. Han slutter med: »Da deres Vægring rejser sig af en vrang Forestilling skulle jeg — for om mueligt at spare dem for de Bekostninger som med Udpantning ere forbundne — allerærbødigst indstille, hvorvidt Amtet maatte ansee det passeligt at betyde dem, at de havde at betale hvad Directionen engang havde bestemt, og dersom de endda vægrer sig derved, maatte vel enten Sognefogden i Alminde eller Nebel tillægges Ordre at foretage Udpantning, paa det at Skolelæreren dog engang kan faa den Løn, som han for længe siden burde havt.«

8.

En kancelliskrivelse af 8. marts 1817 havde bestemt, at de gamle aldeles upassende skoledistrikter skulde være ophævede; derved blev Borlev jo fri for at svare til Egtved skolevæsen, og kommissionen bestemte så, at Borlev skulde høre til Ågård distrikt. Børnene fra Borlev kunde nok om sommerhalvåret gå den halve mil, og om vinteren fik det så gå, som det kunde, måske en af de dygtigste konfirmerede drenge kunde undervise dem lidt, måske forældrene selv. For at børnetallet i Ågård skole ikke skulde blive for stort, bestemte man samtidig, at Starup søndermark, der hidtil havde hørt til Ågård distrikt, for fremtiden skulde høre til Starup distrikt.

Pastor Lund er godt nok med på denne ændring, men, tilføjer han, da han gir direktionen besked derom, »i sin nuværende Forfatning kan Degneboligen i Starup end ikke rumme alle de Børn fra Nørre Starup og Fredsted, som burde søge den, da Skolestuen er saa liden, at kun et eneste Bord kan staae der, ved hvilket omtr. 8 Børn kan sidde, de øvrige maae sidde og staae pakkede *saa* tet paa hinanden, saa det er ganske umuligt at have tilbørlig Opsigt med dem og man er nød til at see igjennem Fingre med at nogle forsømme Skolen, at de som have Alder dertil, ikke alle kunne faae den nødvendige Undervisning i Skrivning, fordi der ej kan staae Borde. I Skolestuen er en saadan *Dunst* at det er en sand Qval for mig, naar jeg efter Pligt skal opholde mig der nogle Timer. Huset trænger højlig til Reparation paa Vinduer, Lofter, Gulv og Dørre, og da denne nødvendig maae foretages i Sommer, formeener jeg, at denne Lejlighed burde nyttes til at faae en nogenlunde rummelig

Skolestue indrettet. I den Østre Ende af Skolehuset er Lo, Lade og Stald paa 2 Fag, dette benyttes ej af Degnen, som ingen Auling har. Her kunde beqvemt indrettes en Skolestue ved at tilbygge blot et Fag. Skolestuen maatte da være paa 3 Fag heelt igjennem Huset med Vinduer til to Sider og forsynede med de fornødne Borde, Bænke og en Vindovn. Jeg seer ikke rettere, end at det bliver Distriktets Pligt at gjøre denne Bekostning, der dog er for et heelt Pastorat meget ubetydeligt. Hvorvidt det iøvrigt kan paalægges dem at holde det øvrige af Degneboligen vedlige, da Degnen er Skolelærer, har mistet Indkomsterne af Nebel Degnekald, og har langtfra ej den reglementerede Løn, veed jeg ej, imidlertid synes Billighed at tale for, at han blev fri for denne Byrde, ligesom det og forekommer mig at være overensstemmende med Anordningen.«

En månedstid efter, at denne skrivelse er indsendt, holder skolekommissionen møde i Starup degnebolig. Lund har da netop fået brev fra direktionen, der bifalder alt, hvad han har foreslået, også at kommunen skal vedligeholde degneboligen. Dette brev oplæser han for kommissionen, men denne mener, at når kancellireskriptet af 21. nov. 1815 siger, at man foreløbig ikke skal bygge nye skoler, så må det vist også kunne udsættes med omlavning af gamle; i hvert fald behøver man ikke at bygge noget til Starup skole, ti når lo og lade lægges ind til skolestuen, blir denne 2 fag, hvilket er nok. Det sidste indrømmer præsten, men vil dog have bygget et fag til brændselsrum.

Præsten fik sin vilje igennem, men beboerne hævnedes sig, som det følgende vil vise.

Under 31. desbr. 1817 havde direktionen bifaldet den nye distriktsinddeling i Starup sogn og bestemt,

at hver lærer skulde ha det offer, som ved accidentielle lejligheder faldt i hans distrikt, og højtidssofret skulde deles lige mellem dem begge. Samtidig havde den bedt præsten om en opgørelse af, hvad hver af lærerne havde haft i løn sidste år, samt fremkomme med forslag til fremtidig løn.

Da præsten, 24. febr. 1818, gir denne indberetning, skriver han efter at have nævnt, hvad løn Michelsen har haft: »Med Hensyn til hans Opgivelse af Offer og Accidentzer i det forløbne Aar, maae jeg allerærbødigst bemærke, at saa fuldkommen jeg end er overbevist om, at han har opgivet den med samvittig (hedsfuld) Nøjagtighed, kan det dog umuelig antages, at disse Indtægter i Fremtiden vil udgjøre saameget, da nogle tilfældige Omstændigheder have bidraget til, at de i det Aar vare saa store, hvoriblandt ogsaa var den, *at man efter sædvanlig Skik vilde hevne sig paa Præsten*, fordi han formeentlig havde foranlediget, at Sognet maatte reparere Degneboligen og udvide Skolen, samt yde Skolelæreren i Aagaard et Tillæg i Løn, og derfor *afkortede mig i mit Offer*, det man gav Kirkesangeren. Dette Tillæg i Offer til Kirkesangeren vil udentvivl falde bort, naar Skolelæreren i Aagaard skal have Indtægterne af saa stort et District, da man ikke ynder ham.«

Det forslag til lærernes fremtidige løn, som Lund samtidig indsender, giver Michelsen 3 tdr. byg mer, end han efter forordningen af 29. juli 1814 kan tilkomme, men i betragtning af, 1) at han ingen skolelod har, 2) skal ringe bedeklokken og 3) skal befordre præstebreve, mener præsten, han bør have det. Christensen i Ågård får 7 tdr. for lidt, men da ingen af de tre ulæmper knytter sig til hans embede, mener præsten, at han »ved tarvelig husholdning« nok kan komme ud af det.

Et par måneder efter skriver præsten atter til direktionen og melder, at til trods for de sidste sommer foretagne reparationer ved Starup degnebolig »fejler endnu meget, før denne Bolig kan ansees for nogenlunde anstændig, og det var at ønske, at en successiv Udbedring af det Manglende maatte efterhaanden foretages, saaledes at et Par Fag hvert Aar bleve istandsatte, derved naaede man omsider Maalet med mindst Bekostning for Districtet.« Han foreslår, at provsten, når han tager det årlige syn over kirken og præstegården, da også syner skolen, som ligger tæt derved. »Derved fik man, som jeg haaber, et mere paalideligt Syn over dette Huus, end naar samme efter Commissionens Foranstaltning tages af Mænd i Sognet; thi disse tage ofte ej i Betænkning at kalde Værelser beholige, hvor jeg vilde tage i Betænkning at henlægge den ringeste af mine Tyende. Disse see kun paa, hvad der kan tjene til at skaane dem og Sognet for Udgifter, og have eller ville ikke have Behreb om, hvad der er passende og anstændigt. Naar Commissionen skal tage Syn over Mangel-Poster ved en Skolebygning, da er det egentlig Præsten, der maae paa-tale dem, de øvrige Medlemmer gjøre sædvanlig derved, som ved alt andet, intet, og han maae da vente, at det gengjeldes ham paa alle muelige Maader, naar han gaaer frem efter Pligt og Samvittighed. Er han en fattig Mand, eller har han mange Børn, hvis Opdragelse koste anseligt, da bliver saadan Gjengjeldelse ham følelig nok.«

9.

Allerede den 5. juni 1815 havde pastor Lund henstillet til skoledirektionen, at den skulde fordre for-sømmelseslisterne indsendt og så selv diktere mulk-

terne, ti når skolekommissionen skal bestemme mulkerne, blir der uenshed i de forskellige kommuner, og den præst, der vil opfylde sin pligt, udsættes let for had og misnøje. »Direktionen vilde gunstigt undskylde, at jeg ulejliger den med Gjennemlæsning og Overvejelse af Ovenstaaende, men de idelige Bebrejdelser, jeg maa høre af mine Sognefolk, at jeg er saa streng med Skolevæsenet, medens man — som de formener — er mindre streng andensteds. Den Krænkelser, Chikane og Tab i lovlige Indtægter jeg idelig maa føle, fordi jeg gjør eller stræber at gjøre, hvad der blot er min Pligt, borttager efterhaanden min Kraft og vil muligen til stor Tab for min talrige Familie, lægge mig i Graven, før Forsynet ellers havde besluttet det. Det være da min Undskyldning.«

Direktionen gik ikke ind på præstens forslag, og denne måtte derfor blive ved at forestå mulkteringen, hvad der blir en stadig kilde til uvenskab mellem ham og enkelte af hans sognefolk.

I foråret 1818 klager gårdmændene Hans Hansen og Jørgen Poulsen samt husmand Morten Nielsen smed, alle af Ågård, til amtet over en dem dikteret mulkt for deres børns skoleforsømmelse i nov. f. å. Amtet sender klagen til præsten, at han skal give erklæring på den, og han skriver da:

»Naar nogle Mænd i Aagaard By i tilbagefølgende Ansøgning om Befrielse for de dem for deres Børns Skoleforsømmelse i afvigte Aars November dicterede Mulcter grunde deres Begjering derpaa, at de til den Tid selv behøvede deres Børn til Hjælp ved Landbruget, da indrømmer Skolekommissionen villigen, at Landmanden til de fleste Aarets Tider kan behøve sine Børns og uconfirmerede Tjenestefolks Hjælp. Men dersom denne Grund til Skoleforsømmelse skal ansees

gyldig, da var det efter vor Formening langt rettere at Regjeringen tilbagekaldte Forordningen, end at den skal staae i Kraft, uden at efterleves; thi efter vor Overbevisning maae det have de fordærligste Følger for Folkets Moralitet, naar det ser at Lovene kunne dristigen overtrædes, uden at Overtræderen straffedes derfor. Da Klagerne bleve indstillede til at mulcteres, var det samme Tilfældet med mange flere. De Fleste have erlagt Mulcten, naar undtages nogle Faae som Sognefogderne foregive, at de intet havde at betale med. Undertegnede kan ikke indsee, at det enten er retfærdigt eller billigt, at nogle skulle betale Mulct, og andre, som have gjort sig skyldige i samme Brøde, skulle slippe fri. Efter vor Formening skal enten alle Overtrædere af Loven straffes, eller alle være fri. Det er vistnok for mig, Pastor Lund, det aller ubehageligste Arbejde, jeg kan have, at maatte foranledige, at mine Sognefolk blive mulcterede, men jeg kjender ingen anden Maade til at faae Børn til at besøge Skolen stadigen, da Forestillinger og Formaninger til Forældrene forgjæves i flere Aar ere anvendte. Blive Klagerne fri for Mulct, vil Følgen upaatvivlelig blive, at de fleste Forældre kan lade deres Børn søge Skole, naar det convenerer dem selv, da vil Amtet idelig blive overhængt med Klager og Begjeringer om Fritagelse. — Følgende specielle Omstændigheder tale imod Opfyldelsen af Klagernes Begjering. De bo alle i Byen, hvor Skolen er, have altsaa en stor Fordeel fremfor de udenbyes, hvoraf mange have lang Vej. Af hosfølgende fra Skolelæreren indhentede Oplysninger vilde Amtet gunstigst erfare, at den hele Tid de Klagendes Børn have søgt Skolen i halv Aaret fra 1ste Maj til 1ste Nov. har for Gaardmanden Hans Hansen været to Dage, og for de tvende

andre *ti* Dage. Commissionen har ikke indstillet dem til at mulcteres for Skoleforsømmelse i Sommer, den føler, at denne dens Fremfærd ikke har Medhold i Loven, men den veed ogsaa, at mange Forældre om Sommeren højlig kan behøve deres Børns Hjelp. Da Vinteren indtraadte, troede Commissionen ikke at burde tie til saa betydelige Forsømmelser; thi kunde Forældrene ikke til den Aarets Tid taale Savnet af deres Børns Hjelp, for at disse kunne besøge Skolerne, da er det ingensinde mueligt at faa dem i Skole. Man haabede, naar Forældrene strax i Begyndelsen af Skoleaaret indstilledes til Mulcter for Skoleforsømmelse, vilde det bevirke, at Børnene siden mere stadigen søgte Skole. Denne Hensigt er ikke opnaaet, og deri ere især Sognefogderne Aarsag, thi i Stedet for at det havde været deres Pligt, *strax* at efterkomme Øvrigheds Ordre, har jeg flere Gange maattet minde derom, før de vilde opfylde, hvad der paalaa dem. Ønskeligt var det, hvis Amtet vilde behage at give Sognefogderne en Erindring om, at de strax uden Vegring havde at fuldbyrde, hvad dem af deres Øvrighed paalagdes, hvorved de offentlige Sagers hurtige Gang fremmedes meget. De trende Klagere kunne ej ansees for uformuende Folk. Den første ejer en Gaard paa 6 Tdr. 2 Skp. Hartkorn, den andens staaer for 2 Tdr. 2 Skpr., den tredie er vel Husmand paa circa 3 Skpr. Hartkorn, men han er Byens Smed, og kan meget godt ernære sig. Commissionen indstillede dem til Moderation i Mulcten, nemlig til 4 Rbsk. daglig, den hele Mulct de have at erlægge, er for Hans Hansen 44 Rbsk., for Jørgen Poulsen 20 Sk., og for Morten Nielsen 32 Rbsk. Saa ubetydelige Mulcter kan ikke ruinere dem. Paa anførte Grunde kan Commissionen ingenlunde efter Pligt og Samvittighed indstille Klagerne til at faae deres Begjering bevilget. «

Amtet erklærede sig heri enig med præsten, og de tre mænd måtte altså betale deres mulkter.

En anden kilde til strid mellem Lund og hans sognefolk var konfirmationen. De fleste vilde helst have deres børn konfirmeret tidligst muligt, men Lund holdt på, at de skulde have fyldt 14 år inden Mortensdag det år, de begyndte at gå til præsten. Da sognets mægtigste gårdmand, Holger Buhl i Starup, desuagtet sendte sin datter Maren for tidlig hen, tilskrev han ham følgende brev:

»Jeg har, da han første Gang talede med mig om, at faae sin Datter Maren i Aar antaget til Confirmations Underviisning, sagt ham de Grunde, hvorfor jeg troede, at hendes Confirmation burde udsættes endnu et Aar; disse Aarsager vare følgende: Efter Døbebogen fylder hun ej før den 17de Marts næste Aar 14ten Aar, thi hun er døbt d. 17. Marts 1805. Jeg anseer det for stor Skade for Børnene selv, at de i saa ung en Alder begynde at gaa til Confirmation. Den Alder er ikke skikket til at bevare de Formaninger, Advarsler og Underviisninger, som Præsten, naar han ellers kjender sin Pligt, og ej vil være en Lejesvend, men en ret Hyrde for sin Menighed, bør give den Unge og i Livets Gang Uerfarne. Jeg har ved flere Aars Embedsførelse havt Lejlighed til at bemerke, at Børn, som ellers i Underviisnings-Aaret vare ret gode, just fordi de gik saa unge til, have snart glemte, hvad de have lært. Jeg behøve kun at beraabe mig paa hans egen Datter Agnete, som blev saa tidlig konfirmeret, men ved flere Lejligheder har jeg erfaret, at hun har glemte meget, skjønt jeg ret godt veed, at han og hans Kone som christelige Forældre vist ikke ere ligegyldige ved deres Børns Fremgang i Christendoms Kundskab. Det begynder nu at blive en ganske almindelig Skik,

at man iler med Børnenes Confirmation. Enhver samvittighedsfuld Præst bør søge at standse denne Uskik saameget muligt, og ingenlunde uden særdeles Omstændigheder antage Børn i for tidlig Alder. Og der er jo aldeles intet, som taler for, at Maren skal confirmeres saa tidlig. Hendes Forældre leve og ere velhavende Folk, som kunde holde hende hjemme, hun har ingen lang Vej til Skole eller Præst, hun er ikke svagelig. Hvorfor skal der da iles med en Handling, som er saa uendelig vigtig, som bør behandles af Forældre, Præst og Barn med den største Omhyggelighed. Hvo kan forudsee om et Barn ikke i modnere Alder vil bitterlig anke paa, at det blev confirmeret i en Alder, da det endnu ej havde eller kunde have den Forstand og Eftertanke, som udfordres til med Nytte at høre Præstens Underviisninger. Af disse Grunde har jeg holdt det for min Pligt at negte hans Datters Antagelse til Confirmation, og jeg troer at kunne forsvare dem for min Øvrighed, om der paaføres Klage. Kammerraad Kjer, Christen Andersen, begge i Hesselballe, Sognefogden i Aagaard, Hans Jørgensen i Borlev, et Par Mænd i Nebel have alle gjort lignende Begjeringer til mig, og for nogle iblandt dem ere der Grunde, som tale end kraftigere end for hans Datter. Jeg har afslaaet dem det allesammen; hvorledes kunde jeg nu antage denne og ikke hine, uden at fortjene Navn af en uretfærdig Mand. Jeg veed vel, hvad man kan gjøre, nemlig søge hen til Præst, som er mindre nøjeregnende. Men om en anden Præst tør og kan efter sin Samvittighed gjøre det, veed jeg ej, jeg kan ikke. Vil han have sin Datter til Confirmation andensteds, staaer det ej i min Magt at forbyde det, og hendes Døbe Attest skal hun i saa Tilfælde strax faae, og paa den skal jeg

anføre alle Sagens Omstændigheder og de Grunde, paa hvilke Skolecommissionen ej kan give hende den Afsked af Skolen, uden hvilken hun ej kan eller maae antages af en anden Præst. — Imod min Samvittighed handler jeg aldrig, og imod den er det, at Børn uden særdeles talende Aarsager gaae saa tidlig til Confirmation. Det kan derfor ikke nytte, at han tænker paa, at faae i Aar sin Datter hos mig confirmeret, men jeg har aldeles intet imod, at han indgaaer med Besværing herover til min Øvrighed. Vil da denne, efterat have hørt mine Grunde, paalægge mig det, da er det en Selvfølge, at jeg skal adlyde.«

I denne sag fik præsten ikke sin vilje frem. Øvrigheden må have holdt med Holger Buhl, ti kirkebogen viser, at Maren blev confirmeret i foråret 1819.

10.

Muligvis — skønt det må man vel ikke forudsætte — hænger denne afgørelse i præstens disfavør sammen med, at han i sommeren 1818 var raget uklar med skoledirektionen. Årsagen dertil var følgende.

Som før nævnt havde Lund 24. febr. 1818 til direktionen indsendt forslag til skolelærernes fremtidige løn, men der gik måneder inden direktionen trods gentagen forespørgsel svarede ham, og da svaret endelig kom (den 22. juni), gik det ud på, at når forslaget affattedes efter et medfølgende skema, skulde det strax blive approberet.

Dette svar fremkaldte følgende skarpe skrivelse fra Lund (25. juni):

Under 24de Febr. indsendte Undertegnede det mig ved Directionens Skrivelse af 31. Dec. f. A. affordrede Forslag til Skolelærernes Løn i det nu ophævede

Degnekald i Starup. Da intet Svar indløb eller Approbation beholdtes paa samme, og begge Skolelærerne forestillede, at de for nærværende Tid ingen andre Indtægter havde end det ubetydelige Offer, som faldt i Kirken, bad jeg Directionen i Skrivelse af 4de April at der, om mueligt, foreløbigen maatte bestemmes, hvormange Tdr. Korn, der kunde gives dem i Forskud, indtil det var afgjort, hvad Løn, der blev dem at tillæge. Ogsaa paa denne Skrivelse kom intet Svar. — Da Skolelærer Michelsen, som mig bekjendt, har havt meget ubetydelige Indtægter af Kirken siden Nytaar, og alle andre Indtægtskilder ere stoppede, indtil Resolution fra Directionen eller i al Fald det Kongel. Danske Cancellie ankom, raadede jeg ham, selv at tale med Hr. Amtsprovsten, da han derved muligen kunde fremskynde Sagens Afgjørelse, i det jeg formodede, at mit Forslag var indsendt til Cancelliet. Ved sin Hjemkomst bringer han mig en Skrivelse fra Hr. Amtsprovsten af 22de d. M., hvori jeg anmodes, at indsende Forslaget, der sendtes mig med ham tilbage, uden at Direktionen har enten modificeret eller bifaldt samme, overensstemmende med et Schema og 14 Observationsposter, der vare optegnede paa et Document, der ligeledes tilstilledes mig *uden Navn, Datum eller Aarstal*, da Direktionen saa vilde approbere Ligningen.

Forslaget kunde jeg ikke forfatte i Overensstemmelse med de Observationsposter, som ovennævnte Document indeholder, da det ikke, saavidt jeg veed, har circuleret i Herredet, eller forhen er kommen til min Kundskab, hvilket jeg med sandsynlig Grund tør formode, da jeg plejer, at indføre alle saadanne Documenter i en Protocol, og ej der har det. Men endog nu, da jeg kjender det, skjønt kun som et Document

uden Navn, Aarstal eller Datum, troer jeg ej at kunne forfatte baade Forslag og Ligning under Eet, som det 1ste Observations-Post byder; thi dette strider efter min Formening imod d. 56. § i Skoleforordningen, hvilken jeg ej kan forstaae anderledes, end at Forslaget til Skolelærernes Løn først maae approberes enten af Directionen eller muligen ifølge Rescriptet af 27de December f. A. af Cancelliet, førend Ligningen over Enhvers Bidrag i Districtet kan fastsættes. Tingens Natur synes mig ogsaa at gjøre dette nødvendigt; thi forfattes Ligningen under Eet med Forslaget til Lønnen, da maae saavel det første som sidste gjøres om, hvis Cancelliet eller Directionen ej bifalder Forslaget. Desuden er det ingenlunde at formode, at *Starup Sogn, der gjør Modstand endog ved den ubetydeligste Udgift*, skal udrede dette Bidrag, naar samme ej er affattet paa lovbefalet Maade, og det er ganske vist, at hverken Commissionens øvrige Medlemmer eller de tiltagne 4re Mænd forfatte nogen Ligning over Udgifter, der ej i Forvejen ere approberede. Allene at gjøre Forslag til Udredelses Maaden, kan Undertegnede ikke befatte sig med, dels fordi jeg ej kjender Enhvers Forfatning, desuden anseer det for ulovformelig.

Paa disse Grunde maae jeg altsaa atter fremsende det under 24de Febr. d. A. indsendte Forslag med Begjering, at samme maae vorde approberet eller forandret. Skulle Directionen ikke ansee sig berettiget til paa egen Autoritet at kunne approbere samme, da beder jeg, at det, snarest muligt, maae indsendes til det Kongel. Danske Cancellies Afgjørelse, for at de fattige Lærere dog engang kan faae deres Løn bestemt, og en Sag bringes til Ende, som er opholdt i 4re Maaneder, uden at jeg er Aarsag i dette Ophold,

hvilket jeg haaber, er oplyst ved denne min Skrivelse, som jeg, hvis Forslaget sendes det høje Collegium, maae bede at medfølge samme.«

Den 31. juli får pastor Lund svar på sit brev:

»Den første Hensigt med at tilbagesende Deres Velærværdighed det af Dem forfattede Forslag til Skoleløns Bestemmelse for de 2 Skolelærere i Starup og Aagaard var, at De ved Forslagets nøiere Gjennemsyn kunde have blevet opmærksom paa de under Forslagets Affattelse for Dem indløbne Feiltagelser og Misregninger. Dernæst ønskede Amtsprovsten ved Meddelelsen af et Schema til Forslag og Ligninger Skole-Omkostninger vedkommende og af nogle Bemærkninger, som, naar deraf toges Notice, kunde forebygge nogle af de mødende Hindringer for Skoleafgifters Erlæggelse, at dette Document maatte vorde afbenyttet. Rigtig nok blev formedelst Skolelærer Michelsens Hastighed forglemt at sætte under samme Navn og Datum, kun blev det i et Brev med et Par Ord anbefalet til Afbenyttelse. — Da De nu ikke finder dette Document brugbart, men tilbagesender Deres Forslag med Begjæring, at hvis Directionen ikke seer sig beføiet til paa egen Autoritet at approbere samme, det da maae vorde indsendt til nærmere Afgjørelse i Cancelliet, skal denne Deres Begjæring blive opfyldt, eftersom Directionen ikke kan være bemyndiget til at approbere det meddeelte Forslag.«

I samme skrivelse bestemmer direktionen, at Michelsen foreløbig skal have 3 tdr. rug og 8 tdr. byg, Christensen 3 tdr. rug og 5 tdr. byg, og da Lund 28. august sender direktionen ligningen over dette korn, tilføjer han:

»Under 31te f. M. har Directionen tilskrevet mig et Brev, hvori Deres Højærværdighed Hr. Amtsprovsten

tilkjendegiver mig, at Aarsagen, hvorfor mit under 24. Febr. d. A. paa Directionens Anmodning indsendte Forslag til Skolelærernes Lønning tilbagesendes mig, efter at samme havde lagt hos Deres Højærværdighed i 4 Maaneder, var denne, at der i samme var indløben Fejl og Misregninger m. m. — Langt fra mig er det at troe, at der i Forslaget ikke kunde findes Fejl og Misregninger, uagtet jeg er mig bevidst, at have anvendt al den Flid paa at forfatte samme som Embeds Pligt fordrede. Men paafaldende forekommer det mig, at D. H. ikke gjør mig opmærksom paa en eneste af disse Fejl, ja endog under 22de Juni tilskrev mig, at det var bifaldet af Directionen og paa Øjeblikket kunde approberes, naar det blev forfattet overensstemmende med det mig *uden Navn, Datum eller Aarstal* tilsendte Schema. Hr. Amtsprovstens egne Ord i Skrivelse af 22de Juni lyde saaledes: »Dersom det under 24de Febr. indsendte Forslag til Ligning over Skoleløn for Starup Sogns Skolelærere, som *Directionen har bifaldet*, maatte vorde affattet overensstemmende med indsluttede Schema, kan *Directionen paa Øjeblikket approbere Ligningen.*« I min Svar Skrivelse af 25de Juni har jeg viist, hvorfor det ikke kan lade sig gjøre, at forfatte Forslag til Skoleløn — og andet indeholdt det Directionen under 25de Febr. tilstillede Document ej — og Ligningen af samme paa Districtet under eet, som Schemats første Observations Post siger at bør skee. Disse Aarsager som af mig angaves, vare følgende: 1) at det stred imod Skoleforordningens 56 §. 2) at hverken Commissionens øvrige Medlemmer eller de tiltagne 4 Mænd vil overtage den Ulejlighed, at paa-ligne Districterne Udgifter, som ej ere approberede i Forvejen. 3) at det var spildt Arbejde, naar Ligningen

var lagt, et Arbejde, som ej er saa let, og Forslaget til Lønne ej fandt Bifald. — Hertil kan endnu føjes, 4) at jeg ikke troer man bør uden Nødvendighed samle saamange Mænd, som skal spille ikke lidet af deres Tid fra Markarbejdet, forat foretage et Arbejde, som man umelig i Forvejen kan være vis paa at nyde Approbation. 5) at jeg virkelig ikke aldeles forstaaer Schemaet. Det befaler, at der skal tages Hensyn paa den 3^{die} § i Cancellie Skrivelsen af 8de Marts 1816, jeg kjender intet Rescript Skolevæsenet angaaende af den Dato, og antager jeg endog, at der ved en Skrivfejl staaer 1816 for 1817, indseer jeg dog ej, hvad Hensyn der i et Forslag, hvor der foreslaaes andordnetmæssig Løn for Lærerne, kan tages paa den §. Endelig tør jeg vel 6) være det bekendt, at jeg ikke ønskede oftere at compromitteres. Det er Directionen bekendt, at den under 19. April 1816 approberede et Forslag til og Ligning paa de Udgifter, som behøvedes til Skolehold i Nebel Sogn, at jeg, i Tillid til Directionens givne Ord, lovede saavel Læreren sin Løn som den Mand, der gav ham Kost og Logis, sin Betaling, men at der desuagtet hengik mere end et Aar, før disse Udgifter bleve betalte, og jeg blev imidlertid overhængt med ubehagelige Krav indtil Cancell. Skrivelsen af 8te Marts 1817 bemyndigede Directionen til at approbere saadanne Udgifter. Dersom jeg nu havde lignet Udgifterne som ifølge mit under 24de Febr. indsendte Forslag, vil medgaae til Lærernes Løn i Starup, paa Sognet, og dette var bifaldet af Directionen, som Hr. Amtsprovsten skriver under 22de Juni, da var jeg atter compromitteret, naar, som ganske vist vilde indtruffen, Beboerne nægtede at udrede Udgifter, som ej ved Cancellie Resolution vare approberede. Og jeg seer

ikke rettere, end at Amtet umueligen kunde givet Ordre til Udpantning, saalænge hverken Forordningens 56de § eller Rescriptet af 27. Dec. f. A. er tilbagekaldt.

Aldrig har jeg, som D. H. behager at skrive, yttret, at det mig tilsendte Schema var »ubrughbart«; jeg har fremsat de Grunde, paa hvilke jeg ikke troede at burde affatte mit Forslag efter samme, og jeg haaber, at de ere fremsatte med den Agtelse for Directionen, som den har Ret til at fordre. Jeg begriber derfor ej, hvorfor der skal tillægges mig Brugen af saa uanstændige Udtryk, dem jeg aldrig har tænkt paa, mindre fremført.

Deres Højærværdighed behager endvidere at tilkjendegive mig, »at mit Forslag skal blive indsendt til Cancelliets Afgjørelse, da Directionen ej fandt sig bemyndiget til at approbere samme.« Endskjøndt disse Udtalelser synes mig ligefrem at stride imod, hvad D. H. under 22de Juni, som ovenanført, har yttret, skal jeg ikke nægte, at jeg jo stadigen har troet, at Forslaget behøvede Cancelliets Approbation, og at Directionen ej var bemyndiget til at approbere samme. Jeg har yttret dette i Slutningen af Forslaget, ligesom ogsaa i min Skrivelse af 4de April, hvori jeg bad, at der maatte tillægges Lærerne en midlertidig Løn, indtil Forslaget enten kunde approberes eller modificeres. Dersom det havde behaget Directionen at opgive mig de Fejl og Misregninger, som Forslaget skal indeholde ifølge Directionens Skrivelse af 31te Juli, men som D. H. ikke omtaler i Deres Brev af 22de Juni, uagtet de den Gang havde havt samme i 4re Maaneder, kunde jeg have rettet dem, men uagtet jeg paa det nøjeste har paa ny gjen-nemgaaet Forslaget, kan jeg ikke finde dem, ventelig fordi man i sit eget Arbejde mindst bliver Fejlene

vaer. — — — Da jeg ikke kan efter min Formening ansee Directionens Skrivelse af 31te Juli anderledes, end at den indeholder indirecte Bebrejdelser mod mig, fordi jeg ej troede mig beføjet til atter at omskrive Forslaget til Skolelærernes Løn efter et Schema, som foruden at det mangler Navn, Datum og Aar, befaler, hvad der ej synes at have Medhold i Anordningen, har jeg troet at burde forsvare mig, og haaber at dette Forsvar er affattet med sømmelig Ærbødighed for Directionen. Skulle Deres Højærværdighed endnu vedblive Deres Formening, at jeg har handlet urigtigen, da beder jeg, at mit Forhold maa underkastes det Kongelige Danske Cancellies Bedømmelse.«

Først i April 1819 lod kancelliet høre fra sig, og det bifaldt da ganske Lunds lønforslag. Nu skulde lærerne så egentlig have løn for to år, 1818 og 1819, men »Commissionens Medlemmer vare alle enige i at formene, at det var en aldeles Umulighed for Starup Sogns Beboere, at udrede i Aar Bidragene, før der blev indhøstet, da Bonden selv maa købe sit Korn, og Pengemangelen er saa stor. Men Lønningen for 1818, saavidt den ej er betalt, paatog man sig at ligne, skjønt man forudsaae, at det vil være meget trykkende for Beboerne at udrede.«

Det blev, som det følgende vil vise, dog ikke lige strax, at lærerne fik deres løn for 1818. Michelsen må gentagne gange klage til direktionen. P. Christensen var død i begyndelsen af 1819, men præsten klager saa paa hans fattige enkes vegne.

11.

Det var ikke blot lønnen, lærerne ikke kunde få, også ildebrændselet kneb det med. Skoleloven bestemte, at hver lærer skulde have 6 favn brænde

årlig, men Starupperne mente, at deres 2 lærere kunde godt dele de 6 favne. Lærerne klagede til direktionen derover, og denne resolverede under 12. jan. 1819, at lærerne skulde hver have 6 favne. Lund lod da strax foretage licitation over de 12 favne træ for 1818, men da denne var afholdt, kom beboerne til ham og erklærede, at de havde leveret træ i 1818. Da Michelsen blev spurgt, om dette passede, svarede han, at det var rigtigt nok, men det var for 1817, ti sognet havde stadig været et år tilbage, og desuden havde han kun fået 2 a 3 favne årlig. Da Lund meddelte dette til beboerne, svarede de, at da Michelsens formand, Friborg, i 1816 fratrådte sit embede, havde han solgt det træ, der hint år var leveret ham, og det havde så været Michelsens sag at reklamere sin ret til samme.

Da Lund giver direktøren meddelelse om disse kalamiteter, skriver han:

»I Anledning af denne Tvist maae jeg allerærbødigst bemærke. Da jeg i Slutningen af Aaret 1808 tiltraadte mit Embede her, var en Student Friborg Degn, uden at der var ham paalagt nogen Forpligtelse til at holde Skole for Byens Ungdom, uagtet de umueligen kunde søge Skolen i Aagaard. Jeg formaaede derfor b^{mt} Friborg til i Aaret 1809 at holde Skole i Degneboligen, men da dette ikke i hans Kaldsbrev var ham paalagt, overtalede jeg Beboerne til at give ham et lidet Tillæg i Penge og hver Gaardmand gav ham efter sin Gaards Størrelse eet højst 2 Læs Træe aarlig. Dette tog sin Begyndelse i Slutningen af Aaret 1809 omtrent i December Maaned. Det Ildebrændsel, som Friborg fik, kunde altsaa efter min Formening ansees som en Deel af den Løn, der gaves ham, fordi han paatog sig en Forretning, hvortil han ej stricto jure var

pligtig. Jeg indser altsaa ej, at han gjorde Uret i at sælge det Træe, som han ved Foraarets Komme 1816 havde tilovers, da han forlod Embedet. —

Kan altsaa Starup Sogn ikke bevise, at det i Aaret 1818 har givet enhver Skolelærer 6 Favne Træe eller Vederlag for samme, seer jeg ej rettere, end at de bliver pligtige at levere det. Og hvad deres Klage angaaer, at de saaledes i eet Aar blive nødte til at levere Ildebrændsel for 2 Aar, da er det ikke Skolecommissionens Skyld.«

Jeg ved ikke, om præsten har fået svar på denne skrivelse, men han bliver i hvert fald ved at betragte de i februar liciterede 12 favne træ som hørende forrige år til og bestemmer en ny licitation til 8. september. Ved denne licitation mødte kun 5 mænd, som alle var »enige i at formene, at dem ved denne Ydelse af Ildebrændsel skedte for nær, da de eengang før i dette Aar havde leveret 12 Faune Træe.«

Det er vist gået hedt til ved dette Møde. Lund skriver i sin indberetning til directionen:

»Forrige Sognefoged Hans Nielsen i Aagaard tillod sig endog at *slaae i Bordet for mig*, og at erklære, at naar denne Ildebrændsel for 1819 skulde betales, skulde jeg komme til at betale samme. Hans Ord vare bestemt disse: »*Skal vi betale dette Brændsel, da skal De komme til at betale det.*« Men paa Opfordring at sige, hvem han mente med det Ord »De« vilde han ej erklære sig.«

Licitationen blev ikke til noget, da der kun var mødt så få, men Lund skriver til direktionen, om den ikke vil tage sig af sagen. Desuden lader han direktionen vide, at lærerne endnu ej har fået deres kornløn for 1818, »uagtet samme forlængst er lignet på Sognet, Ligningen af Amtet autoriseret til Udpant-

ning, og denne Liste leveret Sognefogderne til Inddrivelse.« Og endelig klager han over, at skolehusene trænger til udspækning og kalkning, beder at direktionen vil tilholde skolepatronen (Jens Fischer i Starup) »i Fremtiden bedre at varetage sine pligter, af hvilke han nu næsten ikke opfylder een eneste, men roligere lader mig overtage alt.«

Lunds skrivelse er af 10. septbr., og allerede 17. septbr. svarer direktionen: 1) at hvis beboerne ikke leverer brændselet, må det anskaffes ved licitation, og pengene derfor inddrives ved udpantning, 2) at dersom sognefogderne ikke inden otte dage opfylder deres pligt og foretager udpantning for den resterende kornløn for 1818, skal kommissionen give indberetning derom, og så skal tvangsmidler blive anvendte, samt 3) at skolepatronen skal under en daglig mulkt af 4 mark rigsbanktegn få skolehusene reparerede inden 14 dage.

Nu måtte vel Starupperne bøje sig? — Nej såmænd, om de gjorde. — Præsten var bortrejst, da resolutionen kom, men den blev da åbnet af Michelsen og kundgjort rette vedkommende.

»Saasntart jeg kom hjem,« skriver pastor Lund til direktionen under 23. novbr., »modtoges jeg af Lærerne med Klager, at de ej havde faaet deres Løn for 1818, med Besværing fra Skolepatronen, at han ingen Reparationer kunde foretage, da han ej vilde staae i Forskud, og hvad der forhen var lignet paa Sognet som Forskud paa løbende Udgifter, der dog blot var lidt over 4 ^{rdl.} var ligesaalidet som Skoleløn betalt. Jeg maatte da spørge Sognefogderne, om de havde pantet for disse Udgifter. Han i Starup [Iver Jakobsen] meldte, at han i August skal have pantet; Sognefogden i Aagaard [Niels Hansen Grunnet] foregav, at han ingen Liste havde at foretage Udpantning efter. Jeg

sendte ham atter en Gjenpart af Ligningen, og da han nu ej længere kunde aarsage sig, og frygtede for Følgerne: foretog han endelig Udpantningen ikke selv, men lod sin Fader Aftægtsmand Hans Nielsen foretage den. Det er mig sagt, af en Mand i Distriktet, at denne tilbød at betale uden Udpantning, men at Hans Nielsen bad ham lade dem skrive noget Gods, *for at Foreningen ej skulde brydes*, dette fragaer eller vil Hans Nielsen vel negte for mig, dog negtede han ej for mig, at han havde bedet 2 Mænd fra hver By, at gaae til en Smed *Meier* her i Byen for at faae skreven en ny Klage¹⁾ eller en Begjering om Svar paa den, man forhen havde indgiven. Jeg kan ikke juridisk bevise, men jeg har subjektiv Vished om, at Hans Nielsen gererer sig i denne ham aldeles uvedkommende Sag, at han uden Tvivl er Hovedmand eller i det mindste kraftigen medvirker til den Modstand, som her gjøres mod Lovens Bydende, skjønt han forstaaer at handle saaledes, at Lovens Straf ej kan naae ham. Saasnart jeg havde faaet hosfølgende Klage fra Michelsen, samlede jeg strax Commissionen og spurgte Skolepatronen ved Protocollen, hvad Aarsagen var til at Lønnen for 1818 og Ildebrændselet for dette Aar ej var leveret. Han erklærede, at da Sognet ej endnu havde faaet Svar paa deres Klage til Cancelliet, meente han, at de vare fritagne for Urdedelsen af Skoleløn m. v. Forgjeves har jeg mange Gange forestilt disse Mennesker, at det er den gode Borgers Pligt, at lyde Lovene og Øvrighedens derpaa grundede Befalinger strax, og troer man sig da at være skeet for nær, da kan man siden efter klage.

¹⁾ Starupperne havde under 11. aug. 1819 sendt en klage til kancelliet over den forhøjede skoleløn. Denne Klage var ligeledes skrevet af den berømte Starup-smed Johan Daniel Meyer.

Dette Princip hylder man ikke her, man vil egenraadig holde Lønnen m. v. tilbage, og naar det kan gaae an, er det mig umuligt, at fremme med vedbørlig Hurtighed offentlige Forretninger. — I samme Commissions Møde, afholdt d. 22. Nov., drev jeg paa, at Ligningen over Udgifterne til Skoleløn for 1819 maatte forfattes, og at der tillige maatte lignede nogle Penge paa Sognet, for deraf at udrede løbende Udgifter til Reparationer m. m. Man erklærede, at da Kornet er i Sommer frossen bort, da Beboerne selv maae kjøbe Føden og ingen Penge have at give derfor, er det aldeles umueligt, at Sognet kan udrede Skolelønnen og derfor ansaae man sig befriet fra at foretage nogen Ligning af Udgifter paa Sognet. Det er Sandhed, at Beboernes Tilstand er højst beklagelig at jeg paa ingen Maade indseer, at Skolelønnen eller Bidragene til de Fattiges Underhold kan i Aar indkomme. Men paa egen Haand at unddrage os fra at ligne dem paa Districtet, dertil ere vi aldeles uberettigede,

I Overensstemmelse med det anførte maae jeg til Directionen allerærbødigst indstille:

- 1) At Skolelønnen pr. 1818, som Sognefogderne foregiver at have pantet for, uden længere Henstand maae udbetales, uanseet, at der fra Cancelliet ej endnu er kommen Svar paa Sognets aldeles ubeføjede Klage.
- 2) At det maae paalægges Commissionens øvrige Medlemmer under Muldt at komme mig til Hjælp med at forfatte Ligningen for Skoleløn i dette Aar, og især Skolepatronen at bære Omsorg for, at Ildebrændsel vorder leveret, de meest nødvendige Reparationer foretagne ved Skolebygningen, og at han overalt maae vise mere Opmærksomhed for Opfyldelsen af sine Pligter.

- 3) At det maae paalægges Sognefogderne under Mulct strax og uden Ophold at udpante for Skoleløn og Skoleforsømmelse, naar dem leveres Amtets Ordre til Udpantning.

Herved haaber jeg, at den offentlige Tjeneste hurtigere vil fremmes, thi at der skal gaae halve Aar ja mere bort, inden Skoleløn og andre Udgifter kunne werde udredede, blot fordi Enkelte forlede Sognet til at gjøre Modstand, synes at lede til de fordærveligste Følger.«

Da direktionen ikke svarer på denne skrivelse, og lærerne bliver ved at klage over, at de ikke får deres løn, skriver Lund den 19. Januar 1820 både til amtet og til direktionen. Hans brev til sidstnævnte institution slutter således:

»Da Skolelærerne trænge højlig til deres Løn, det desuden ej er for Beboerne selv gavnligt, at der opdynger sig saa mange Restancer, har jeg under Dags Datum bedet Amtet at tillægge den const. Herredsfoged Ordre til at inddrive Lønnen pr. 1818, siden Sognefogderne skriftlig have foregivet, at Udpantning er foretaget, og at denne ligger paa Herredscontoiret. Ihenseende til Ildebrændsel pr. 1819 og Lønnen for samme Aar samt Skolelærer Enkens Pensioner i Aagaard m. v. maae jeg allerærbødigst udbede mig Directionens Svar, for at den fattige Enke med de mange Børn dog engang kan komme til det Lovene hjemle dem Ret til, og Skolelærerne erholde deres Løn.«

Den 8. februar skriver han atter til direktionen om Christensens enkes pension, beder at hun må få så meget som muligt, og om, at lønnen for 1818 må blive lagt til grund derfor, da Christensen jo døde i 1819, altså efter at den forhøjede løn var ham tillagt. »Sandt er det vel, at Skolelønnen pr. 1818 ej endnu

er betalt ligesaalidet som for 1819, uagtet Skolelærerne flere Gange have klaget derover, og disse Klager ere indsendte til Directionen.«

Hvornår og hvorledes dette lønspørgsmål endelig er kommet ud af verden, ser jeg mig ikke istand til oplyse, men formodentlig er det dog sket i 1820, ti da forstummer klagerne både fra præst og lærere. At beboerne tilsidst har måttet give sig, er der vel ingen tvivl om, ligesålidt som at de har strittet imod, sålænge de kunde.

Forresten har det nok ikke blot været Starup sogn, der har været modvillig til at betale læreren hans løn. Det får man indtryk af gennem følgende, der står i et langt cirkulære, direktionen har sendt til samtlige skolekommissioner i Vejle amt i november 1820:

»Mangfoldige Klager ere indløbne til Amtsskole-directionen over, at de paalignede og approberede Skolebidrag tilbageholdes af mange Districtsbeboere for en Deel af blot Modtvillighed, samt at de Gjenstridige ved mangehaande Indvendinger søge at trække Betalingen i Langdrag, fordi de troe paa denne Maade at kunne gjøre Indkrævningen af disse Afgifter saa besværlige for Vedkommende, at de derover kunne blive kjede, og Sagen saaledes maaske vorde ganske glemt. Forat hindre denne Langsomhed i Skolebidragenes Betaling, ville Commissionerne, naar de afsende Ligningen over Skoleløn eller over andre paa Skolevæsenet gaaende Afgifter til Amtsskole-directionens Approbation tillige begjere Ordre til Udpantning for dem, der ikke inden 8te Dage efter Bekjendtgørelsen indfinde sig med deres Bidrag, og skal da Ordren vordre paategnet den approberede Ligning.«

12.

I 1820 fik Nebel endelig også en egen skolebygning, dog ikke sådan at forstå, at man byggede en ny skole der, nej, men man købte et hus i byen på 9 fag stuehus og 8 fag udhus samt en toft på 2 tdr. land god jord for 538 rdl. Skolelærer Jespersen, der var bleven forlovet med en ret velhavende pige, vilde låne sognet de 300 rdl., men til gengæld ønskede han så at blive fast ansat. Lund anbefalede denne hans ansættelse, da han »er et sædeligt Menneske, som man vel kunde ønske større Duelighed til sit Embede i Kirke og Skole, men hvem man dog ej kunde negte, at han jo gjorde sin Flid med Børnene, saavidt hans Evner og Kundskaber strække sig.«

Så kølig end denne anbefaling er, har det dog sikkert knebet Lund at skrive den, ti han var alle sine dage misfornøjet med Jespersen, men han har vel ræsonneret som så, at ved hjælp af Jespersens 300 rdl. kunde Nebel få sig en skole, og fik byen ikke en skole nu, da lejligheden tilbød sig, så kunde det måske endnu vare mange år, før den kom. Hans kærlighed til et ordnet skolevæsen har da sejret over hans misfornøjelse med læreren.

I det følgende vil ses, at Lund udtaler sig alt andet end anbefalende om Jespersen næppe 3 fjerdingår i forvejen.

Hen i slutningen af året 1818 havde Jespersen indsendt en klage til skolekommissionen over husmændene Jens Jørgensen og Johan Biilmann i Nebel, der havde tiltalt ham på utilbørlig måde. Skolekommissionen holdt da møde i Nebel skole den 12. desbr., til hvilket de anklagede var indvarslede.

I sin indberetning om dette møde skriver Lund:

»Efterat Commissionen havde indhentet de Paaklagedes Erklæring, hvori de androge, at Skolelæreren har mishandlet Jens Jørgensens Søn Johan m. v. forsøgte Commissionen at faae denne Sag i Mindelighed afgjort. Den formeente, at Jens Jørgensen og Johan Biilmand burde ved Protokollen tilstaae, at de havde overilet sig, og at Sagen dermed burde være forligt. Johan Biilmand erklærede i Dag, at Skolelæreren fremkom med offentlig Løgn, at han løj, og viste overalt et meget ubesindigt Forhold. Jens Jørgensen erklærede, at han ikke vilde tilstaae, at han havde handlet ubesindig. Altsaa kunde Commissionen uagtet al anvendt Umage ej faae Sagen forligt, men maatte indsende den til Amtet. I Følge det Forhold Johan Biilmann har viist i Commissionen kunde man aldeles ikke indlade sig med ham om noget Forlig.«

Efter et par måneders forløb anmodede direktionen kommissionen om at optage nyt forhør over Jens Jørgensen og Johan Biilmann. I den anledning holdtes der den 3. marts møde i skolen, og foruden de indklagede var både læreren og alle skolebørnene tilsagt.

»Commissionen fremkaldte Børnene, som havde været tilstede, og spurgte dem, om de havde hørt, hvad der var forhandlet imellem Johan Biilmand og Læreren. De erklærede, at Biilmann havde gjort Læreren Bebrejdelser, fordi han havde sat Drengen Johan til at lære en Lectie udenad, før han kunde læse inden i Bog. Videre vidste de ej at forklare. Om Jens Jørgensens Forhold den følgende Dag kunde de ej afgive nogen til Resultat ledende Forklaring. Efterat dette var skreven, kom de Paaklagede. Commissionen oplæste for dem Directionens Skrivelse og søgte at føre dem til Gemyt det urigtige i deres Adfærd. Jens

Jørgensen erklærede, at han ingen Uret havde gjort, at Læreren havde mishandlet hans Søn, derpaa vilde han føre et lovfast Vidne, og derfor vilde han ej heller ved Protokollen gjøre nogen Tilstaaelse for, at han havde forset sig. Johan Biilmann erklærede for Commissionen, at disse Børn ej mere komme her i Skolen med hans Villie, at Skolelæreren *trykkede Almanakker*, og udlod sig overalt i Talens Strøm ej paa den høfligste Maade. Da Commissionen paa ingen Maade kunde bringe dem til Forlig, lod man dem gaae, men forelagde blot Jens Jørgensen det Spørgsmaal, om han vilde sende sin Søn i Fremtiden i Skole. Han svarede, at de ej kom strax i Skolen her, men han vilde udbede sig Tilladelse til at sende sine Børn i en anden Skole. Denne Tilladelse kunde Commissionen ej strax give, men maatte paalægge Jens Jørgensen, uden Ophold at sende sin Søn her i Skolen, da han ellers maatte vente at blive mulcteret, ligesom han ej kunde undgaae at mulcteres for den Forsømmelse af Skolegang, han hidtil havde gjort sig skyldig i.«

Den 11. marts tilsendtes direktionen en udskrift af protokollen, og Lund tilføjede:

»Af denne Udskrift vil Directionen behageligst erfare, at der af Børnenes Vidnesbyrd intet er fremkommen, som kan betydelig gravere de Paaklagede, og om endog Commissionen har subjectiv Vished om, at de have viist en uanstændig Adfærd mod Læreren, mangler det dog gandske paa juridiske Beviser imod dem. Derimod kan Udskriften af Forhandlingerne d. 12. Dec. f. A. denne Sag angaaende vise, at Johan Biilmann den Dag tillod sig et for ham som en gammel Mand aldeles uværdigt Forhold, idet han kaldte Læreren en Løgner og gjorde Beskyldninger imod

ham, ligesom han ogsaa den Dag røbede en Adfærd, som ej var passende. Hvorvidt han for denne hans Adfærd kan blive at ansee, eller samme kan paa- drage ham Ansvarlighed, da Ingen var tilstede uden Commissionens tvende første Medlemmer og Sviger- sønnen af ham Jens Jørgensen, vide vi ej. Hans Forhold ved sidste Møde i Commissionen er vel mindre strafværdig, men efter vort Skjøn dog ej uden Dadel.

Jens Jørgensen har upaatvivlelig forseet sig ved egenraadig at tage sin Søn, som er 11 á 12 Aar gl. og meget uvidende, af Skolen, og Commissionen har i Skrivelse af Dags Dato til Amtet maattet indstille ham til en alvorlig Mulct for dette hans egenraadige Forhold. Forresten erklærede begge de Paaklagede, at *de ville dømmes ved Lands Lov og Ret*, og at de vare villige til der at møde Skolelæreren. Denne Paa- stand gjentog især Johan Biilmann flere Gange med Tillæg, at *Lov og Ret endnu ej var ringet ud*.

Men Skolecommissionen kan ikke undlade at gjøre Directionen opmærksom paa, at Skolelærerens Adfærd og brugte Conduite er dadleværdig. Som hans egen Klage udviser, har han sat Jens Jørgensens Søn Johan til at lære udenad en Lectie, som han dog ej kunde læse indenad i Bog. Han skriver selv: »Drengen kan ikke læse en Linie indenad i en Bog.« Han har truet ham med at sidde Natten over i Skolen; foruden at han saaledes vil gjøre Skolen til et Tugthuus for Børn, har han lovet Drengen en Straf, som det ej stod i hans Magt at udføre, og hvor urigtigt det er, at true Børn med en Straf, som det er umueligt at udføre, behøve vi ej at yderligere dedicere for den oplyste Direction. Han har tampet Drengen, fordi han ej kunde lære en Lectie udenad, som han selv tilstaaer, at denne ej kan læse indenad i Bogen. Selve

Klagen, der baade med Hensyn til Skjønsskrivning, Interpunction, Stil og Bogstavering er under det middelmaadige, afgiver et nyt Beviis paa hvad jeg ved flere Lejligheder har seet mig nødt til at indberette, at han er en maadelig Skolelærer. Og naar jeg nylig ved et Skolebesøg fandt, *at han lod Børnene lære at læse indenad af Lærebogen, og dertil havde valgt det Stykke om Treenigheden*, da maae jeg beklage, at han er ansat her. Der ere til Skolen anskaffede passende Læsebøger til Indenadlæsning. Disse burde han bruge. Men at Lærebogen er dertil aldeles upassende, behøves der ingen synderlig pædagogisk Kundskab til at indsee. Commissionen skylder derhos Sandheden at tilstaae, at han sidder de befalede Timer for Børnene, at det er os aldeles ubekjendt, at han paa nogen Maade mishandler dem, at der intet er at klage paa hans moralske Forhold. Men vi troe, at det mangler ham paa de for en Skolelærer nødvendige Kundskaber især i Chatechetik, Methodik og Skrivning. Vi troe, at han, efterat være med tarvelige Kundskaber demitteret, ingenlunde har søgt at udvide sine Indsigter. Jeg Pastor Lund veed, at han ikke har nyttet de Anviisninger, som jeg i Efteraaret tilbød ham til at udvide sine Kundskaber, og vi maae meget beklage, at han er ansat her, skjøndt vi ikke troe ham qualificeret til Afsættelse kunde vi dog efter vor Overbevisning ikke unnlade at yttre det Ønske, at han snart maatte *forflottes til Hedeegnene*, hvor Stedernes adspredte Beliggenhed og ufremkommelige Aaer maa indskrænke Skoleundervisningen til det allernødvendigste, hvor han altsaa med sit maadelige Pund kunde aagre bedre end her.«

Da jeg ikke har kunnet finde mere om denne sag, antager jeg, at direktionen ikke har fundet anledning

til at gøre noget ved den. — Lunds ønske, at Jespersen måtte forflyttes til hedeegnene, gik aldrig i opfyldelse; han blev siddende som lærer i Nebel i over 40 år.

13.

Med året 1820, da Staruplærerne vist endelig får deres lønkrav godtgjorte, og da Nebel får en skolebygning, kan man anse ordningen af Starup-Nebel skolevæsen for fuldbyrdet. Som det foregående vil have vist, er det pastor Lund, æren for denne ordning udelukkende tilkommer. Det lykkes ham, trods hele Starup sogns, ja egentlig trods hele pastoratets modstand, at få gennemført, at der bliver tre skoler i stedet for een. Det lykkes ham, trods den samme modstand, at få gennemført, at lærerne i disse tre skoler får en ordentlig løn, noget, der ingenlunde var almindeligt på den tid. Men hvad der ikke lykkedes ham, var at få disse lærere til at arbejde, som han ønskede. Gang efter gang tilbyder han at give dem undervisning, men de gør ikke brug af tilbudet.

At pastor Lund har været en udmærket skolemand med en selvstændig mening om, hvordan skolevæsenet bør drives, er der meget der tyder på. Prygleriet, der i hine dage spillede en mægtig rolle i skolerne, har han ikke været nogen ven af, hvad der kan ses af hans udtalelse i anledning af Nebel-affæren, *at skolen ikke skal gøres til et tugthus for børn*, og hvilket end yderligere bekræftes af, hvad den 86-årige Ole Daugård i Starup har fortalt mig, at når pastor Lund kom i skolen fik Michelsen altid meget travlt med at *få tampen gemt i sin lådne lue*. Af hans examensindberetninger, hvoraf her skal anføres noget, får man det bestemte indtryk, at han i denne ramseriets

guldalder har haft et skarpt blik for ramsens uendelig ringe værdi, og da, kort efter 1820, den forgudede »indbyrdes undervisning« skulde indføres, viser han sig også meget kritisk overfor den.

Examensindberetningen i foråret 1819 ser således ud:

»1) Af Pastoratets p. t. Skolepligtige Børn kan kun 12 Børn kaste op i Bibelen, og det nogle iblandt dem kun med maadelig Færdighed, ligesom de og alle røbe megen Ukyndighed om dens Indhold, uagtet jeg for flere Aar siden har anskaffet en Bibel i hver Skole, da her ingen fandtes, og desuden bedet Læreren indstændig at gjøre Ungdommen bekjendt med denne saa vigtige Bog. Ved mine Skolebesøg søger jeg idelig at vække Lyst til at kjende og Ærbødighed mod Bibelen. Virkningen heraf synes ikke endnu at vise sig.

2) Da Børn lære at skrive forat kunne siden nogenlunde sammenhængende ved dette Tegn udtrykke deres Tanker, Skrivning er altsaa et Middel til at opnaae højere Hensigter, har jeg i Skolerne drevet paa, at Børnene ogsaa øvedes i at besvare Breve og andre lette Opgaver. Ved Examen blev altsaa dicteret et kort Brev, for at erfare, hvorvidt de havde bragt det i at skrive orthographisk, og derefter blev dem paalagt under Opsigt at besvare samme. Kun nogle faa Børn — i Forhold til det store Antal — højst ubetydeligt — vare istand til nogenlunde at skrive et Brev. *I Nebel Skole anseer jeg ej engang Læreren selv istand til at kunne det.* Med Hensyn til Skrivning er Starup Skole unegtelig den bedste og Nebel den usleste.

3) I Kristendoms Kundskab, forsaavidt samme bestaaer i noget andet end tankeløs Opramsen af noget Børnene ej forstaae, var efter min fuldeste Overbevisning Børnene i alle Skolerne meget tilbage. Reg-

ning forsømmes aldeles; thi kun 4re Børn kunde noget deraf, og det var dog kun de allerførste Grunde. Lærerne ere mange Gange ombedede, at udvide og formere deres Kundskaber, dem er tilbuden, at jeg ville vejlede dem især ved den saa vigtige Chatechisation, hvori de alle kunne trænge til mere Øvelse, som man vel sit hele Liv kan behøve at lære denne vanskelige Sag, men ingen af dem have benyttet mit Tilbud. Da Skolelæreren i Aagaard nylig er kommen, kan Tiden først vise, om og hvorvidt han vil fortsætte, hvad han engang lærte. De øvrige synes at have saa maadelige Natur-Anlæg, at de ej vil bringe det synderlig vidt, men noget mere kunne de dog nok lære. Det synes at mangle dem — om jeg saa maae udtrykke mig — paa Sands for deres vigtige Embede. At leve for det, og for det ene, at hellige al sin Tid, alle sine Kræfter sit Embedes muligt samvittige Røgt, synes mig at være dem en fremmed Ting¹⁾.

4) Skoleforsømmelserne havde været mange og meget langvarige. Den fugtige Vinter, de skidne Veje og mange Forældres Armod kan vel have bidraget endeel dertil; At mulctere krymper Commissionen sig af flere Aarsager ved, især da Mulcter ikke, efter hvad der almindelig siges, anvendes i de omliggende Sogne, og man altsaa maatte udsætte sig for Had, naar man gjorde det, hvilket Had for Præstens øvrige Embedsførelse har de fordærveligste Følger.«

*

*

*

¹⁾ Efter P. Christensens død blev Niels Peter Ravn fra Viuf, der var uddannet af pastor Lund selv, skolelærer i Ågård. Han var et usædvanligt godt begavet menneske, men Lund fik dog ikke nogen fornøjelse af denne sin discipel, da han hurtig blev altfor slem til at gå til kros. Da gentagne advarsler både fra Lund og højere autoriteter ikke frugtede, blev han efter 7 års lærervirksomhed afsat i 1826. Han levede siden som husmand, kurvemager og mekaniker i Starup, hvor han døde 1866.

I 1825 skrev Lund et brev til samtlige skolelærere i pastoratet. Dettets slutning skal anføres her:

»Jeg kan ikke undlade at yttre det Ønske, at De ville gjøre Dem mere bekendt med den hele Undervisnings Methode i Christendom, Skrivning og Regning, i hvilket Deres Ungdom er saare meget tilbage. De ere alle i Forhold til den Løn, som andre Skolelærere have, aflagte temmelig godt, men med Billighed kunde den Menighed, som lønner sine Lærere anstændigt, ogsaa fordre, at de skulle leve for deres Embede. Jeg har i Dag været i Vraae Skole, og der fandt jeg en Lærer af de sjelden dulige, som under meget trange Kaar med en talrig Børneflokk — han har sin Skolelod og 15 rd i Løn — opøfrer sig for sin Skole, tænker idelig paa sit Embede, ønsker at gavne den Ungdom, paa hvilken han skal virke, og af Flere competente Dommere har jeg hørt, at han med en samvittighedsfuld Troskab røgter sit vigtige Kald. Skulle ikke en Stemme i ethvert ufordærvet Hjerte tilraabe ham: »Gak du hen og gjør ligesaa«, og hvor meget mere forpligtes vi dertil, naar vi ere, eller i det mindste ved god Husholdning kunde være fri for trykkende Næringsсорger. Ville vi ikke vedblive ved Læsning af gode Skrifter, ved Eftertanke over det Læste, ved at nytte de Erfaringer vi under vort Embedsførelse have Lejlighed til at gjøre, mere at udvide vore Kundskaber, da maae vi snart glemme det, vi engang ved en Examen har gjort Rede for, og da gaae vi mere og mere tilbage, og vor Uvidenhed bemærkes selv af vore Undergivne og disses Forældre. Hvorledes vilde vi desuden kunde bestaae for Guds Dom, naar vi ved Uvidenhed og Skjødesløshed, ved Mangel paa Lyst til vort Embede og Ligegyldighed for samme gav Anledning til Ungdommens Forsøm-

melse. Jeg haaber, venter og beder Dem ret indstændigt derom, at Deres Embedes frugtbare Førelse maae hos Dem stedse vorde Hovedsagen, det hvorfor De idelig bestræber Dem, og hvorom De beder Gud om hans Bistand.«

* * *

Der er næppe tvivl om, at pastor Lunds forflyttelse til Nørre Vedby på Falster i begyndelsen af 1832 har vakt glæde i Starup-Nebel både blandt bønderne og lærerne. Man så i ham kun den strænge, herskelystne; at han virkelig havde sin menigheds vel for øje, kan formodentlig de nulevende Starupper og Neblinger bedre se end deres olde- og bedsteforældre kunde.

I 1840 udnævntes Lund til konsistorialråd, og 1843 døde han. Rygtet fortalte herovre, at han havde undlivet sig selv, og dette rygte har hårdnakket holdt sig nu i to menneskealdre, men savner, efter hvad jeg har fået meddelt af hr. provst Schiøtt, der nu er sognepræst i N. Vedby, al grund, ja, er end ikke kendt af folk i den egn, hvor han henlevede sine sidste dage.

OM TOBAKSAVLEN I FREDERICIA

I DET 18DE AARHUNDREDE.

Ved C. BEHREND.

SELV om Fredericia ikke er det eneste Sted i Danmark, hvor der har været drevet Tobaksavl, saa er det dog herfra, den er udgaaet, og her, den har haft sit Centrum.

Fredericias Grundlægger, Frederik den tredie, og hans nærmeste Efterfølgere søgte ved mange Foranstaltninger at gøre Byen stor og fremme dens Indtægtskilder; men Heldet vilde ikke følge dem. Kun faa Aar efter dens Anlæggelse blev den i Efteraaret 1657 indtaget af de Svenske, som forbleve her, indtil Byen 1659 blev tilbageerobret af de Danskes Allierede. Da Frederik den tredie saaledes atter var kommet i Besiddelse af Byen, lod han igen de ødelagte Fæstningsværker opbygge og anvendte til dette Arbejde ogsaa nogle af Danmarks tidligere Forbunds-fælle, Kurfyrsten af Brandenburgs, Soldater; og disse skal da have været de første, som forsøgte Dyrkning af Tobak i Fredericia.¹⁾ Det har vist i al Fald kun været en ringe Begyndelse, men Stedet maa have vist sig gunstigt for denne Avl; thi senere søgte man at drive

¹⁾ Vilh. Berg [o: Fr. Meidell] Bidrag til Fredericias Historie (1883) p. 78.

den i større Maalestok ved Indkaldelse af de Reformerte.

Frederik den fjerde henvendte sig nemlig i 1719 gennem Oberstløjtnant du Boulet til de Reformerte i Brandenburg, hvorhen de var flygtet fra forskellige Egne af Frankrig efter det nantiske Edikts Ophævelse, og opfordrede dem til at nedsætte sig i Fredericia. I Begyndelsen af 1720 ankom her de første 15 Familier (84 Personer); senere samme Aar ankom endnu ca. 50—60 Personer, og de to næste Aar endnu flere, af hvilke dog nogle igen rejste hjem og andre nedsatte sig paa Fyn og Sjælland. Men de fleste blev i Fredericia, og formerede sig der saa stærkt, at de i Aaret 1797 var bleven til 112 Familier bestaaende af 540 Personer¹⁾. Foruden at nyde godt af den Religionsfrihed, der i Aaret 1682 var indrømmet alle Sekter i Fredericia, fik de Reformerte ved et Kongebrev af ^{15/11} 1720 forskellige Privilegier: der skulde uden Betaling anvises dem Pladser, hvor de kunde bygge sig Huse, og der skulde gives dem Lejlighed til for en billig Betaling at købe sig Jord, hvor den var tilkøbs eller hvor Borgerne uden Ret besad den. De første Indbyggere havde faaet overladt 440 Havepladser udenfor Byen paa den Betingelse, at de skulde omgive dem med Hække og opføre Lysthuse paa dem, men da de ikke havde holdt sig disse Bestemmelser efterrettelig, blev foreløbig Halvdelen af dem frataget dem og gratis overladt de nye Kolonister. Disse 220 Havelodder var omtrent 65 Tdr. Land; de Jorder i Byen, der udvistes til Reformerte, ansloges til 30—40 Tdr. Sædeland. De nye Huse, som de byggede, skulde ligesom Byens andre Huse være fri for alle Byrder og Skatter. Familierne skulde desuden i 20 Aar være

¹⁾ J. Ludwig: Die reformirte Gemeinde in Fredericia. 1886.

fri for alle »borgerlige og Bondestands Paalægge« og for Indkvarteringer, og hverken de eller deres Børn bliver enrullerede til Landmilitzen. Endelig bestemte § 6: »Deres Tobak, som her udi Landene voxer, maa de, naar derhos rigtige Attester findes, at den her i Landene er voxt, saavel her i Vores Kongl. Residentz-Stad Kiøbenhavn, som i de andre Kiøbstæder i Vores Kongeriger og Lande udi de første Tyve Aars Tiid fri og ubehindret uden nogen Told, Accise eller Consumption deraf at betale indføre.« Som man ser, var det allerede dengang en Forudsætning, at de skulde drive Tobaksavl.

Denne Begunstigelse gav forøvrigt Anledning til forskellige Misligheder, idet ogsaa andre for at undgaa at betale Afgift af Tobakken udgav den for at være avlet af de Reformerte. Saaledes blev der i 1723 foranstaltet en Undersøgelse mod en stor Tobaksopkøber i Fredericia, Henrik Linnemann (Broder til Joh. Linnemann, der var Borgmester i Vejle) og denne overbevistes om, at han havde forlangt Passerseddel for 16,000 R Blade, skønt han i Virkeligheden kun købte 8000 R , og at dette ikke var det eneste Tilfælde, derpaa tyder det, at et Reskript om Toldsvig af $\frac{8}{7}$ 1723 udtrykkelig angives at være oplæst for samtlige Borgere i Fredericia¹⁾.

I Brandenburg havde Tobaksavl været de Reformertes Hovednæringsvej, og det var den der brugte Dyrkningsmaade, de med enkelte Modifikationer bragte til Anvendelse i Fredericia og lærte dem af de oprindelige Indbyggere, som ogsaa lagde sig derefter.

Dyrkningsmaaden skildres i sine Hovedtræk omtrent saaledes ved Aar 1767²⁾:

¹⁾ Vilh. Berg anf. Sted p. 95 ff. — ²⁾ J. N. Wilse: Beskrivelse af Stapel-Staden Fredericia p. 229.

Den Art, der især dyrkedes, var *Nicotiana tabacum foliis lanceolatis* (spidsbladet Tobak). Frøet avlede man i Reglen selv, ellers maatte man købe det i Hamborg for 1 Rdlr. Pundet; 4 Lod var tilstrækkelig til 2 Td. Land. Naar Frøet begynder at spire, saas det (i Reglen omkring den 18.—20. April) i Mistbænke, der iforvejen er omhyggelig tilberedte og gødede, og naar Planterne her har faaet 2 à 3 Blade, plantes de ud i Have- eller Markjorden; ogsaa her maa Jorden før Plantningen, der i Reglen sker sidst i Maj, være omhyggelig rensed, bearbejdet og gødet. Blomsterknopperne blive, naar de komme frem, afbrækkede undtagen paa de enkelte Planter, hvoraf man senere vil tage Frø til Saaning. Sidst i August eller først i September kan Bladene brækkes af. Af hver Plante kan man gennemsnitlig faa 8 à 9 gode Blade; disse bindes sammen i Bundter, trækkes paa Snore og op-hænges i et Skur for at vindtørres i en Maanedes Tid; man lader dem undertiden gennemgaa en Gæringsproces (Svedning), hvorpaa de nedpakkes, til de ved Foraarstid bortsendes.

Foruden den Tobak, der dyrkedes paa de Reformertes Mark og Havelodder (kun faa af Fredericias andre Indbyggere beskæftigede sig dermed), avledes der ogsaa Tobak ved de saakaldte »Plantninger til halvt« (à demi), som bestod i, at Jordejerne aarlig overlod Plantørerne en vis Del af deres Jord til at plante Tobak i samt skaffede Loftrum til at tørre Tobaken, Heste, Vogne o. a., medens Plantørerne maatte skaffe Mandskab og lede Arbejdet. Udbyttet af Høsten delte saa Ejeren og Plantøren ligeligt imellem sig. Efter en saadan Akkord skal der undertiden have været bearbejdet 200—300 Tdr. Land. Det samme

Jordstykke benyttedes ikke stadig til Tobaksdyrkning, men man vekslede med denne og Dyrkning af forskellige Kornsorter, f. Eks. 1ste Aar Tobak, andet Aar Hvede, 3die Byg, 4de Havre og saa igen Tobak osv. eller: 2 Aar Tobak¹⁾, 3die Aar Hvede og derpaa igen Tobak, man mente nemlig, at Tobaksdyrkingen rensede Jorden og gjorde den bedre egnet til den følgende Avl.

Ved denne Dyrkningsmaade, ved deres omhyggelige Behandling, Rensning, og Gødning af Jorden og ved deres store Flid ved Arbejdet, hvori ogsaa Børnene vænnedes til at deltage, bragte de Reformerte Jorden til at yde det mest mulige. I 1767 angives der at have været 58 reformerte Plantører; senere steg deres Tal, men jo flere der var, desto mindre blev den Del, som hver fik af de c. 110 Tdr. Land, som var dem overladte.

Hver Td. Land skal have kunnet give mindst 600 R og i Reglen 800—1000 R Blade; Wilse angiver 1767, at der hvert Aar til København sendtes 180,000 à 200,000 R Tobak, som kunde indbringe 7—8000 Rdlr. — Prisen var nemlig for gode Blade 4 Rdlr. for 100 R , medens de ringere (Sandbladene) betaltes med 2—3 Rdlr.²⁾ — 30 Aar senere mener *Dalgas*³⁾ endog, at Tobaken indbragte Byen en aarlig Sum af 15—20,000 Rdlr., og under den amerikanske Krig, da man kunde faa indtil 10 Rdlr. for 100 R , endog 30—35,000 Rdlr.⁴⁾.

¹⁾ Andet Aars Tobak skal have været bedre end første Aars. — ²⁾ 1723 nævnes en Pris af indtil 6 Rdlr. for 100 Pd. — ³⁾ M. Dalgas: Beskrivelse over de Reformertes Etablissement i Fredericia. Kbhvn. 1797. — ⁴⁾ E. Pontoppidan (Oekonomisk Balance 1759) antager, at der i Danmark aarlig brugtes 3,200,000 Pd. Tobak, hvad der dog vist er en Del for højt regnet; heraf mener han, at der her i Landet særlig ved Fredericia produceredes et Par Tusind Centner og fra Vestindien lige saa meget. Resten, der maatte indføres, var altsaa c. 2,800,000 Pd., som naar man regnede 6 Sk. pr. Pd. kostede Landet 175,000 Rdlr. Efter Martfeldts Angivelse indførtes der i Perioden 1763—71 gennemsnitlig for c. 88,000 Rdlr. Tobak, altsaa 1½ Million Pd.

C. 1783 skal Fredericia have produceret 400,000 R og 1798 140,000 *god* Tobak, som betaltes med 9—14 Rdlr. Centner (foruden Sandblade); 1799 131,700 R^1). Det gode Udbytte i Forbindelse med den almindelige Forbedring af Agrene bevirkede, at et Jordlod 1769 kostede 4 à 6 Gange og ved Aarhundredets Slutning 7 à 10 Gange saa meget som c. 1720.

Man skulde herefter tro, at Tobaksdyrkningen maatte være en indbringende Næringsvej; men skønt de Reformerte af alle roses for deres Flid og Omhu, høre vi stadig Udtalelser om, at de sjældent naaede ud over et beskedent Udkomme. Sagen var nemlig den, at Udgifterne ved Dyrkningen var meget store. I Rafn's Bibliothek (1801) findes der 2 Opgørelser heraf; den ene — af Købmand *Obel* i Roskilde — beregner Udgifterne ved en Td. Land til ialt 23 Rdr. 12 Sk., medens den anden — af *M. Honoré* i Fredericia — beregner samme til 67 Rdr. 2 Mark²⁾, altsaa en meget betydelig Forskel, som for en Del fremkommer ved, at Arbejdslønnen i Roskilde er sat til 16 Sk. pr. Dag men i Fredericia til 2 Mk. pr. Dag. Selv om der nu paa en Td. Land produceredes 1000 R Tobak, som betaltes med 4 Rdr. 100 R , vilde der være et betydeligt Underskud efter Honorés Beregning, ja selv med en Pris af 6 Rdr. vilde Udgifterne ikke være dækkede; men man maa vel tage i Betragtning, at Plantøren med Kone og Børn selv besørgede Størstedelen af Arbejdet, saa at han derved sparede det meste af Arbejdsløn til fremmede, samt at nogle af Udgifterne kunde spares eller formindskes, naar Jorden ogsaa næste Aar anvendtes til Tobaksavl.

Men selv om Udgifterne er satte for højt, kan man

¹⁾ Nyt Bibliothek udg. af C. G. Rafn (1801) p. 254 f. — ²⁾ Alene til Gødnings beregnede han 26 Rdr. 4 Mark.

forstaa, at der kun behøvede at indtræde lave Priser, ringe Udbytte af Høsten el. lign. for at ødelægge Plantørernes pekuniære Stilling. Man hører dem derfor ogsaa ofte henvende sig til Regeringen med Klager, Anmodninger el. lign. Saaledes beklagede de sig 1746 til Kommercekollegiet over at Købmændene i Købstæderne ikke vilde modtage Fredericia Tobak og bade om at maatte faa Inspektion over Tobaksbeholdningerne i Fyen og Jylland, saa at de Handlende skulde præstere Attest for, hvor de havde købt deres Tobak; men hertil svarede Købmændene, at Fredericia Tobak var for daarlig, til at de kunde bruge den, da den ikke kunde holde sig et Aarstid, og Inspektion vilde de ikke underkaste sig.

Plantørerne var heller ikke altid tilfredse med Regeringens Stilling overfor dem. Den Skattefrihed, som Privilegerne havde indrømmet dem, mistede de saaledes i 1744, idet »en Kabale af misundelige og avindsyge Mennesker tilsneeg sig Kongens Fortrolighed« (Dalgas) og fik paalagt en Skat paa 62 Rdr. af Have-lodderne; denne Skat blev dog igen ophævet $\frac{7}{10}$ 1797 maaske som Følge af Dalgas' Skrift. Statens Bestræbelser for at ophjælpe Tobaksfabrikationen i Landet kunde ogsaa blive til Skade for Plantørerne, naar nemlig Tolden paa fremmede Raaprodukter nedsattes og disse derved blev billigere end de hjemlige Produkter kunde sælges.

Tolden paa Tobaksblade i Fade eller Kurve var 1691 fastsat til 1 Sk. pr. \mathcal{E} og denne Sats beholdtes til Toldrullen 1768 satte den op til 2 Sk. pr. \mathcal{E} . Inden denne Tid var der sket den Forandring, at al Tobakshandel i Danmark fra 1. Jan. 1761 var bleven bortforpagtet til Agent Borre eller Borré, saaledes at al Køb og Salg af Tobak skulde gaa gennem ham. Dette

Monopol ophævedes igen ved Forordningen af 23. Marts 1778 men samtidig blev der givet to Bestemmelser, som var i høj Grad til Skade for Plantørerne i Fredericia, idet for det første Tolden nedsattes til $\frac{1}{2}$ Sk. pr. R og det for det andet paalagdes alle Tobaksspindere i København at anlægge Tobaksplantager paa 50 Tdr. Land ved Hovedstaden, ligesom i Provinserne enhver Tobaksspinder, der var optaget i det københavnske Lag, skulde anlægge og drive en Tobaksplantage paa 4 Tdr. Land ved sin Købstad; endelig tillodes Indførslen af simplere Tobaksblade, der havde været forbudt siden 1730, igen 12. April 1786.

Konkurrencen fra Tobaksspindernes Side varede dog ikke længe, idet Forordn. af 14. Juni 1786 atter fritog disse for Forpligtelsen til at dyrke Tobak, mod at de for hver Td. Land, som de fritoges for at dyrke, skulde indkøbe aarlig 500 R af Plantørerne i Fredericia; saaledes var det københavnske Tobaksspinderlav forpligtet til at købe 25,000 R Fredericiatobak om Aaret. Oldermænden skulde hvert Aar til Magistraten indsende en Kvittering fra Sælgeren i Fredericia for det Kvantum Tobak, der var købt. Samme Aar (12. Apr.) var Tolden for fremmede Tobaksblade atter sat op til 1 Sk. pr. R^1).

Ogsaa for Dyrkningsmaaden interesserede Regeringen sig; ikke blot foranstaltede Kommercekollegiet i 1778 Udgivelse af en Anvisning angaaende Tobaksavl²⁾, men en Anordning af 1762 gav flere Bestem-

¹⁾ F. Jørgensen: Det dansk-norske Toldvæsens Historie i det 18. Aarh. (1905) p. 75 ff. — ²⁾ Desuden fremkom der i Slutn. af det 18de Aarh. flere Anvisninger til at dyrke Tobak f. Eks. i 6te Bind af Oekonomisk Mag. (1762) p. 72 ff.; i Rafns Flora II. s. 129 ff. og mindre Piecer derom af Peder Winther (1773), af L. Wittrup (for det nordenfjældske Norge), af P. v. Westen (1783), en oversat fra Engelsk (1781), en tysk o. fl.

melser for Tobaksdyrkingen i Fredericia f. Eks. at Tobaken skulde plantes senest 8 Dage før St. Hansdag, at de Jorder, som gødedes til Tobaksdyrking, skulde beplantes i 3 Aar i Træk med Tobak, da andet og tredie Aars Høst (Afsnit) var bedst, at Plantørerne inden November Maanedes Udgang til Magistraten skulde indgive en skriftlig Fortegnelse under deres Hænder over, hvor mange Bundter à 16 Snore pr. Bundt de af hvert Afsnit havde nedtaget fra Rustning (o: Tørring); desuden gaves der Forskrifter for Afbrækningen, Pakning m. m. Ogsaa senere (^{12/6} 1798) udsendte Kommercekollegiet en Anordning for Tobaksplantørerne i Fredericia til Tobakens Forbedring og Regeringen udsatte Præmier for den bedste Tobaksavl. Endelig omtales en Kontrollør, der havde Tilsyn med Virksomheden og eventuelt kunde kassere Bladene.

Foruden Præsten Dalgas, hvis ovenfor nævnte Skrift havde til Hensigt at træde i Breschen for den »forurettede Koloni, der truedes med fuldstændig Ødelæggelse«, var der i den sidste Fjerdedel af det 18. Aarh. en anden Mand, der viste de Reformerte og deres Virksomhed en varm Interesse. Det var den som Udgiver af »Danske Atlas« og »Foundationerne« velkendte *Hans de Hofman*, som 1760—73 var Præsident i Fredericia og derpaa til sin Død (1793) Amtmand i Koldinghus Amt, i hvilke Stillinger det lykkedes ham at gøre sig almindeligt afholdt. I sine Breve til Sekretæren i Landhusholdningsselskabet *Chr. Martfelt*¹⁾ kommer han flere Gange ind paa Spørgsmaalet om Tobaksavl og hvad der kunde gøres for at ophjælpe denne. Saaledes skriver han bl. a. d. 1. Sept. 1769 angaaende Fredericia Tobak:

Fra 1720 til 1762 har de Reformerte her anlagt en

¹⁾ I det kgl. Bibliotek (Ny kgl. Saml. Fol. 1348).

Tobaks Plantage paa 220 à 250 Td. Sædeland. Denne Tobak solte de 3 à 400,000 \mathbb{E} aarlig i Kiøbenhavn og de fleeste smaa Kiøbstæder i Jylland til Tobakspinderne, som melerede samme med udenlandske Blade, hvor for de fik fra $5\frac{1}{2}$ Rdr. 100 \mathbb{E} til 2 Rdr. 100 \mathbb{E} alt efter Tobakens bonité, hvorved blev 8 à 17[?]000 Rdr. aarlig i Landet for Tobak. Men da Directionen¹⁾ opkom, anskaffede samme et stor quantum af Tobaksblade fra fremmede Stæder, hvorover det, her blev auflet og blev imodtaget for 4 Rdlr. 100 \mathbb{E} og 2 Rdlr. Sandblade 100 \mathbb{E} , blev pakket sammen og henlagt. Da de nu idelig hver Aar har maattet imodtage 200,000 \mathbb{E} , har de faaet saa stor en quantité deraf, at de ei kand forbruge samme og meget deraf ved den Sammenpakning blev raadnet og fordærvet; derover maa de nu ei plante meere end 150 Tdr. Sædeland, hvoraf det halve er i det andet Aars Snit, det er at sige, at de skal plante 2 Gange paa et Sted, saa at de ei vil tage imod meere end 200,000 \mathbb{E} aarlig, og det minste det fattes, cassis det, saaledes at 1768 blev casset 18,000 \mathbb{E} , som de arme Planteurer solte til en Tobakspinder i Aabenraa for 3 Rdr. 100 \mathbb{E} , da de fra Kiøbenhavn cassetede det og vilde have nedtraet det i Mødingen²⁾. Her lever 50 Reformerte og 40 danske Familier af denne Plantage og intet andet i Verden. Nu seer enhver klarlig: a) at Landet forbruger endeel fremmed Tobak i Steden for indlandisk, b) at Kongen maa tabe stort ved det fordærvede Tobak, c) at denne indskrenkede Handel forvolder, at Planteurerne ei gjør sig den Umage som tilforn, da de

¹⁾ Ved den ovenfor omtalte Bortforpagtning af Tobakshandelen 1761—78.
 — ²⁾ Sml. Dalgas (i det anf. Skr. p. 14): »Ubarmhiertige Emissarier nøjedes ikke med at kassere Planteurerens Tobak efter deres Luner; men for at retfærdiggjøre disse voldsomme Handlinger og hindre Kolonisterne fra at sælge deres Tobak andetsteds, lode de det kaste paa Mødingen og øse Vand derpaa for at faae det til at raadne«.

kunde selge det, hvor de vilde, d) at saa mange Tobakspindere i de smaa Stæder betler Brødet, e) at den Indkomst, Kongen har meere nu af Tolden paa Tobak end tilforn, tabes ved den store Capital, Pakhuuse og Omkostninger, der staae deri, ligesom og paa den store Mængde af Tobaksblade, som ligger hen og fordærvis, f) Kiøbmændene tager lidet Tobak for et Siun Skyld af Directionen og under den Prætext selgis vel fire Gange saa meget udenlansk; hvor mange Penge gaar ikke derfor ud af Landet, og hvor liden Told faar Kongen ikke derved. Naar nu alle disse Ting observeris, var det da ei bedre, at enhver Mandkion over 18 Aar gaf 8 Sk. aarlig for Tobak, og at enhver handlede med Tobak, som hand vilde, dog allene Kiøbmænd og ei andre eller Bønder. Fri Handel er die Siele van der negotie.«

Sin Utilfredshed med Tobaksmonopolet udtaler Hoffman ogsaa i et Brev af ²⁶/₁₁ 1771, hvori han foreslaar »Tobaks Directionens Ophævelse imod Kongen fik $\frac{1}{4}$ Sk. af hver R Tobak«.

Som ovenfor nævnt ophævedes denne 1778, men Forholdene blev ikke bedre for Tobaksavlerne; og den ²/₉ 1780 skriver han til Martfelt: Voris Planteurer har half saa megen Tobak i Aar som forrige Aar. Her var en 70,000 R tilovers fra forrige Aar, men til Bruun¹⁾ af Nød maatte de selge 54000 R , thi Holstenerne bleve ude forrige Aar, da de kand faae Pomersk og Ryssisk Tobak for 20 à 22 Mark 100 R . Dersom De ei kand formaae Commerce Collegiet til at give en reen Forordn. at forhøie Tolden 2 à 3 Sk. R eller og forbyde det [Indførselen], er visselig Plantagernes Undergang;

¹⁾ Joh. Iver Bruun (1743–1804) Købmand og Tobaksfabrikant i Fredericia, hvor han blev Borgmester. Han var Fader til den nedenfor omtalte Bertel Bruun.

thi Forordn. siger vel, de skulde ophøre efter toe Aar, men det kierer de dem ei om i Holsteen, da mig er af troeværdige Folk forsikret, at de endog dette Foraar har i Holsteen faaet heele Skibsladninger, formodentlig og under et andet Navn.

En lignende Udtalelse findes i et Brev af $23/3$ 1781: »Saalenge Commerce Coll. ei vil forhøie Tolden eller forbyde fremmed ringe Tobak, vil de ei give meere end 4 à 5 Rdr. for 100 R Tobak, og faaer de ei meere, gaar Plantagerne tilgrunde; her er over 150,000 R usolt. Er det christelig, at fremmed ringe Tobak indføres, naar vi har det selv; det er imod alle Grunde og gaar langt over mit Begreb«. Atter den 8. Okt. s. A. skriver han om Tobaksavlen: »Voris Planteurer i Aar har det største og beste Tobak i 21 Aar, jeg har kient det, Blade af 6 qv. Lengde og 4 qv. Brede, tilvisse 1,600,000 R . Men de arme Mennisker kand ei blive det qvit; de har endnu 60,000 Pd. fra forrige Aar; thi Holstenerne, som ellers pleier at købe herfra, tager nu deris Tobak fra Pomeran, Mekelborg og Rysland, hvorfra de siger at kand faae 100 Pd. for 3 høist 4 Rdr.

Planteurerne har søgt om, at de ringe Tobak udenlands maatte forhøies i Told 1 à 2 Sk. Pd.; Kongen har ved Forordning lovet det. Planteurerne byder deris beste Tobak for 5 à 6 Rdr. 100 Pd. og saa nedad; men fordi at Tobaksfabriqverne skal profitere, maa det ei forbydes eller Tolden forhøies. Er der nogen Rimelighed i den Indretning: en Tobakspinder faar 14 Sk. for Pd. og Tobaks Planteren skal have 3 à 4 Sk. for Pd.; er det mueligt, at disse Planteurer kand leve og dertil holde saa mange Mennisker, naar de skal selge Tobaken for den Priis . . .

Slutelig, vil de ei gjøre Forbud eller Tolds For-

høielse paa ringe Tobaksblades Sorter, saa er ald den Umage, der er gjort med Plantagerne, forgieves. Thi naar foranførte Priis ei kand faaes for Tobaken, bliver samme nedlagt, thi daabelt Giøde, de mange Folk og Huussveie¹⁾, dertil brugis, imod Kornauflingen, forvolder anseelig Tab, naar det beste Tobak skal selges for 4 Sk. Pd.

Der har De oprigtig en Beskrivelse paa denne betydelige Sag, som ieg af 20 Aars Erfaring nøie kien-der, omendskiønt ieg selv aldrig har ladet plante Tobak.

Seer nu Høisterede Hr. Etats Raad nogen Leilighed at forestille denne Sag, vil ieg paa det beste have samme recomenderet. De arme Planteurer har berget Føden i Sommer, og nu de skulde vente Betaling for deris Sved og Arbeide, seer det ikke ud til Debit, medmindre foranførte Forbod eller Tolds Forhøielse kand skee. Hadersleb, Flensborg, Apenrade etc. har hidintil været voris Planteurers beste Kiøbmænd, nu forlanger de intet, da de kand faae Tobaken lettere fra Mekelborg, Rysland og Pomeran. Ved disse Omstendigheder profiterer Bruun og flere Tobaksfabriqveurer at faae det for hvad de vil, allene at disse arme Folk kand faae noget til Ophold. Intet uden den christen Medlidenhed bevæger mig at melde dette — videre staar ei i min Magt. Siden Høiterede Hr. Etats Raad selv har gjort sig saa stor Flid, Umage og Reiser at faae disse Plantager i Gang, saa synis mig, at ingen har større Aarsag til at see disse Plantager soutineret end De selv, og det er Aarsag, at ieg saa omstendig melder dette, og i øvrig udbeder mig

¹⁾ Husrum

Deris Vendskab, ligesom ieg og med meget Høiagtelse lever

Hoisterede Hr. Etats-Raads Tienstskyldigste Tiener

H. de Hoffman.

Fredericia, d. 8. October 1781.

Paa lignende Maade udtaler Hoffman sig ^{17/9} 1784: »Tobaken staaer her meget got i Aar, men Ulykken er, at de faar kuns saa ringe Betaling derfor, nemlig 4 Rdr. 100 R , og derved kand de ei subsistere«.

I det Eksemplar af sin Koldinghuus Amts Beskrivelse, som Hoffman sendte til Konferensraad Sporon¹⁾, har han skrevet som Fortale dateret ^{21/12} 1786, bl. a.:

Byens bødste Nærings-Vej var Tobaks-Plantningens Indkomst, men saalænge de russiske og pommerske Blade, som ikke ere bødre end vores, uden Told indføres, saalænge er det ikke mueligt, at over 80 Familier af Planteurer kand sælge deres Blade. Thi Planteurerne kand ei sælge ringere end 4 Rdl. 100 Pd. andet Afsnit og 22 Mk. første Afsnit 100 Pd., heller ikke kand de give Tobakspinderne Credit som de fremmede. Planteurerne har, da Bladene vare i Priis, solgt over 3 à 400,000 Pd.; nu kand de ei plante det halve af Frygt for Mangel af Debit. Intet Sted kan være meere skikket til Tobaks Plantning end denne Bye, Eiendommen er dertil overmaade god, og i Stæden for andre maae leie Folk til at plante, hyppe etc, bruger de deres egne Børn fra 10 til 12 Aar af, følgelig kand plante lettere end andre . . ., det er Aarsag, hvorfor Plantager burde conserveres, naar den fik Debit. Man har ofte søgt om, at der maatte sættes Told paa de udenlandske pommerske og russiske Blade eller og

* Uldall 192. Fol.

at Tobakspinderne i Byerne skulde forbindes aarlig at tage hos dem en vis quantum Tobak for bestemte Priis, naar Bladene befandtes forsvarlig, men derpaa er ingen Resolution paafulgt.«

En Indberetning af lignende Indhold skal Hoffman have sendt til den første Deputerede i Kancelliet, Luxdorff.

Som ovenfor sagt, var der samme Aar af Regeringen truffet Bestemmelser, der vare gunstige for Tobaksavlerne, og der kom nu bedre Tider for dem. Den højeste Pris naaede Fredericia Tobak i 1813, da der ifølge B. Bruun (Industriens Tilstand i Fredericia, Kbh. 1815) høstedes 250,000 Pd. Tobak, som betaltes med 50—100 Rigsbankdaler 100 Pd., hvorved der altsaa indkom ca. 187,500 Rdlr. Denne Pris var dog allerede 1818 (efter en af Bruun tilskrevet Notits i det kgl. Biblioteks Eksemplar af samme Bog) dalet til 10—12 Rdlr. 100 Pd.

Vi vil dog ikke her følge Udbyttets og Prisernes Vekslen gennem de følgende Aar, men kun til Slutning anføre, at Tobaksavløen nu for Tiden er gaaet en Del tilbage i Fredericia særlig paa Grund af manglende Arbejdskraft, saa at der i Aar kun dyrkes Tobak paa ca. 3 Tdr. Land, hvor der er avlet ca. 2600 Pd. Tobak, hvis Pris er 35—40 Øre Pd.¹⁾

¹⁾ Efter velvillig Meddelelse fra Hr. Købmand Ebling i Fredericia.

INDSKRIFTER FRA GAMLE HUSE I KOLDING.

Af I. O. BRANDORFF.

DEN Forkærlighed, Christian den III og flere følgende Konger havde for Kolding, blev ikke uden Betydning for Byens økonomiske Udvikling. Hofholdningen paa Slottet og de talrige fyrstelige og adelige Besøg gave Indtægter, der førte til en Velstand, hvis Spor vi finde i de smukke Renaissancebygninger fra hin Tid. Desværre er kun et Par enkelte tilbage; Rester af flere findes i Museet paa Koldinghus, og Billeder af Byen fra 1860—70 fortælle os, hvad der alene siden den Tid er forsvundet.

Byens Brand 1583 har givet Anledning til, at der i Slutningen af det 16. og Begyndelsen af det 17. Aarhundrede er bleven opført mange nye borgerlige Huse, og de store Bygningsarbejder paa Slottet under Fr. II og Chr. IV have ved de dygtige Haandværksmestre her arbejdede øvet en betydelig Indflydelse paa Smagen.

Blandt de Rester, vi have tilbage fra hin Tid, findes ikke saa faa Indskrifter, dels i Museet paa Koldinghus, dels indmurede i de senere Bygninger omkring i Byen; meget er sikkert gaaet tabt, men der har dog været særlig Forkærlighed for at bevare Indskrifterne, hvor ellers mange andre interessante Bygningsdele ere blevne ødelagte.

Jeg har ialt fundet 35 Indskrifter, hovedsagelig i den midterste Bydel, hvoraf 1 fra 1576, 24 fra de første 40 Aar efter Branden 1586, 7 fra 1630—50 og Resten senere.

Materialet er hovedsagelig Egetræ — 25 — der sikkert alle stamme fra Bindingsværks Bygninger. 6 ere af Sandsten, et Materiale der i rigeligt Maal blev anvendt ved Bygningsarbejder paa Slottet. 3, der ere forsvundne, have vistnok været af Egetræ, og 1, en Trappesten, fra 1788 er af Granit. Næsten alle ere i Relief; ved de enkelte, der afvige herfra, er det angivet i nedenstaaende Redegørelse.

Indskrifterne, der væsentlig ere paa Dansk — 18 — (2 paa Latin, — 3 paa Plattysk og 2 paa Tysk), ere i de fleste Tilfælde — 22 — gudelige Tankesprog, saaledes som det var Skik i de fleste Byer. Paa 11 Tavler findes kun Bygherrernes Navne, Forbogstaver eller Bomærker, og 2 ere saa medtagne, at de ikke kunne tydes.

27 have været anbragte over Døre, 5 over Porte og 1 som Trappesten; flere have meget smukke Renaissance-Ornamenter og symbolske Fremstillinger, — de lærde Mænd, der vare knyttede til Hoffet, ere her gaaede i Spidsen — (se Nr. 15 og 18). Paa ikke saa faa er der sporet en rig Maling med polykrome Farver, som det brugtes i den Tid.

I det følgende vil jeg nu gøre Rede for, hvad jeg har fundet, og give de Oplysninger om hver enkelt, som jeg har kunnet samle.

1.

Den ældste Indskrift, der findes, er som anført fra 1576; det er en Egetavle, 94 cm. bred, 31 cm. høj, der har været anbragt over en Dør. Den var ind-

muret over et Vindue til Gaardsiden i den i 1906 nedbrudte Ejendom Matr. Nr. 224 e (Gade Nr. 18) paa Adelgade, — Fønix — en meget gammel Bygning, der tildels var samtidig med Tavlen.

Indskriften lyder:

BENEDICTIO DEI DIVITES
 FACIT . . . LABORANDVM
 HANS EBESØN
 (Rest af Bomærke) 1576

Oversat paa Dansk¹⁾

»Guds Velsignelse gør mig . . . (Men) der maa arbejdes.«

Hans Ebesøn nævnes 1564 i en Raadstueprotokol, da han som Kæmner aflagde Regnskab for 1200 Lod Sølv, som Kolding By laante Fr. II²⁾.

Tavlen opbevares nu i Museet paa Koldinghus.

2.

En Egetavle 248 cm. bred 38 cm. høj. I en ornamenteret Ramme, »Cartouche«, der holdes af to Englefigurer, findes en længere Indskrift, delt i Midten ved en lodret Stav. Den lyder:

FRIDERICH DEN ANDEN AF GVDS NADE
 KONNING I DANMARCK OC NORGE BAADE
 GAF STOR HIELP HER TIL KOLDING BY
 AT BYGGE DETTE HVVS AF NY
 UDI SIDSTE SIT REGIRVNGS AAR
 DER CASPAR MARCKDANER LENSMAND WAR

¹⁾ Oversættelserne og Tydning af Symbolerne ere velvilligst meddelte mig af Assistent i Nationalmuseet Hr. mag. Chr. Axel Jensen, hvorfor jeg herved bringer ham min erkendtligste Tak. — ²⁾ Vejle Amts Aarbøger 1906 Pag. 231.

ANDERS SIMENSØN ANKER MOGENSØN BORGEMESTER
 GJORDE AF BYEN OC KIRCKEN OC DERTIL DET
 BESE (!)
 HER HANS KNEVS DEN TID KIRCKENS FORSVAR
 OC HER ANDERS BENDTSØN SOGENPREST WAR
 1588

og giver Oplysninger om de gejstlige og verdslige Øvrighedspersoner, der vare i Kolding, da den paa-gældende Bygning — Præstegaarden — blev opbygget.

Det sees heraf, at Kong Frederik den II har givet Bidrag til Bygningen, der ellers er bekostet af Kolding By og Kirke i Forening. Caspar Markdaner var den Gang Lensmand over Koldinghus Len. Anders Simensøn, der var Borgmester 1582—1597, blev en meget gammel Mand, han var født 1500. I Kirken fandtes tidligere en meget morsom Ligsten over ham¹⁾. Anker Mogensen, der ligeledes var Borgmester, døde i Kolding i August 1618 og ligger begravet i Kirken, hvor hans Ligsten endnu findes; hans Navn findes ogsaa paa Stormklokken og Bønklokken. Kirkeværgen, Hans Kneus, var Sognepræst i Harthe Bramdrup²⁾, hans Navn findes tillige paa den Tavle, der blev indsat i nordre Kirkemur til Minde om Opførelsen af nordre Korsarm 1575. Anders Bendtsen (Dalin) var Sognepræst i Kolding 1586—91; blev senere Hofpræst og 1601 Biskop i Oslo, hvor han døde 1607³⁾.

Tavlen, der er godt bevaret, er nu indmuret i den nordre Gavl i Præstegaardens Konfirmandstue, Matr. Nr. 289 Vestergade, Gade Nr. 1, men har siddet over Gadedøren i den i 1840 nedbrudte Bygning⁴⁾.

¹⁾ Vejle Amts Aarbøger 1906 Pag. 228. — ²⁾ Sammesteds Pag. 204. —

³⁾ I. I. Fyhn: Efterretninger om Kjøbstaden Kolding. 1848 Pag. 80. —

⁴⁾ Sammesteds Pag. 85.

3.

En velbevaret Egetavle, 101 cm. bred 35 cm. høj der har siddet over en Dør.

I ornamenteret Ramme findes følgende Indskrift:

SALIG ER DEN SOM FRØCTER GVD
OC TENCKER ALTID PAA HANS BVD PSAL

1588

112

Den findes nu indmuret lige neden under Nr. 2, men har siddet over en indvendig Dør i Præstegaardens Forstue¹⁾.

4.

En Egetavle, 114 cm. bred 35 cm. høj, der har siddet over en Dør. I en meget ødelagt, ornamenteret Ramme findes følgende Indskrift:

VDEN GVD SELF WORT HVVS WIL BYGGE
OC SELF BEWOCTE WOR STAD
DA KAND WI HVERCKEN WÆRE TRYGGE
ELLER AFF WORT HANDWERCK GLAD PSAL 125

Den findes nu indmuret over Præstegaardens Gaarddør, men har som Nr. 3 siddet over en indvendig Dør i Præstegaardens Forstue.

5.

I Ejendommen Matr. Nr. 367 (Gade Nr. 1) paa Østergade har siddet en Tavle af Træ med Caspar Markdaners Vaaben; den var bleven noget sveden, da Gaarden brændte under Bombardementet den 23. April 1849, men Indskriften var nogenlunde bevaret.

¹⁾ I. I. Fyhns Efterretninger Pag 85.

Den er nu forsvunden, men jeg har faaet oplyst, at den, da Gaarden blev ombygget i 1877 ved Anlæg af Jernbanegades Forlængelse til Torvet, blev henlagt paa Loftet, hvorfra den senere blev fjernet og solgt paa Auktion til en Kone, der huggede den itu til Brændsel. Nogen Oplysning om Indskriften har jeg ikke kunnet finde.

Efter Geheimarkivets Registre og Tegnelser¹⁾ har Caspar Markdaner 1587 faaet Skødebrev paa den nævnte Gaard, som han rimeligvis kort efter har ombygget.

Gaarden, som den stod til Branden 1848, skal have været meget interessant, — der er fortalt mig om en Sal med udskaarne Figurer.

6.

En Egetavle, 93 cm. bred 33½ cm. høj, godt bevaret, der har siddet over en Dør.

Indskriften, der er nedskaaren, saaledes at Bogstaverne dog staa ophøjede i Plan med Tavlens! For-side, lyder:

O HERE · WILT DV · WORDT HVS · BEWARE
DA STARD · DET · FOR · ALD · FRØCT OC

HI DH FARRE

15 89

Bygherrens og hans Hustrus Navne ere kun angivne ved Bogstaver, men da det samme Bomærke findes i et Segl under et Tingsvidne fra 17. Oktober 1696²⁾ med Bogstaverne HT, kunde det maaske tænkes,

¹⁾ Pastor Fyhns Arkivregistraturer, der opbevares paa Raadhuset Pag. 65. — ²⁾ Raadhusarkivet.

at Tværstregen over I'et paa Tavlen er glemt eller bleven utydelig; i saa Tilfælde maa Bygherrens Navn være Hans Thomsen, hvis Navn i Tingsvidnet hører til Seglet.

Tavlen, der nu er indmuret i Sidemuren imod Vest i Skomagermester P. Martin Møllers interessante gamle Gaard, Matr. Nr. 351 (Gade Nr. 18) i Helligkorsgade, har oprindeligt siddet over Gadedøren i Gavlens andet Fag fra Vest.

7.

En Ege-Portbjelke, hvis underste Del er borthugget, nu 228 cm. bred 21 cm. høj.

Den bevarede Del af Indskriften, der har været omgivet af en ornamenteret Ramme, lyder:

HERRENS NAADE VARER FRA EVIGHED
OC TIL EVIGHED.

Bjælken er nu indmuret over Porten imod Gaardsiden i Købmand I. H. Schmidts Ejendom, Matr. Nr. 228 (Gade Nr. 10) paa Adelgade.

8.

En Egetavle, 115 cm. bred 24 cm. høj, der har siddet over en Dør.

Billedskæreren har af Mangel paa Plads maattet udelade de sidste Bogstaver i første Linie.

Tavlen er nu indmuret i Smedemester Joh. C. Niel-

sens Ejendom Matr. Nr. 256 (Gade Nr. 16) i Vestergade, men har tidligere siddet over Gadedøren; den er godt bevaret og af den nuværende Ejer rensat og malet.

9.

En Egetavle, 154 cm. bred 56 cm. høj, der har siddet over en Dør.

Pastor Fyhn mener, at Bygherrens og Hustruens Navne H R og M R ere Apoteker Hermann Reiminchs og Margrethe Reiminchs¹⁾. Dette er ikke usandsynligt, da Hermann Reiminch ved kgl. Brev af 5. Marts 1585 fik Tilladelse til at oprette Apotek i Kolding²⁾, og senere Apotekere have ejet den Gaard, hvori Tavlen findes.

Den sidder nu over Gadedøren i Købmand E. A. Borchs smukke, gamle Gaard, Matr. Nr. 293 (Gade Nr. 2) paa Akseltorv, men har sikkert oprindelig siddet over en Dør, der har været i det vestligste Fag i Bygningen. Den øverste Del af Cartouchen er desværre borthugget.

Ejeren af Gaarden lod i 1906 Gavlfacaden rens og male under kyndig Vejledning af Nationalmuseets Arkitekt C. M. Smidt, hvorved Tavlen blev malet med polykrome Farver, saa nøje svarende til de oprindelige, som man efter de svage Spor kunde finde.

¹⁾ Fyhns Efterretninger Pag. 8 og 283. — ²⁾ Joh. Rink: Nogle Optegnelser om Kolding Apotek 1885.

10.

Egetavle, 280 cm. bred 60 cm. høj, der har siddet over en Port og er udmærket bevaret. Indskriften lyder:

HAPE VP DEN HEREN, VNDE DO DAT GVDE,
 BLIHF IM LANDE
 VNDE ERNERE DI REDELICK: HEBBE DINE
 LVST AM HEREN
 DE WERT DI GEVEN WAT DIN HERTE WUN-
 SCHET. BEVELE
 DEM HER̄: DINE WEGE VNDE HAPE VP EN.
 HE WERT IDT WOL MAKĒ PSAL: 37.

Af den samme Indskrift, der her er paa Plattysk, findes de tre første Linier paa Dansk paa en Tavle i Aalborg fra 1611¹⁾.

Denne Tavle, der nu er ophængt imod Gaardsiden over Kældernedgangen i samme Gaard som Nr. 9, fandtes i 1848 anbragt over en Indkørsel fra Torvet, Øst for den gamle Bindingsværks-Bygning imellem denne og et lignende noget tarveligere Gavlhus²⁾.

11.

I Pastor Fyhns Efterretninger om Kjøbstaden Kolding 1848 Pag. 8 nævnes en Indskrift, der lød:

GVD VNDE OS HER Y WERDEN SAA ATT BYGE
 OC BOE
 ATT WI VDI HIMMERIG FANGE EWIG GLEDE
 OC ROE

1598

AMEN

¹⁾ Samlinger til jysk Historie og Topografi 1. Bind Pag. 185. — ²⁾ Afbildning Tab. IX i Fyhns Efterretninger.

En lignende Indskrift findes paa en Dørtavle i Aalborg fra 1571¹⁾.

Denne Tavle har jeg forgæves eftersøgt, saa den er sikkert bleven ødelagt.

12.

Egetavle, 105 cm. bred 25 cm. høj, der har siddet over en Dør. — Indskriften lyder:

GVD · BEVAR · DIN · INDGANG · OC · VDGANG
FRA · NV · OC · TIL · EVIG · TID · 1601

En lignende Indskrift findes foruden paa Nr. 15, 26 og 28 tillige paa en Tavle i Randers fra 1623²⁾.

Denne Tavle, der er meget godt bevaret, er indmuret over Porten imod Gaardsiden i Frk. Christiane N. Nielsens Gaard Matr. Nr. 47 (Gade Nr. 58) i Losbygade. Den har oprindeligt siddet i den tidligere Bindingsværksbygning. Bygherrens Navn har jeg forgæves søgt at udfinde efter Bomærket.

13.

Paa et Brudstykke af en Egebjælke, nu 87 cm. bredt 28 cm. højt, der er indmuret imod Gaardsiden i Præstegaardens Konfirmandstue i Vestergade, findes følgende ufuldstændige Indskrift med nedskaarne Bogstaver:

.... BIERNDROP RAADMAN

.... NS BVCK · BODE KIEME

1 · 6 · 0 · 3 5 · IVLII

¹⁾ Samlinger til jysk Historie og Topografi 1. Bind Pag. 183. — ²⁾ Samlinger til jysk Historie og Topografi 8. Bind Pag. 224.

I en Raadstueprotokol fra Slutningen af det 15. til Midten af det 17. Aarhundrede er det lykkedes mig at finde en Post i Kæmnerregnskabet for 1603, der ganske morsomt giver supplerende Oplysninger om denne Indskrift. Der meddeles, at 1603, da Niels Bjerndrup var Raadmand og Kæmner og Jens Buck Kæmner, blev der bygget en ny Stald i Præstegaarden, hvortil Byen betalte 21 Daler 14 Sk. Indskriften er saaledes skaaret til Minde om denne Begivenhed. »Bode Kieme« er altsaa Begyndelsen til Sætningen »begge (baade) Kæmnere«.

14.

I samme Bygning findes ved Siden af Nr. 13 indmuret en ligeledes ufuldstændig Indskrift paa en Egebjælke, 158 cm. bred 35 cm. høj, der lyder :

1606 VELB. CASPAND PAA COL
M JENS SEVRENSSEN: SOGNEPRÆST LOD ANCKER
MOGENS: BORGM: OCH ANDERS MICKELS KIRCKEVER
DETTE HVVS OPBYGGE PAA KIRKENS BE

Efter Aarstallet har sikkert staaet Navnet paa Lensmand Caspar Markdaner. Om Sognepræst Jens Sørensen se nærmere under Nr. 15. Borgmester Anker Mogensen er tidligere nævnt under Nr. 2. Anders Mickels er rimeligvis den Anders Mikkelsen, der 1584 af Frederik II fik Lov til at oppebære Kronens Korn-tiende i 2 Aar af Tavlov og Nebel Sogne til Hjælp til sine Studeringer. 1596 var han Kapellan i Kolding, blev senere Hofpræst hos Christian IV og derefter Biskop i Bergen¹⁾.

¹⁾ Fyhns Efterretninger Pag. 88, jvfr. Arkivregistrets Pag. 65.

15.

En Egetavle, 110 cm. bred 33½ cm. høj, der har siddet over en Dør.

Indskriften er omtrent den samme som paa Nr. 12, 26 og 28. Den er imidlertid langt rigere udstyret end almindeligt.

Paa højre Side¹⁾ sees en aaben Haand, med et aabent Øje, hvorover Bogstaverne I. S. Nedenunder staar V. C. P.

Betydningen heraf har jeg faaet oplyst af et Epitafium, der hænger i Kolding Kirke paa den sydligste Pille nærmest Koret. Det er et Maleri paa en Trætavle, der viser Brystbillede af en Mand med Fuldsæg. Efter Indskriften er det Magister Jens Sørensen, Sognepræst i Kolding 1591—1612²⁾. Over Billedet findes det samme Mærke, Haanden og Øjet,

hvorunder staar: VIDENDVM: CVI FIDENDVM.

¹⁾ I Heraldiken tænkes Skjoldet baaret af Krigeren, hvorfor højre og venstre regnes efter Skjolddrageren og ikke efter Beskueren. Da der paa enkelte Dørtavler findes Vaabenskjold, er Betegnelsen benyttet paa samme Maade her. Højre Side tænkes altsaa til venstre for Beskueren. — ²⁾ Fyhns Efterretninger Pag. 62, 81 og 88.

der paa Dansk betyder: »Man maa se sig for, før man stoler paa nogen« eller »Se Dig for, hvem Du bør skænke Tillid.«

Det samme Mærke har jeg endvidere fundet indtrykt udvendig paa Bindet af Kolding Købmandslaus Protokol fra 1673 i Raadhusarkivet, og mærkeligt nok findes Sognepræstens og hans Hustrus Forbogstaver tilligemed det samme Valg-sprog ogsaa her. Der kan næppe være Tvivl om, at Bindet oprindeligt er lavet til en af Sognepræstens Bøger, et Slags Ex libris.

Medens der paa Tavlen kun findes Haanden og Bogstaverne, findes paa Epitafiet og Bogbindet en Række Træer eller rettere nye Skud, der vokse op af en vissøn Stamme. Paa Bogbindet under Haanden staar:

(AV) XILIVM · NEWM · A DOMI(NO)
FECIT COELWM · Et TERRA(M)

• oversat paa Dansk:

»Min Hjælp fra Herren«
»som skabte Himlen og Jorden.«

Herefter ville de nye Skud kunne betyde Jorden, Haanden, der rækker ud af Skyerne, Guds Kraft, og Øjet Guds Visdom.

Der findes imidlertid endnu paa Epitafiet et Baand, der som en Slange slynger sig om Haanden, medens

det paa Bogbindet synes at ende i en Blomst; dette findes ikke paa Dørtavlen, eg Betydningen heraf har ikke kunnet udfindes.

Paa venstre Side findes Bogstaverne E I D, der ogsaa ses paa Bogbindet; det er Hustruens Navn Engel Jakobs Datter. Uforstaaeligt er Symbolet herunder, en Havfrue med nogle mærkelige Bagluffer. Hun holder et Spejl i højre Haand og reder sit Haar med venstre.

Magister Jens Sørensen (Harth) var først Rektor i Kolding, siden Kapellan og døde som Sognepræst og Provst i Brusk Herred 1612¹⁾.

Tavlen sidder nu over en Dør i Porten til Købmand E. A. Borchs Gaard, Matr. Nr. 292 (Gade Nr. 1) i Torvegade. Den er udmærket godt bevaret og er i 1907 rensat og malet med polykrome Farver efter de Spor, der har kunnet findes af den oprindelige Maling under Ledelse af Nationalmuseets Assistent Hr. mag. art. Chr. Axel Jensen.

16.

Paa en Egetavle, 100 cm. bred 30 cm. høj, indmuret imellem Nr. 13 og 15 i Præstegaarden, findes følgende Indskrift, der er meget medtaget:

ANNO DOM.

1609.

Den har været indrammet af en Æggestav.
Nogen Oplysning om den har jeg ikke kunnet finde.

17.

En beskadiget Sandstenstavle, 106 cm. bred 40 cm. høj, malet med polykrome Farver. Venstre Ende er

¹⁾ Fyhns Efterretninger Pag. 81.

borte, og det bevarede Stykke knækket. Den har siddet over Døren i det 1839 nedbrudte Raadhus.

I Midten findes Kolding Byvaaben, paa højre Side Lensmand Caspar Markdaners Vaaben, tvedelt i Sølv og blaåt, i øverste Felt en halv, rød, til venstre opspringende, guldkronet Løve med udhængende Tunge, foran Løven findes et Træ. Paa Hjelmen, som er kronet, en halv, til venstre opspringende, rød Hjort mellem to Ørneflugter, den ene delt af Guld og blaåt, den anden af Sølv og rødt. Over Vaabenet Bogstaverne C. M. Hvilket Vaaben der har siddet til venstre, kendes ikke. Indskriften maa være omhugget ved Raadhusets Restaurering 1738—40, da Ornamenteringen og Caspar Markdaners Vaaben svarer til Aaret for Raadhusets Opførelse 1609. Tilmed findes i Kæmnerregnskabet for 1740 en Udgiftspost, der lyder »Niels Snedker for nock een steen ophuggen med Bogstaver udi«, dog uden nogen særlig Sum. Hvad der oprindeligt har staaet, vides ikke, men den manglende Indskrift maa efter Fyhns Efterretninger Pag. 185 være:

RENOVERET
AO MDCCXL

Tavlen findes nu i Museet paa Koldinghus.

18.

En meget ødelagt Sandstenstavle, 115 cm. bred 40 cm. høj, funden som Gulvsten i en Sidebygning i Købmand S. C. Borchs Gaard Matr. Nr. 349 a (Gade Nr. 14) i Helligkorsgade. Den var ituslaaet i mange Stykker, men jeg har faaet Stumperne samlede med Cement, saa man nu kan danne sig en Mening om den.

Bygherrens og Hustrus Navne Magister Povel Povelsen og Maren Knudsdatter findes paa en Ligsten i Kolding Kirke, indmuret under et Vindue i Nord-siden, og ved Hjælp af denne er det lykkedes at tyde Valgsprogene.

Omkring det kronede Sværd paa højre Side staar:

BELLA BELLA GERAS · BELLA CORONA DATVR

Paa Dansk:

»Om Du fører Krig paa en smuk Maade«

»Vinder Du en smuk Sejerskrans.«

I Oversættelsen ligger Forklaring paa Mærkerne: Det værdigt stridende Sværd omslynges af Klogskabens Slinger og Sejerskrans, og dets vingede Spids peger op mod Kronen; Livets Krone, Udødeligheden.

Mærket paa venstre Side har ikke kunnet tydes

hverken paa Tavlen eller Ligstenen, derimod har Pastor Fyhn tydet Indskriften saaledes:

»Haabet bier, lider, tier.«

Magister Povel Povelsen er født i Kolding, var Rektor her i 8 Aar, Kapellan i 1 Aar, Sognepræst i 23 Aar, tillige Provst i Brusk Herred og Kirkeværge i Kolding. Hans Navn findes ogsaa paa Stormklokken og Bønklokken¹⁾.

Tavlen opbevares nu i Museet paa Koldinghus.

19.

To Brudstykker af en eller to Sandstenstavler, 29 cm. bred 29 cm. høj og 25 cm. bred 38 cm. høj, fundne 1884 ved Nedbrydning af en interessant Bindingsværks-Bygning Matr. Nr. 230 (Gade Nr. 4) — Købmand Fr. Neckelmanns Ejendom — paa Adelgade.

Tavlerne høre sikkert sammen, men det har ikke været mig muligt at tyde hverken Indskriften eller Symbolerne.

Paa det ene Stykke findes Rester af en Ramme, der minder meget om Nr. 17, 18, 20 og 21, til venstre herfor sees en langhalset Fugl, der har bøjet Hovedet tilbage, saa Næbbet hviler paa Ryggen.

Paa det andet Stykke findes ligeledes Resten af en Ramme, der svarer til den foran nævnte. Indenfor denne findes et beskadiget Skjold, i hvis Midte sees Spor af et Jesu Monogram²⁾ og Bogstaverne

E P
D

Brudstykkerne opbevares nu i Museet paa Koldinghus.

¹⁾ Fyhns Efterretninger Pag. 63, 75, 81 og 88. — ²⁾ I. H. S. ∴: Jesus hominum salvator ∴: »Jesus Menneskenes Frelser«. Som Regl anbragt paa venstre Side ved Hustruens Navn.

20.

Sandstenstavle, der har siddet over en Dør, venstre Ende afbrudt, ellers nogenlunde bevaret, 57 cm. bred 27 cm. høj. Indskriften lyder:

WER GOT VERTRAW . . .
HAT WOL GEBA . . .

Noget Aarstal findes ikke. Tavlen bærer tydelige Spor af rig Maling med polykrome Farver.

En lignende Indskrift findes paa Tavler i Randers fra 1641 og 1644¹⁾ samt i Hildesheim fra 1598 og 1621²⁾.

Denne Tavle blev funden som Trappesten i Kældertrappen i Købmand P. Brandorffs i 1876 nedbrudte Gaard Matr. Nr. 366, der er udlagt til Jernbanegades Forlængelse til Torvet. Opbevares nu i Museet paa Koldinghus.

21.

Sandstenstavle, 125 cm. bred 37 cm. høj, noget beskadiget.

Paa højre Side findes Bygherrens Navnetræk og Bogstaverne N. P., paa venstre Side Hustruens Navnebogstaver omkring et Jesu Monogram. Hvem Bygherren har været, har jeg ikke kunnet finde.

¹⁾ Jysk Historie og Topografi 8. Bind Pag. 224, 226 og 229 — ²⁾ C. Moormann: Hildesheim 1904 Pag. 104 og 122.

Tavlen er indmuret til Gaardsiden i et grundmuret Sidehus i den gamle Postgaard Matr. Nr. 42 (Gade Nr. 5) — nu tilhørende Hestehandler Busch i Søndergade.

22.

Egetavle, der har siddet over en Dør, 78 cm. bred 34 cm. høj, er nogenlunde velbevaret.

Indskriften lyder paa Dansk:

»Lyksalig den som frygter Gud og vandrer
paa hans Veje.«

Bygherrens og Hustrus Navne ere angivne ved Bogstaverne NB og vistnok AI, men det er ikke lykkedes mig at udfinde, hvem det kan være.

Tavlen sad indmuret over et Vindue til Gaardsiden i Ejendommen Matr. Nr. 333 (Gade Nr. 16) paa Rendebanen. Da den blev solgt i 1902, lod den nye Ejer, Firmaet Hansen & Sørensen, Tavlen rense og imprægnerere, hvorved der fandtes Spor af polykrom Maling. Den er nu indmuret til Gaardsiden i den nye Bygning.

23.

Egetavle, 99 cm. bred 50 cm. høj, har siddet over en Dør ud imod Helligkorsgade i et i 1868 nedbrudt Bindingsværks-Hus paa 1 Etage, der var tilbygget en

meget stor interessant Bindingsværks-Hjørnebygning
Matr. Nr. 344 (Søndergade Nr. 1)¹⁾.

Bygherrens Mærke paa højre Side er vist rent heraldisk, et langdelt Skjold; i højre Felt et naturligt Blad (Lind?), i venstre en halv Lilje. Hustruens Mærke paa venstre Side er et Jesu Monogram.

Den plattyske Indskrift findes paa Højtysk paa et Ur i Franken, hvor det lyder:

Hin geht die Zeit
Her kommt der Tod.
O, Mensch, thu recht
Und furchte Gott²⁾.

Bygherren, Raadmand Peder Helt, skænkede 1608 et Legat til Kolding Kirke, hvoraf Renten, 6 Slettedaler aarligt, betales for at klemte med Bedeklokken hver Dag Kl. 6 Morgen, 12 Middag og 5 Eftermiddag³⁾.

Tavlen er nogenlunde velbevaret, de tre første Bogstaver i nederste Linie ere ødelagte, hvilket skyldes en Granatstump fra Bombardementet den 23. April 1849. Den ejes nu af Skomagermester P. Martin Møller.

¹⁾ Fyhns Efterretninger Pag. 285 og Vejle Amts Aarbøger 1905 Pag. 6. —

²⁾ Deutsche Inschriften an Haus u. Geräthe, Berlin 1865. — ³⁾ Hoffmanns Fundatser Tom. IV Pag 682.

24.

Egetavle, 114 cm. bred 44¹/₂ cm. høj, der har siddet over Hoveddøren i Gavlen imod Rendebanen i den under Nr. 23 nævnte store Bindingsværks Hjørnebygning.

Indskriften lyder:

ANNO 1619 LOD PEDER HELT OC METTE
 P H NIELSDATER VPSETTE MND
 Samme Bomærke
 som
 Nr. 23. DETTE HVSS · VNSERE IAAR Jesu
 Monogram.
 WIECHEN MIT ILE VND WARET
 DAS LEBENT NVR EIN KLEINE WILE.

Den er meget vel bevaret med tydelige Spor af polykrome Farver. Nu er den indmuret imod Gaardsiden i Hjørnet i samme Ejendom, hvor den oprindeligt har siddet.

Om Bygherren se under Nr. 23.

25.

Egetavle, 116 cm. bred 24 cm. høj, der har siddet over en Dør.

Indskriften lyder:

(Navne-
træk)
vistnok
A K S IHVAD HELLER DV IND HELLER VD Jesu
GÆR DA BETENK AT DØDEN FOR Mono-
gram.
DIG STÆR · ANNO DOMINI 1623.

Den har været omgivet af en Renaissance-Ramme, der tildels er borthugget, og fandtes indmuret over et Baghus i afdøde Kæmner Rosenkildes Ejendom Matr. Nr. 364 (Gade Nr. 3) paa Østergade. Bygherrens Navn har jeg ikke kunnet finde. Den opbevares nu i Museet paa Koldinghus.

26.

Egetavle, 97 cm. bred 16 cm. høj, der har siddet over en Dør. Den har ligesom Nr. 25 haft en nu borthugget Ramme, indenfor hvilken Indskriften, der lyder:

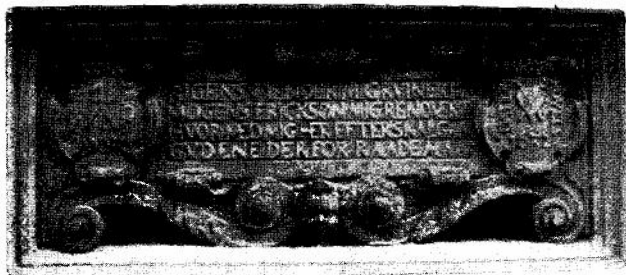
GVD BEVAR DIN INGANG
T·E·S OC VDGANG FRA NV OC TIL M·A·D
EVIG TID AMEN ANNO 1631

Den samme Indskrift som paa Nr. 12, 15 og 28. Bygherrens Navn har jeg ikke kunnet finde.

Tavlen fandtes indmuret i et Sidehus til Ejendommen Matr. Nr. 320 (Gade Nr. 5) paa Rendebanen; den opbevares nu i Museet paa Koldinghus.

27.

En meget velbevaret Egetavle, 97 cm. bred 35¹/₂ cm. høj, der har siddet over en Dør.

Bygherrens Navn, Mogens Erichsen, findes paa højre Side omkring hans Bomærke; Hustruens Navn, Inger Povelsdatter, findes paa venstre Side omkring et Hjerte, der synes gennemboret af to Sværd. Dette er dog næppe Meningen; sandsynligvis er det en Gentagelse af hendes Forbogstaver

I P
I S

Mogens Erichsen var Købmand, Raadmand og Kæmner i Kolding, hans Navn findes ofte i Regnskaber og Tingbøger fra den Tid. Der findes en Tavle mere fra ham under Nr. 29.

Tavlen, der har siddet over Gadedøren i Købmand Niels Lunds Ejendom Matr. Nr. 352 (Gade Nr. 20) paa Helligkorsgade, er ved Ombygning af Gavlen indmuret over Butiksdøren.

28.

En meget medtaget Egetavle, Over- og Underdelen er borthugget og højre Ende afsavet for at danne ny Tap.

Af Indskriften, der er nedskaaren, er kun bevaret:

OC · DIN · VDGANG · FRA N

OC · THIL · EWIG ·

saa den har sikkert lydt omtrent som Nr. 15, 16 og 26.

Paa højre Side findes indridset et Skjold med Bygherrens Navnetræk, vistnok C. P. Paa venstre Side har været et lignende Skjold med et Jesu Monogram og Hustruens Navnebøgstaver, hvoraf kan skelnes et I eller L og et K.

I Fyhns Beskrivelse af Kolding Pag. 8 nævnes en Indskrift:

GVD BEWAAR DIN INDGANG OC VDGANG

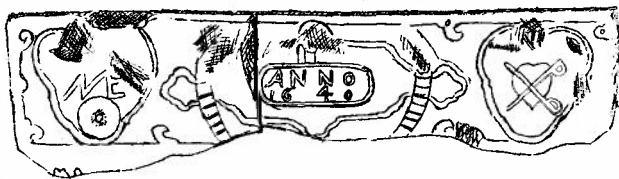
FRA NV OC TIL EWIG TID A. 1634.

Muligt er det en Rest af denne.

Tavlen var benyttet som Løsholdt i et Baghus — Sømsmed Jensens nu nedbrudte Smedje — i Konrad Jørgensens Ejendom Matr. Nr. 376. (Gade Nr. 8) i Slots-gade (Petersilliegade). Indskriften vendte ind imod Smedjen. — Den opbevares nu i Museet paa Koldinghus.

29.

En meget medtaget Sandstenstavle, knækket i 2 Stykker, 122 cm. bred 35 cm. høj,

Paa højre Side findes i et Skjold et cirkelrundt Mærke, der rimeligvis skal forestille en Kværnsten. Bogstaverne derover, ME og Begyndelsesbogstaverne i Indskriften nedenunder, MO, henlede Tanken paa, at Bygherren maa være den samme som paa Nr. 27, Mogens Erichsen, hvilket bestyrkes af Hustruens Mærke, Hjertet med de to korslagte Sabler.

Tavlen blev funden ved Nedbrydning af Skomager Møllers Enkes Ejendom Matr. Nr. 281 (Gade Nr. 17) i Vestergade. Den laa med Bagsiden opad som Trappesten foran Gadedøren, hvilket bærer Skylden for, at den er bleven saa tyndslidt.

At Bygherren er Mogens Erichsen bekræftes yderligere af et meget omstændeligt Skøde, dateret 30. Juli 1645, udstedt af Raadmand Mogens Erichsen, hvori han tilskøder Gregers Marquardsen sin »Huuss, Grund och Eigendom legendis her i Colding i Wester Gade«¹⁾.

Efter den nærmere Beskrivelse i Skødet kan der næppe være Tvivl om, at Dørtavlen har siddet i en ældre Bygning i den samme Ejendom, hvor den blev funden som Trappesten.

Den opbevares nu i Museet paa Koldinghus.

¹⁾ Tingbog for Kolding By 1645 i Landsarkivet i Viborg.

30.

En Egetavle, fuldstændig velbevaret, 90 cm. bred 30 cm. høj, der har siddet over en Dør.

Indskriften, der er indrammet af en Æggestav, lyder:

S · I ANNO	Jesu	1647 · M · I ·
S · 22 · OC	Monogram.	TOBER D ·

Bygherrens Navn har det ikke været mig muligt at finde.

Tavlen, der har siddet i et Baghus i Ejendommen Matr. Nr. 456 (Gade Nr. 26) — Missionshotellet i Sdr. Klostergade — opbevares nu i Museet paa Koldinghus.

31.

En Egetavle, der har siddet i samme Ejendom som Nr. 30. Indramningen, Navnebogstaver og Aarstal er som denne, dog findes der ingen Dato.

Den opbevares ligeledes i Museet paa Koldinghus.

32.

En nu forsvunden stor Egetavle, der har siddet over en Port i Ejendommen Matr. Nr. 134 (Gade Nr. 71) — Bastrups Gaard i Losbygade — nu tilhørende Købmand P. Schou.

Pastor R. Bastrup i Gudme, der er født her, har velvilligt efter Hukommelsen givet mig følgende Oplysninger om denne Tavle:

Den var anbragt over Porten til Gaden i den i 1870 nedbrudte sydlige Ende af det gamle Bindingsværks-Hus. Paa Midten stod følgende Indskrift:

- »Menniskens Wilchor og Tilstand«
- »er ligesom man wender en Hand«
- »idag Herre, imorgen Træl«
- »Huo paa Gud troer, hand farer wel«.

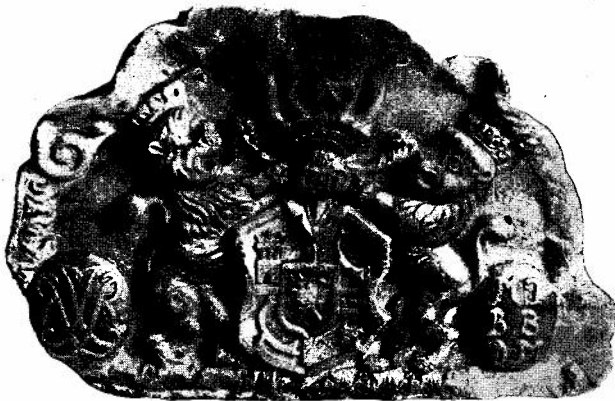
Paa begge Sider af Indskriften var anbragt Navne og Bomærker samt Aarstallet 1650—51 eller 52, ligesom der fandtes nogle Englefigurer.

Bygherrens Navn var, saavidt Pastor Bastrup erindrer, »Morten Tamsen«, men jeg har ikke kunnet finde nogen nærmere Oplysning om ham.

Det var oprindeligt Tanken, at Tavlen igen skulde have været indmuret, men paa Grund af Ejerens Sygdom blev Sagen opsat, og i et uheldigt Øjeblik toge Folkene uden Ejerens Vidende »det gamle Skidt«, som de senere undskyldte sig, og savede det i Stykker som Underlag for Tømmerstabler; senere er Stykkerne forgæves eftersøgte.

33.

En Sandstenstavle, 76 cm. bred 47 cm. høj, der har siddet over Hoveddøren i det i 1839 nedbrudte Raadhus ovenover Nr. 17.

Vaabnet i Midten er Familien »Gabel«s. Det er delt i 4 Felter med et Hjerteskjold, men de Farver,

der nu findes, ere ikke de, der høre til Vaabenet, saaledes som de anføres i Danmarks Adelslexikon.

Øverste Felt til venstre og nederste til højre have et brunt Jagthorn i blaa Bund, — skal være sort i Sølv. De to andre Felter have et brunt Taarn med rød Port i Sølv, — skal være Sølv i blaa Bund. — Port og Vinduer skulle være røde. I det røde Hjerteskjold findes to guldskaftede, togrenede Gaffler krydsvi gennem en Guldkrone — Hentydning til Familienavnet? — Paa Hjelmen, som er kronet, findes 2 af Sølv og blaat delte Vesselhorn (Bøffelhorn), hvorefter imellem en halv Leopard holdende et Skjold Mage til Hjerteskjoldet. Hjelmdækket — de to kølleformede Grene — er Guld, men skal være blaat og Sølv. Skjoldholderne, de to Løver, ere Guld.

Christian Carl Gabel var 1725—1748 Stiftsbefalingsmand over Ribe Stift og havde som saadan Tilsyn med Retsplejen i Stiftet. Det er derfor ikke saa underligt, at hans Vaaben er bleven anbragt paa en saa vigtig Bygning som Raadhuset, der i hans Tid fik en gennemgribende Restaurering.

Nederst paa højre Side af Tavlen findes et ovalt Skjold med et Monogram J. R. i gult paa rød Bund, hvilket er Borgmester Jens Riis's Navnetræk. Han er født 1691 og død som Borgmester i Kolding 1779. Hans Begravelse findes i Kirken til venstre for Indgangen. Endnu uddeles Lejen af en af ham skænket Toft, »Riis's Toft«, aarligt ved Juletid som Legat til Trængende i Kolding.

Nederst paa venstre Side findes et lignende Skjold, ligeledes med Bogstaver i rød Bund, det er Byens tre Raadmænd, der have forevigt sig.

M J maa være Morten Hansen Juhl, der blev Raadmand $23\frac{1}{2}$ 1731.

B B maa være Baltzer Bahnsen, der blev Raadmand ^{17/8} 1734.

D M maa være Daniel Mikkelsen, der blev Vice-Raadmand ^{18/8} 1835.

Tavlen, der ikke er hugget af nogen Kunstnerhaand, er en Del beskadiget, den blev ligesom Nr. 17 ikke indmuret i det nye Raadhus, men henlaa upaaagtet i et Brændehus, til den blev afleveret til Museet paa Koldinghus.

Denne Tavle er den eneste, om hvis Anskaffelse jeg har kunnet finde Oplysning. I Kæmnerregnskabet for 1740 findes nemlig under 21. Oktober følgende Udgiftspost: »Betalt Billethoggeren i Haderslef for Hr. Geheime Raad Gabells Waaben at udhugge efter Accord 2 Rdl. 5 Mk.« — Arbejdet maa imidlertid ikke have været tilfredsstillende, idet der under 20. Novbr. findes følgende yderligere Udgift: »Til Billedhuggeren Poul Staal fra Wiuf den 25. August betalt for Noget ved Stenen med Geheime Raad Gabells Waaben at forbedre 2 Mk.«

34.

En Portbjælke af Egetræ, med en Indskrift i nedskaarne Bogstaver, 112 cm. lang 15. cm. høj; den lyder:

• NIELS HANSEN JUHL: •

ANNO · ANNA PEDERS DAATTER · 1737.

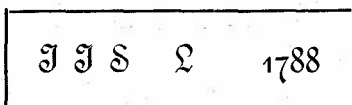
Efter Pantebogen har »Kongelig May.st Jagtbetienter Sr Niels Hansen Juhl faaet Auktionsskøde af 10. læst 12. Decbr. 1736 paa Borger og Skoemager Hans Jensens iboende Hus med tilhørende Gaardsrum og Hauge beliggende i Østergade.«

Bjælken har siddet over Porten til Gaden i Ejen-

dommen Matr. Nr. 361 (Gade Nr. 9) i Østergade, nu tilhørende Guldsmed Cohr. Den opbevares i Museet paa Koldinghus.

35.

Til Indskrifter fra gamle Huse vil jeg endnu henregne en Granit-Trappesten, der er anbragt som Bænk foran Flagstangen ved det offentlige Slagtehus paa Riberdyb. Den er godt bevaret, 125 cm. lang 18 cm. høj 39 cm. bred og har paa Stødtrinet følgende Bogstaver:

Den har i flere Aar henligget paa Gade- og Vej-udvalgets Oplagsplads, men var i sin Tid benyttet som Kantsten ved Overgangen over en dyb Rendesten ud for Matr. Nr. 260 a (Gade Nr. 24) i Vestergade. Hvorfra den oprindelig stammer, har jeg ikke kunnet finde.

Der findes sikkert i Amtets andre to Købstæder og omkring paa Landet lignende Indskrifter fra gamle Bygninger, der fortjene at blive bevarede. Jeg vil opfordre Samfundets Medlemmer til at optegne, hvad de kende, og indsende det til Bestyrelsen helst med Tegning eller Fotografi, [for at disse kunne blive samlede og opbevarede.

I. O. Brandorff.

DRONNING DOROTHEAS BILLEDE.

KORT Tid efter at min Afhandling om Enkedronning Dorothea var fremkommen i nærværende Aar-bog, indløb der et Brev fra Hr. Arkivar Thiset, hvoraf det fremgik, at det Billede, som ledsagede Afhandlingen, *ikke* forestillede den omtalte Dronning. — Hr. Thiset er selv i Besiddelse af et Portræt, der nøje svarer til det paa Frederiksborg-Museet, kun noget større og visende Personen til Bæltstedet med begge Hænder korslagte. Dette Billede, som er mærket »Alles von Gott« »Anno 1550«, mentes tidligere at forestille Fru Birgitte Gøye, men efter en Sammenligning mellem det og Jakob Brincks Portræt af denne Dame (paa Rosenborg) opgav Hr. Thiset at fastholde denne Benævnelse. Rosenborg-Billedet, som bærer Fru Birgittes Navn og Alderens Anno ætatis 39, maa altsaa, da hun fødtes 1511, være malt i Aaret 1550. Da Damen paa Hr. Thisets og Frederiksborg Billedet, det i Aarbogen gengivne, sikkert er ældre end 39 Aar og af ældre Udseende end Damen paa Rosenborg-Portrætet, men for Resten frembyder stærk Familielighed med Birgitte Gøyes Træk, ledtes Hr. Thiset ind paa den Formodning, at Billedet maatte forestille Fru Birgitte's fem Aar ældre Halvsøster Fru Pernille Gøye, gift med Herluf Trolles ældre Broder Børge Trolle.

DRONNING DOROTHEA.
(Efter Pinakotheca Dano-Norvegica. Kgl. Bibl.)

Denne Antagelse vandt Støtte ved en Sammenligning mellem Billedet og en paa Herlufsholm opbevaret Dødsmaske, der gaar under Fru Birgittes Navn. Da imidlertid ogsaa Fru Pernille er begravet i samme Kirke, og da Ligheden mellem Maleriets og Maskens Træk er slaaende, er der Sandsynlighed for, at de forestiller een og samme Person, nemlig Fru Pernille Gøye, der døde 46 Aar gammel 1552, derimod ikke Fru Birgitte, der var 63 Aar ved sin Død.

Hr. Thiset foretog disse sammenlignende Undersøgelser i Forening med Direktør Henry Petersen, som kom til samme Resultat, men dennes paafølgende Død forhindrede, at Etiketten blev ændret paa Frederiksborg-Billedet og i Museets Katalog, hvor Portrætet — ogsaa i den illustrerede Udgave — stadig gaar under Dronningens Navn, skønt Hr. Thiset gentagne Gange har anmodet Bestyrelsen om at slippe denne Benævnelse. —

Ukendte med disse Undersøgelser, som ikke hidtil er komne frem for Offentligheden, kom Hr. Inspektør Holck og undertegnede til at fremføre et Billede, der længe har sejlet under falskt Flag.

Hr. Thisets Redegørelse bevægede mig til at spørge Frederiksborg-Museet om dets Grunde til at fastholde Dronning Dorothea som Billedets Navn, og som Svar herpaa meddeltes det mig, at man efter en Undersøgelse af Portrættet nu var naaet til samme Resultat som Hr. Thiset, — Billedet forestillede *ikke* Dronning Dorothea.

— Med Rette har Hr. Thiset fremhævet, at det omstridte Portræt kun i Udtrykkets Haardhed og Kulde minder om Dronning Dorothea, hvis lange, smalle Ansigt forøvrigt ingen Lighedspunkter frembyder med Billedets firkantede Hovedform.

Og er det gaaet Læseren paa samme Vis som undertegnede, at det i Aarbogen gengivne Billede ikke helt har svaret til de Træk, man har tænkt sig¹⁾, volder det ingen Sorg at stryge Dorotheas Navn af Portrætet og i Stedet fremføre et andet, hvor den myndige Frues fyrstelige Ydre kommer langt mere til sin Ret. (Efter Stik i Müllers Pinakotek).

HUGO MATTHIESSEN.

¹⁾ Det omtales ikke i min Afhandlings Tekst, og Grunden til dets Fremkomst var den, at det — mig bekendt — aldrig har været reproduceret andre Steder med Undtagelse af en lille, ulæselig Gengivelse i det illustrerede Frederiksborg-Katalog.

ALTERKALKEN FRA VEJLBY KIRKE.

Af Lærer J. J. RAVN, Stoustrup.

SOM bekendt blev Vejle Amt haardt medtaget under Krigene i det syttende Aarhundrede, og navnlig blev dets sydlige Del og særlig Egnen mellem Vejle, Kolding og Fredericia slemt mishandlet under Svenskekrigen 1657—60. Mange Gaarde paa denne Egn blev enten afbrændte, ødelagde eller ruinerede. Derom fortæller jo mange Beretninger fra hine Dage, og en Undersøgelse af Jordebøgerne fra 1660—62 viser, at Beretningerne ikke er overdrevne. Det var ikke alene Bøndergaardene, man enten afbrændte eller udplyndrede, heller ikke Egnens Kirker gik Ram forbi. Kongsted Kirke, der laa Vest for Kærsgaard paa Sognefoged Jens Gydesens Mark paa den nordlige Side af Vejen, der fører fra Kærsgaard efter Haastrup, blev nedbrudt, og dens Materiale brugt i den befæstede Lejr, som Svenskerne under Belejringen af Frederiksodde anlagde omkring Landsbyen Bredstrup. Der findes forøvrigt Rester af Befæstningen enkelte Steder endnu paa Bredstrup Mark. Bredstrup Kirke blev ogsaa slemt medtagen. — Om Vejlbys Kirke skriver Provst Clod, der fra 1750—86 var Præst ved Trinitatis Kirke i Fredericia og Sognepræst for Vejlbys og Ullerup Sogne, i sin Indberetning fra 1766, at den er tækket med Tegl; Taget har før været af Bly,

men Fjenden tog i sin Tid Blyet og støbte sig Kugler af. Kirkestolene tog de ogsaa, dem brændte de, de var af Egetræ, hvorimod de nuværende er af Fyrretræ. Han fortæller derimod intet om Kirkens Kalk og Disk, skønt de ogsaa blev tagne og vistnok var røvede en Gang før i Krigen 1627—29, men da fik man dem tilbage igen, man fandt dem i Middelfart 1631. — 1650 lod man imidlertid et nyt Alterbæger lave til Vejlbys Kirke, og det var det, som blev røvet i Svenskekrigen 1657—60. Denne gamle Alterkalk er bragt op til Sverrig, og den findes i Sandseryd Kirke ved Jønkøping i Smaaland. Kaptejn M. Lunding, der bor i Sandseryd Sogn og er en Søn af den bekendte Kommandant, Oberst N. Chr. Lunding i Fredericia, har nemlig i Sommer meddelt Sognepræsten i Vejlbys Pastor Krog i Fredericia, at han ved at undersøge Alterkalken i hans Sognekirke paa Bagsiden af Foden fandt følgende Indskrift:

ANNO 1650 VBy¹⁾ EBBE GYLDEN
 STJERN VAAR SLOTS HRR
 PAA KOLDINGHUS OC HR.
 PEDER BØGVADT. SOGNE
 PREST TIL WLLERP OC VEEYL
 BY SOGNER OC TAMAS HAN
 SEN y WEYLBY MED NIELS
 IEN. S. I TVED VAAR KIRCEVER
 GER BLEV DENNE KALCK GJORT
 PAA WEYLBY KIRCKES EGEN
 BEKOSTNING.

Kaptejn M. Lunding skriver: »Kun Foden er fra den gamle Kalk. Overdelen er sikkert fornyet 1872

¹⁾ Skal vist være »velbyrdig«.

med det øvrige Altertøj. 1657 er vel Alterkalken taget af Karl Gustavs Tropper, hvoriblandt Smaalands Rytteri og Infanteri vare (baade Folk og Befalingsmænd vare her fra Egnen) og ført til Smaaland, men hvornaar og af hvem den er skænket til Sandseryd Kirke, har jeg ikke kunnet se, da Kirkebøgerne ej gaa længere tilbage end til 1829, de gamle er brændte. I Vejlbj og Ullerup gamle Kirkebøger maa vel findes Optegnelser om, at Alterkalken er røvet?»

Jeg har i Sommer set de gamle Kirkebøger fra Ullerup og Vejlbj i Arkivet i Viborg, men ikke i dem fundet nogen Bemærkning om nævnte Alterkalk. Præsten Peder Nielsen Bøgvad boede 1650 paa Ullerup Sogns gamle Præstegaard »Pugdøl«. Den har ligget paa Fredericia Nørremark Syd for Ullerup Kirke og Store Ullerup By i Nærheden af, hvor det for nogle Aar siden nedbrudte Stendals Teglværk laa. Da Ullerup Kirke nedbrødes, og dens Materiale blev ført til Frederiksodde forat bruges til Trinitatis Kirke, som opførtes 1655, blev ogsaa Præstegaarden Pugdøl nedbrudt, og Peder Bøgvad flyttede 1654 til Frederiksodde. Da Svenskerne den 24de Oktober 1657 stormede og indtog Frederiksodde, fortælles der, at Peder Bøgvad og 2 af Byens Borgere gik Svenskerne i Møde for at bede dem om at skaane Byen for Plyndring, og at han ved denne Lejlighed blev nedtraadt i Byens Port og døde enten samme Dag eller kort Tid derefter 10de Januar 1658. — I Jordebogen fra 1660—62 i Rigsarkivet finder man de 2 Kirkeværgere Thomas Hansen og Niels Jensen opførte som Fæstere af Gaardene Nr. 6 og Nr. 9 af Vejlbj og Tved. Begge Gaarde hørte da under Koldinghus. Nr. 9 blev 1670 Fæstegaard under Nebbegaard. Den var en Tid den største Gaard i Vejlbj Sogn. Paa denne Gaard var det,

Hans Laursen Nørkær, der var en Dattersøn af den sidste »Hans Hansen« i Skærup, i sin Tid boede. En af Hans Laursens Døtre, Bodil eller Bolette Hansdatter, f. 1737, blev 1762 gift med Albert Nielsen Rønne, Klokker ved St. Mikaelis Kirke i Fredericia. Fra dem nedstammer den bekendte Præsteslægt »Rønne«. — Det nuværende Alterbæger i Vejlbj Kirke er fra 1691.

RETTELSER.

Til de i »Aarbøgerne« 1905, Side 204, givne »Rettelser og Tilføjelser« komme endvidere følgende:

1905. S. 99, L. 9 f. o. Nørreskoven og Nørremarken det er Romsgaards gamle Tilliggende; læs: Nørremarken er Romsgaards gamle Tilliggende (Nørreskoven tilhørte derimod Vejle fra ældre Tid)
- 175, L. 3 f. n. Galoperede; læs: Galoperende
- 178, L. 12 f. o. Skrivelse til; læs: Skrivelser udsendte til
- 179, L. 2 f. n. i Note * Lindeballet; læs: Lindeballe.
- — - 4 f. o. i Note ** har give; læs: har givet
- 180, L. 5 f. o. Udseende; læs: Udsendelse
- — - 1 f. n. i Note * væse; læs: være
- 185, L. 13 f. o. »Gammel Wollesen«; læs: »Gamle Olesen«
- Han var en »fin« Mand, som havde opholdt sig i Kjøbenhavn, og kaldtes derfor »Olesen«, medens derimod en Broder til ham, som ikke var saa berejst, maatte nøjes med at hedde »Wollesen«.
- 215, L. 3 f. n. Nørup; læs: Mørup
1906. S. 7, L. 15 f. n. 28. Marts; læs: 27. Marts
- 159, L. 4 f. n. Marts; læs: Maj
- 179, Den her gjengivne Fortælling om Kristen Ravn og Præsten er tidligere trykt i E. T. Kristensens »Det jydsk Almueliv«, Tillægsbind II, Afdeling VI, Nr. 170.

1906. S. 185, L. 17 f. o. til Gulvet; læs: ned paa Bordet
— 187, L. 2 f. o. i Note * Blom døde ³/₄ 1867 (se Sønderj. Aarb. 1890, Side 178).
1907. S. 29, L. 7 f. n. Anno 1651 den 3. August; læs: Anno 1657 den 23. August
— 257, L. 3 f. o. Wilhelm Berg: I: 3; læs: Wilhelm Berg: Bohusläns Forntid (utg. på bekostnad af Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförening). — Meddelanden från Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförening I: 3.
1908. S. 100, L. 20 f. o. Varde; læs: Varer
-

Vort Medlemsantal.

Medlemsantal pr. 31. Decbr. 1907	819 Medl.	
Tilgang i 1908.....	67	—
Afgang i —	52	—
	15	—
Medlemsantal pr. 31. Decbr. 1908		834
Subskribenter pr. 31. Decbr. 1907	23 Medl.	
Tilgang i 1908.....	5	—
Afgang i —	1	—
	4	—
Subskribenter pr. 31. Decbr. 1908.....		27
Friekseml. til Blade m. m.....		30
Sognebiblioteker		37

Sluttet d. 10. Decbr. 1908.

Til Medlemmerne!

Imellem Bestyrelsen for »Vejle Amts historiske Samfund« og Bestyrelserne for »Historisk Samfund for Ribe Amt«, »Historisk Samfund for Ringkøbing Amt«, »Randers Amts historiske Samfund« og »Frederiksborg Amts historiske Samfund« er der sluttet enslydende Overenskomster, at Medlemmerne af »Vejle Amts historiske Samfund« kunne — uden at opnaa andre Medlemsrettigheder — subskribere paa de andre Samfunds Aarbøger — og omvendt: de andre Samfunds Medlemmer paa Vejle-Samfundets Aarbøger — for en aarlig Subskriptionspris af Kr. 1,00 + Porto for hvert Eksempplar. Overenskomsterne have ikke tilbagevirkende Kraft, men de ældre Aargange af Aarbøgerne ville kunne faas for den ordinære Medlemspris, Kr. 2,00. De Medlemmer af »Vejle Amts historiske Samfund«, som ønske at benytte sig af disse Overenskomster, bedes henvende sig til Samfundets Sekretær, Cand. mag. S. Hansen, Vejle.

VEJLE-AMTS-AARBØGER
UDGIVNE AF
VEJLE-AMTS-HISTORISKE-SAMFUND

VEJLE AMTS AARBØGER

UDGIVNE AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1908

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS LEHMANN & STAGE

1908

INDHOLD.

I. Halvbind:

	Side
Enkedronning Dorothea paa Koldinghus. Af mag. art. <i>Hugo Matthiessen</i> , København. (Med 1 Facsimile og 1 Billede).....	1
Jørgen Birkebæk. Et Bidrag til de kloge Mænds Saga. Af <i>Hans Kau</i>	90
Slavekrigen i Givskud Sogn. Af <i>Hans Kau</i>	108
Fra Fredericia Latinskole. Meddelt af <i>C. Behrend</i> . (Med 1 Billede).....	114
Fra Starup Sogn. Ved <i>Poul Lindholm</i> , Aagaard.....	127
Lidt fra Vrigsted Sogn. Ved <i>L. Maltesen</i>	133
Salmebogskampen i Sindbjerg Kirke, hvorved Kingos Salmebog blev indført. Af <i>Jens Lauritsen</i> , forhen Gaardejer i Vester Ørum.....	145
Fra Brande i Præsten Niels Christian Clausens Tid. Af <i>Klemen Pedersen</i>	147
Nygaard. Nogle Blade af en gammel Gaards Historie. Af <i>P. Eliassen</i> , Kolding. (Med 1 Billede).....	154
Smaaestykker. To Præsteberetninger fra 1687. Ved <i>P. Eliassen</i> . (Med 1 Billede).....	171
»En Skovauktion i de otte Sogne«.....	176
Vedtægter for »Vejle Amts historiske Samfund«.....	177
Forretningsorden for »Vejle Amts historiske Samfund«s Bestyrelse, vedtagen i Bestyrelsens Møde den 24. April 1908.....	180
»Vejle Amts historiske Samfund«. Regnskab for Tids- rummet 1. Oktbr. 1906 — 31. Decbr. 1907.....	182

II. Halvbind:

Præsten <i>L. M. Lund</i> og Skolevæsenet i Starup-Nebel 1815—20. Af <i>Poul Lindholm</i>	185
--	-----

	Side
Om Tobaksavlens i Fredericia i det 18de Aarhundrede. Ved <i>C. Behrend</i>	240
Indskrifter fra gamle Huse i Kolding. Af <i>I. O. Brandorff</i> . (Med 13 Billeder).....	255
Dronning Dorotheas Billede. Af <i>Hugo Matthiessen</i> . (Med Billede).....	284
Alterkalken fra Vejlbj Kirke. Af Lærer <i>J. J. Ravn</i> , Stoustrup.....	288
Rettelser.....	293
Vort Medlemsantal.....	295
Til Medlemmerne.....	296

Redaktionsudvalg:

**Oberst Axel Liljefalk (Formand),
Filialbestyrer P. Eliassen,
Cand. mag. S. Hansen.**

REGISTER.*)

(Ved S. N. MOURITSEN.)

- Aabenraa** 1906: 155; 1907: 12, 28, 243
Aagaard, Starup S., 1908: 165, 187, 188, 191, 195, 206
Aagaard, Købmand i Kolding, 1905: 38
Aahusene ved Rosenvold 1908: 137
Aakjær 1907: 27; 1908: 6
Aall, Jacob, 1905: 83
Aalborg 1907: 240
Aalborghus 1905: 93
Aamodtsdal, Norge, 1905: 203
Aarbøger, Vejle Amts, 1905: 7
Aarhus 1906: 159; 1907: 240; 1908: 39
— **Domkirke** 1908: 55
Aarø Sund 1907: 60
Aast, Lindeballe S., 1906: 41
— **Kirke** 1906: 122, 125
Aastorp, Taps S., 1907: 81
Abel, Konge, 1906: 154, 155, 211
— **Henneke Stages Enke**, 1906: 202
Abildgaard, Eggert, 1906: 209
Abraham 1905: 130
Adel 1907: 93
Adelbyer 1907: 72, 73
Adels- og Krongods 1907: 74—80
Adolf, Hertug, 1908: 28, 59, 157
Adresse til Christian VIII, Kolding Byraads, 1905: 43
Sct. Afra, Fyrstescole i Meissen, 1908: 56, 58
Agerdyrkning, se **Landbrug**.
Agnes, Dronning, 1906: 20
Agtrup, Bjært S., 1907: 76
Agtrupgaard, Bjært S., 1907: 77
Ahlefeldt 1907: 83
— **Benedikt**, 1906: 200
— **Claus**, 1907: 240, 243, 244
— **Ditlev v.**, 1907: 23, 24, 66
— **Frederik, Greve**, 1907: 228, 243
— **Hans**, 1906: 200
— **Hans, Generalløjt.**, 1907: 64, 66, 243, 246
— **Henneke v.**, 1905: 111
— **Henrik**, 1907: 23
— **Kay v.**, 1907: 82, 86
Ahremberg 1906: 140

*) Forkortelser: Borgm. = Borgmester; Gd. = Gaard; Ldsb. = Landsby; S. = Sogn; sv. = svensk.

De udhævede Tal er Aargangenes Aarstal.

Vejle Amts Aarb. 1908. II.

20

II

- Akciise 1905: 60—62
 Albrektsen, Ludvig, Marskal, 1906: 197
 Alheden 1906: 78.
 Allehelgens Kloster i Lund 1906: 33
 Aller, By og S., 1907: 1, 91
 Almanak, Wisbechs, 1907: 100
 Almind, By og S., 1905: 155—168; 1908: 171—173
 — Galge og Stejle 1905: 47
 — Herred 1906: 194
 — Kirke 1908: 52, 170
 — Syssel 1906: 194
 Alrø 1905: 27, 28
 Als 1906: 163, 166; 1907: 43, 60, 227, 229, 238; 1908: 6, 52, 53
 — Sund 1907: 248
 Altertavle i Hejls 1905: 193—196
 Altergangstvang 1907: 118
 Altona 1906: 78, 140; 1907: 3
 Amalie, Sofie, Dronning, 1907: 30
 Ameil, fransk Oberst, 1906: 140
 Amhede 1908: 164
 Amhede, Hans, 1905: 170
 Amlund, Lindeballe S., 1906: 41
 Amlund, Hans, 1906: 42
 — Niels, 1906: 42
 Ammisbøl 1905: 191
 Anchersen, David, Degn, 1908: 188
 Ankersen, Peder, Herredsfgd., 1907: 92
 Andersen, C., Købmand, Vejle, 1905: 14, 33
 — Christen, Hesselballe, 1908: 214
 — Gudmund, Skoleholder, 1907: 87
 Andersen, Hans Christian, 1906: 149
 — Hartvig, Adelsmand, 1906: 26, 27
 — Jens, Borgmester i Ribe, 1906: 124
 — N. J., Lærer, 1905: 92, 94
 — Povl, Gdm. i Gjettrup, 1906: 170
 — Rasmus, Vrigsted, 1908: 133, 134, 135—136
 Andreas Murmester 1906: 189
 Andreae, Jakob, 1908: 50
 Anhalt 1907: 52, 53, 64, 239
 Ankersen, Mathias, Biskop, 1906: 66
 Ankershus, se under Kolding.
 Anna, Kurfyrstinde af Sachsen, 1908: 12—20, 28, 29, 32, 34, 36, 37, 41, 50, 52, 56, 59, 64, 66, 69, 71, 88
 — Prinsesse af Sachsen, 1908: 45
 Anne Kirstine i Tyrsted 1906: 144
 Anneksgaarden i Almind 1905: 167
 Anst Herred 1905: 198; 1906: 194, 195; 1908: 6
 Antonisen, Hans, Præst i Seest, 1908: 53
 Antvorskov 1907: 78
 Arensbock Kloster 1908: 76
 Arensborg (Koldinghus) 1906: 155
 Arenstorff, sv. Generaladjutant, 1907: 60, 61
 Ariel 1905: 130
 Arnesen, Poul, Rektor, 1908: 126

III

- v. Arnim, Friherre, 1906: 161
 Arp, Jakob, Borgm. i Kolding,
 1908: 30
 Arreskov 1907: 11
 Arvesølv 1905: 89—90
 As S. 1905: 145
 Ascheberg, Rutger, 1907: 238
 Asbøl 1908: 8
 Asdal, Vendsyssel, 1908: 159
 Ashoved Skovmølle 1905: 146
 As-Høj 1905: 145, 146
 As Kirke 1905: 147, 148
 Asmundsen, Tyge, Præst, 1908:
 56
 Asmussen, Jakob, cand. theol.,
 1905: 190
 — Marie, 1905: 173
 Assendrup 1905: 23; 1906: 14,
 173—176
 — Overfaldet ved,
 1906: 2—13; 1907:
 149—150, 151, 167
 Assens, By, 1907: 28, 60, 61
 — S., 1905: 145
 Åsvig 1905: 145
 Atlas, Danckwerths, 1907: 104
 Atlas, danske, 1906: 125; 1907:
 80, 90, 125
 Atlas Danicus 1908: 171
 August, Kurfyrste af Sachsen,
 1908: 20
 Avis, Vejle Amts, 1905: 34, 176,
 184, 186.
- B**acmeister, Lucas, 1908: 56
 —58
 Bahnsen, Baltzer, Raadmand,
 1908: 282
 Bahu (Bohus) 1908: 11
 Balle, Ldsb., Bredsten S., 1905:
 181
- Band 1907: 111, 115, 117
 Banner, Mette, 1907: 11
 — Otto, 1908: 157, 158,
 160
 Bardenfleth, V., Stiftamtmand,
 1905: 5, 172
 Baredaab paa Koldinghus
 1908: 67
 Barnekov, Jørgen, 1908: 43
 Barsøe, Lærer i Stallerup,
 1906: 183
 Barvid Syssel 1906: 194
 Bastrup, R., Præst, 1908: 279
 Bech, Grethe, Gadbjerg, 1905:
 179
 Bech, Mikael, 1906: 140
 Bech, Niels, 1906: 140
 Bech, Peder, 1906: 141—143,
 152
 Beck, Regimentschef, 1905: 13
 Becker, T., 1906: 199
 Bedemand 1905: 71
 Beenfeldt, Poul, Oberstløjtn.,
 1907: 22, 23, 49, 228
 Beer mann, Wulff Taus, 1905:
 131
 Begravelse 1907: 110
 Behrends, Fabian, sv. Baron,
 1907: 52
 Bellevue, Gaard, 1907: 164
 Below, Tyge, til Spøttrup,
 1907: 19, 28
 Bendtsen (Dalin), Anders, Præst,
 1908: 258
 Bengaard (Binderup), Bjært S.,
 1907: 77, 78
 Benjaminsen 1905: 129
 Bennetsen, F., pens. Lærer,
 1905: 4
 Bentzen, Læge, 1905: 17
 Benzon, Oberst, 1906: 163

IV

- Berg, Købm. i Kolding, 1905: 20, 38
 — Jakob, Grdm. i Starup, 1907: 178
- Bergmann 1905: 132
- Berlin 1906: 161, 162, 165
- Bernadotte, Fyrste af Pontecorvo, 1906: 136
- Berndes, Fabian, sv. Generalmajor, 1907: 48
- Berntsdatter, Maren, 1906: 138
- Bersodde ell. Bjærgsodde 1905: 125; 1907: 9, 14, 15, 54, 241
- Bertelsen, Johan, Egeland, 1907: 177, 190
- Bertelsen, Peder, Rytterbonde, 1905: 198, 199
- Berthold af Slesvig 1906: 20
- Besell, Oberstløjtn., 1907: 37
- v. Beuningen, hollandsk Gesandt, 1907: 37, 38
- Beyer, Jørgen, Raadm., 1905: 127
- Biavl 1906: 105
- Bidstrup 1906: 147
- Biilmann, Johan, 1908: 230—233
- Bild, Magdalene, 1908: 32, 43
- Bille(Bilde), Anders, Rigsmarsk, 1905: 156—157; 1907: 10, 12 o. f., 46, 52, 55, 56
- Bille, Claus, 1908: 11
 — Ejler, 1907: 11
 — Jens Eriksen, 1907: 11
 — Eske, 1908: 11, 68
 — Hilleborg, 1908: 32
 — Erik Jensen, 1907: 10
 — Margrethe, 1908: 32, 43
 — Ove, 1908: 68
 — Peder, 1908: 44
 — Sten, Kaptajn, 1906: 163
- Bille, Sten, til Kærsgaard, 1907: 18, 22
- Billeslægten, 1907: 10
- Bindeballe, Ldsb., 1906: 92
- Binderup, Bjært S., 1907: 76
- Biolderbecki, 1906: 201
- Bircherod, Biskop, 1905: 157
- Birkebæk, Gd. i Givskud S., 1908: 91
- Birkebæk, Jørgen, »klog Mand«, 1908: 90—107
- Birkedal, Vilh., Præst, 1905: 190
- Bispetiende, 1907: 83
- Bjelderbæk(Biolderbecki)1906: 202
- Bjelke, Henrik, Rigsadmiral, 1907: 41
- Bjelkenstjerna, Claes, sv. Admiral, 1907: 41
- Bjerg, Peder, Bøgeskov, 1907: 178
- Bjerndrup, Niels, Raadm., 1906: 232; 1908: 265
- Bjerre, Niels, Leder af en Tyvebande, 1905: 47
- Bjerre, Herred, 1905: 22, 145; 1906: 3; 1907: 34, 164—168
- Bjerring, S., 1907: 1
- Bjært, By og S., 1906: 158; 1907: 1, 76, 77.
- Blicher (Niels Gudme), Amtsprovst, 1908: 192
- Blidestang Bakke, 1907: 75, 122
- Bloch, Biskop, 1905: 167
- Bloch, L. B., 1905: 130
- Blom, Christian Andersen, Lærer, 1906: 187—189
- Blæsbjærg, 1906: 217
- Bober, sv. Oberstløjtn., 1907: 61, 62

- Boesen, Justitsr., 1905: 19—22;
1907: 136, 140, 143, 148, 149,
160, 161
- Bogense, 1905: 28; 1907: 167
- Boghandel, 1905: 72
- Bogø, 1907: 62
- Boller, Gd., 1905: 27
- Bolt, Mathias, Skibskapt., 1907:
21
- Bomhuse, 1907: 104
- Bomærker, 1907: 118
- Boncourt, Slot i Champagne,
1906: 151
- Bondegaard, gammel, 1907:
94—95
- Bondestand, Bønder, 1907: 90,
93; 1908: 72—76, 82—84
- Bondestue, gammel, 1908: 94
—95
- Bonin, prøjs. General, 1906: 158
- Borch, Jens, Husm., 1906: 152
— S., Bogholder, 1906: 207
— I. S., Kolding, 1905: 55
- Bording, Jakob, Læge, 1908: 57
- Borgemølle, se under Kolding
- Borgere, eligerede, 1905: 40
- Borgerskab, 1905: 41—42
- Borgmestervalg, 1906: 225
- Borgpladser, 1907: 74
- Borgsted Bakke, Stenderup S.,
1907: 75
- Borgvold (Borrevold), 1905: 91,
92—94
- Borlev, Ldsb., 1908: 187, 204, 206
- Bornemann, sv. Oberst, 1907:
63, 64, 66
- Borre (Borré), Agent, 1908: 246
- Borup, Ldsb. i Brande S.,
1906: 93
- du Boulet, Oberstløjtn., 1908:
241
- Boye, Johs., Rektor, 1908: 116
—117, 118, 121—122, 123, 125
- Brahe, Jørgen, til Hvedholm
og Engelsholm, 1905:
110
— Niels, sv. Greve, 1907:
36, 47, 52
— Per, Svensker, 1907: 39,
40, 44
- Brakker, Starup S., 1908: 168
—169
- Brakkervejen, 1907: 179
- Bramdrup, Ldsb., 1905: 155;
1906: 84, 168, 204, 205; 1907:
81
- Bramdrup, Christen Pedersen,
1906: 244—245
- Bramdrup Skov, 1908: 13
- Brande, By og S., 1906: 22, 93;
1908: 147—153, 199
- Brandenburg, 1905: 138; 1907:
26, 43, 59; 1908: 240, 242
- Brandenburg, Kurfyrsten af,
1907: 227
- Brandersøn, Laurids, Guardian,
1906: 23
- Brandforordning, 1906: 221
- Brandforsikring, 1906: 94
- Brandorff, J. O., Kæmner, 1905:
4, 5, 83; 1906: 71,
207
— P., Købm., 1905: 19
- Brandskat, 1905: 24
- Brandsø, 1907: 61—63, 66
- Brandvæsen, 1905: 72
- Bredal, Ldsb., 1905: 31; 1906:
3—6, 8
- Bredballe, Ldsb., 1906: 158
- Bredsten, By og S., 1905: 107,
176, 178, 182, 184, 191; 1906:
40, 43, 52

VI

- Bredstrup By og S., 1907: 32
— 34, 39, 41—43, 45, 49, 56
- Bredstrup, Ldsb. i Ring S.,
1905: 185, 187
- Brehmer, Kurd, 1907: 126
- Brejde, Adelslægt, 1907: 77
— Abbel, 1908: 32, 33
— Karine, 1908: 32
— Margrethe, 1908: 32, 33,
43
- Bremen, 1907: 7, 24, 26, 39,
50, 60
- Bremerfærde, 1907: 26
- Brockdorff, Gerh., 1905: 137, 138
- Brockenhuus, Frans, 1907: 22
— Godske, 1908: 31,
43
— Karen, 1908: 32
— Laurids, 1908:
158
- Brokdorf, Detlef, 1907: 23
- Broskov Herred, 1906: 194
- Bruchhofen, Henrik von, 1908:
54
- Brudesmykke, 1908: 45—46
- Brudeudstyr, Prinsesse Doro-
theas, 1908: 70—71
- Brunebjerg, 1906: 202
- Brunebæk, 1906: 201
- Brunknud, Christen, 1905: 181
- Brusk Herred, 1905: 23; 1906:
194; 1907: 70, 238; 1908: 6, 10
- Bruun, Anders, Byfoged, 1906:
215
— Chr., Overbibliotekar,
1905: 172
— Hans Christian, Lærer,
1908: 188
— Joh. Iver, 1908: 250, 252
- Bryllup, 1905: 71; 1907: 94,
119, 120
- Bryllup, Hans d. yngres, 1908:
65, 66
- Brynild S., 1906: 22
- Bryske, Karl, 1905: 109
— Klaus, 1905: 110
- Brændevin, 1906: 94
- Brændkjær Mark, 1906: 198,
200, 202
- Brænøre, Taps S., 1907: 70,
77, 78
- Bröchner, Jochum, Mesterm.,
1905: 198
- Brømsebro-Freden, 1907: 14, 39
- Brønde af udhulede Egestam-
mer, 1906: 29
- Brøndum, 1906: 164
— Chr., 1905: 163—164
— Jacob, 1905: 160,
162, 163, 165
- Buch, Jens, Kæmner, 1906:
232; 1908: 265
— Palmer, 1905: 179
- Buchwald, Frederik, Oberst,
1905: 156
- v. Buchwaldt, Klavs, 1907: 24
- Budolfi Kloster i Viborg, 1907:
169
- Bugenhagen, 1908: 26, 47, 72, 78
- Buhl, Hans, Borgm., 1908: 119,
122
— Hans Hofmann, 1908: 124
— Holger, 1907: 177, 1908:
195, 197, 213
— Maren Holgersdatter,
1907: 177, 185—187
— Peter, Søofficer, 1908:
125
— Simon, Hospitalsforstan-
der, 1908: 124
— Søren, Hesselballe, 1907:
177; 1908: 196

VII

- Buhl, Hans Thomsen, Præst, 1908: 119, 122—125
- Bundgaard, Navnet, 1907: 223
- Bundgaard, Hans Pedersen, 1907: 207, 220
— Rasmus Pedersen, 1906: 206
- Bundsgaard, P. Jensen, 1905: 64
- Bus, Henrich, 1908: 170
- Bydelsbak, Engelbrekt Albrektsen, 1905: 108
— Mette Albrektsdatter, 1905: 109
- Bydemand, 1907: 250—251
- Bygholm, 1905: 93
- Bygningers Bevaring, gamle, 1907: 169—174
- Bülów, General, 1906: 168
— Landm., 1907: 175
- Bæk, Grethe, Gadbjerg, 1906: 50
- Bække, Ldsb., 1906: 92
- Bøddeltænger, 1905: 46, 199
- Bødelmajen, se under Kolding
- Bøegh, J. Chr., Købm., 1905: 183, 184
- Bøgeskov, Gd. i Starup S., 1907: 178, 180
- Bøgvad, Anders, Borgm., 1906: 228
— Niels Andersen, Borgmstr., 1906: 228
— Jep Hansen, Borgm., 1906: 28, 228
— Peder Nielsen, Præst, 1908: 290
- Bøje (Boëthius), Præst, 1907: 82
- Bötticher, Hans, sv. Generalmajor, 1907: 31, 34, 36, 39, 42, 49, 228, 241
- C**ampen, Propr., Elkærholm, 1905: 19, 20
- Carl bom, J. Levin, 1906: 153
- Carl X Gustav, 1906: 153, 156; 1907: 2—5, 7, 20—41, 43—45, 56, 58—64, 67, 226, 247
- Carlsen, Carl, fransk (?) Smed, 1906: 144
- Caroc, Kapt., 1906: 167
- Carøe, K., 1905: 87
- Casimir, Johan, polsk Konge, 1907: 59
- Cathrineberg (Dyrehavegaard) 1906: 210
- Celle, 1908: 34
- Chamisso, Adelbert, 1906: 150—151
- Christensen, Anders, Kongsted, 1907: 208—210, 213, 216, 221, 222
— Anders, til Kvælstrup, 1908: 8
— Hans, Stensgaard, 1905: 179, 181
— Hans, Bredstenlund, 1905: 180
— Niels, Sognef., 1905: 180, 191
— P., 1905: 20
— Peder, Gdm. i Ravning, 1905: 179
— Peder, Lærer i Aagaard, 1908: 188—222
— Rasmus, Møller, 1906: 173
— Søren, Gadbjerg, 1905: 179
— Thomas, Lilfrost, 1905: 182

VIII

- Christensen, Chr. V., Dr. phil.,
1905: 172, 177
- Christian I, Konge, 1906: 23,
197, 220, 236
- II, Konge, 1906: 231
- III, Konge, 1906: 204,
241; 1907: 82;
1908: 2, 5, 8, 14,
26, 27, 32, 34, 38,
49, 54, 61, 72, 255
- IV, Konge, 1905: 125;
1906: 123, 155, 202;
1907: 3, 5, 8, 9,
11, 13, 86, 126, 236;
1908: 163, 165
- V, Konge, 1908: 172
- VIII, Konge, 1905: 43,
81, 85; 1906: 57;
1908: 137
- af Oldenburg,
1908: 22
- Prins af Sachsen,
1908: 20—21
- Christiansen, Peder, Gadbjerg,
1905: 159
- Christiansfeldt, 1906: 156, 162
- Christianspris, Skanse, 1907:
12, 45
- Christiern (Jensen?), Borgm.,
1906: 228
- Christine, Dronning, 1906: 24
- Christjern, Biskop, 1906: 20—
22
- Christoffer II, Konge, 1905:
103, 104; 1906: 196,
197
- af Bajern, 1906: 22
- Christoffersen, Hans, Gdm.,
1905: 180
- Niels, Degn,
1908: 188
- Chytræus, David, 1908: 38
- Cigarer, Cigaretter, 1906: 137
- Classen, Fønixborg, 1907: 194
- Clausen, Anton, Husm., 1908:
110—111
- Johannes, Præst,
1907: 101
- Claussen, Claus, Præst, 1908:
153
- Niels Christian,
Præst, 1908: 147—153
- Clod, M., Provst, 1907: 214;
1908: 288
- Cohen, Kateket, 1905: 130, 139
- Abraham, 1905: 129
- Just, 1905: 129
- Ludvig, 1905: 129
- Lauritz, 1905: 129
- Cohn, Slægten, 1905: 130
- A., 1905: 129
- M. A., 1905: 129
- Salomon Abraham,
1905: 129
- Z. A., 1905: 129
- H., 1905: 129
- Heimann, 1905: 129
- Isak, 1905: 129
- Abrah. Moses, 1905: 129
- S., 1905: 129
- Colbiørnsen, Christian, 1906: 77
- Colding, Lærer, 1906: 183
- Coldingensis, Jonas, 1906: 193
- la Cour, Major, 1906: 170
- Cox, Oven, Englænder, 1907: 247
- Cranach, Lucas, 1906: 127.
- Crove, engelsk Ingeniør, 1907:
137, 140, 141
- Czarmecki, Wojewod, 1907: 232
- Czarnetzky, Stephan, 1907: 228
—230, 237, 238, 240, 242
- Czernin, østerr. Løjtn., 1905: 13

- Daabshandling**, 1906: 127
Dagligt Liv, 1905: 65
Dagø, 1907: 11
Dahl, C. B. A., Amtm., 1905: 18
Dahlberg, Erik, sv. Ritmester, 1907: 30—32, 45, 47, 52—54, 62, 63
Dalbender, prøjs. Underofficer, 1906: 15
Dalby, By og S., 1906: 167; 1907: 1, 77, 99
 — **Aa**, 1906: 200, 202
 — **Kirke**, 1906: 201
 — **Mølle**, 1906: 201; 1907: 79
Daldorph, 1908: 31
Dalgas, C., landøk. Forfatter, 1905: 36
 — **M.**, Præst, 1908: 244, 246
Dalldorp, Hinrich, 1908: 31
Dalum, 1907: 21
 — **Kloster**, 1908: 156
Damsbo, Gd. paa Fyn, 1907: 11
Dançay, Charles de, 1908: 27
Danevirke, 1906: 154; 1907: 8
Danevirkes Rømning, 1905: 12; 1907: 57, 135, 154, 164.
Danevirkestillingen, 1905: 11, 12
Danmark, 1906: 19, 75, 136, 157, 161; 1907: 2, 5, 7, 27, 43, 59; 1908: 2
Dansk, 1908: 127—131
 Folkekalender, 1906: 136
Darling, 1905: 20
Daske, Peder, 1908: 66
Dau, Kaptajn, 1907: 135
Daugaard, Ldsb., 1905: 24, 31; 1906: 7, 9, 10, 165, 172, 174, 176
 — **Strand**, 1906: 175
Daugaard, Christen, 1905: 64
 — **J. P.**, 1906: 33
 — **Hans, Starup**, 1907: 183, 188
 — **Johan, Fragtm.**, 1907: 187
Degne i Starup, 1908: 188
Degne og Skoleholdere, 1907: 89
Degnebolig i Starup, 1908: 206—207, 209
Dehn, Abraham Cohn, 1905: 135
 — **Moses Cohn**, 1905: 130
Delleviellense, Oberst, 1906: 137
Delvigk, sv. Oberstløjtn., 1907: 48, 52
»Den Dynkerker Boyert«, Skib, 1907: 21
»Den sorte Hund«, Skib, 1907: 21
Deputatvildt, 1905: 39
von Diebitsch, præjs. Ritm., 1906: 6
Diechmann, Kancelliraad, 1906: 81
Ditmarskerkrigen, 1908: 72
Dollerup, 1908: 8
Dombrovski, Jesuit, 1907: 231
Domkapitel, Ribe, 1908: 8
Dons, Almind S., 1908: 8
Donsrod, 1907: 199
Dons Sø, 1905: 158
Dorothea, Enkedronning, 1906: 23, 66—75, 210; 1908: 1—89, 284—287

- Dorothea, Hertuginde, 1908: 19—21, 28, 29
- Dorpat, 1907: 45
- Dorsch, Peder, Præst, 1907: 56
- Dorthealund, Gd., Stenderup S., 1907: 75
- Dover, Simon Andersen, Borgm., 1906: 229
- Drab, 1906: 21—22
- Drabssager, 1906: 244; 1908: 77
- »Dragekvinde«, 1908: 7
- Drejer, Hans, 1908: 75
- Drenderup, Gd. i Ødis S., 1907: 77—79
- Dreyer, Jesper, Degn, 1908: 188
— Rasmus, 1908: 170
- Drikkeri, 1907: 111—112; 1908: 89
- Dronningborg (Randersgaard), 1908: 6, 11, 30, 44, 64.
- Due, Jørgen, Lindeballe Skov, 1906: 43, 44
- Dueholm Kloster, 1906: 20
- Dulmer, Henrik, Munk, 1906: 20
- Dulmers Gaard, 1906: 20, 21
- Duus, Chr. P., 1905: 170
- Dværg og Narre, 1908: 35—36
- Dybbøl, 1906: 3; 1907: 153, 157, 158.
- Dyndmose, Nørre Bjært, 1906: 86
- Dyr, fremmede, 1908: 36
- Dyre, Claus, Oberstløjtn., 1907: 49
- Dyrehavegaard, 1906: 210
- Dyrehavegaards Skov, 1905: 70; 1906: 167
- Dyrtid, 1905: 35—36, 38
- Dysling, Gd., 1906: 22
- Dysseldorff, 1906: 139
- Dændler, 1905: 17
- Døbefont, 1905: 204
- Dørslund, Brande S., 1906: 22
- Døystrup, Anders, Borgmester, 1906: 225, 227
- Ebbesen, Just, Borgmester, 1906: 227**
— Niels, 1905: 104; 1907: 4
- Eberstein, Ernst Albrecht von, 1907: 227, 229, 243, 247—249
- Ebesen, Hans, Borger i Kolding, 1906: 231; 1908: 257
— Peder, Borger i Kolding, 1906: 231
- Eckardt, Løjtn., Ørumgaard, 1905: 23, 24; 1906: 15—16; 1907: 150, 162
- Eckernførde, 1906: 140; 1907: 248
- Egeland, Gd. i Starup S., 1907: 178
- Eggers, Politibetj., 1905: 34
- Eggertsløkke, se under Kolding
- Egtved, Ldsb., 1908: 187, 197, 206
- Egum, Ldsb., 1906: 183; 1907: 17
- Eibeschutz, J. M., Redaktør, 1905: 128, 142
- Ejderen, Ejdergrænsen, 1907: 2, 4, 11, 227
- Ejstrup, Ldsb., 1906: 168
- Elben, 1906: 139; 1907: 2, 21, 26, 28, 39, 227

- Elbo Herred, 1905: 23; 1906: 211; 1907: 17, 239; 1908: 7
 Elbodalen, 1907: 30, 32
 Eldenes, 1906: 211
 Elias, 1905: 30
 Eliassen, Heinrich, 1906: 210
 Eliassen, P., Filialbestyrer, 1905: 4—5; 1907: 172
 Eliesen, Familien, 1905: 130
 Elisabeth af Brunsvig-Grubenhagen; 1908: 29, 42
 — Dronning af England, 1908: 50
 — Prinsesse af Sachsen, 1908: 20
 Elkier, Søren, Sognef., 1907: 217
 Eltang S., 1908: 173
 Embs eller Emeke, Bartolomæus, Præst, 1908: 59
 Emersholt, se under Kolding
 Emmerleff, Peder Clausen, Præst, 1908: 174
 Endelave, 1908: 6
 Engelbrektsdatter, Grete, 1905: 111
 Engelholm, Skaane, 1907: 39
 England, 1905: 58; 1907: 44
 Engom, 1906: 3, 5, 6, 13, 14, 174, 176; 1908: 198
 Enklaver, kongerigske, 1907: 70
 Erik XIV, sv. Konge, 1908: 22, 23
 Erik (af Pommern), Konge, 1905: 97
 Erik Christoffersen, Konge, 1906: 155, 211
 — Mened, Konge, 1905: 103; 1906: 20, 211
 — (Plovpenning), Konge, 1906: 197, 211
 Eriksen, Mogens, Raadmand, 1906: 229, 244; 1908: 276—277, 278
 — Zacharias, 1905: 74
 Errerup, Ldsb., 1907: 40
 Erritsø, Ldsb., 1906: 158
 Erslev, Kr., Historiker, 1905: 93
 Ersthørrup 1906: 195
 Esgersen, Peder, Væbner, 1906: 22
 Esgesen, Hans, Munk, 1906: 220
 Essen, Johan v., sv. Oberst, 1907: 36, 38, 52
 Essenbæk 1908: 6
 Estrup, Christen, Borgm., 1905: 41, 44, 50—51, 53, 55, 81; 1906: 204
 Faarehold 1906: 99
 Faarupgaard 1905: 175
 Fabriksvirksomhed 1906: 96—98
 Fakkegrav 1906: 17
 Falk, Lærer i Aagaard, 1908: 188
 Falla, Esaias, Præst, 1908: 58
 Falsterbo 1906: 27; 1907: 41
 Familieoptegnelser 1907: 219
 Farre, Ldsb., 1906: 53
 Farrisskov 1907: 73
 Fattigdom (Pengemangel) 1905: 39; 1908: 222, 227
 Fattighjælp, Jødernes, 1905: 133—134
 Faust, Rudolf, Borgm., 1906: 210, 229
 Femern 1907: 244
 Fersen, Fabian v., sv. Oberstløjtn., 1907: 31, 36, 48, 52
 Fibiger, Christian, Læge, 1906: 164

- Filip, Hertug af Brunsvig, 1908: 29
- Filskov, Ldsb., 1906: 122
- Filstrup, Lærer, 1905: 48
- Finland 1907: 7
- Fischer, Niels, Højgaard, 1907: 177—201
- Fischer, Jens, 1908: 225
- Fiskedamme 1908: 167
- Fiskeri 1906: 106; 1908: 61—62
- Fjeldstrup S. 1907: 1
- Fjerkræavl 1908: 63
- Flensborg 1907: 23, 28, 60, 61, 228; 1908: 27, 72
- Flindt, Oberst, 1906: 166
- Fløde, Engstrækning, 1905: 101, 111
- Fogtmann, N. St., Købmand, 1905: 22; 1907: 137
- Folkeløn 1908: 135
- Folketal 1907: 7
- Forbund, det tyske, 1906: 161
- Forplejning, Fjendens, 1906: 159
- Forretningsorden 1905: 8—9; 1908: 180—181
- Forsamlingshus, folkeligt, 1907: 185
- Forsangere, jødiske, 1905: 131
- Fortidslevninger 1905: 145, 146
- Fovsaa 1907: 77
- Fovslet, Gd. i Ødis S., 1906: 167; 1907: 77—79
— Ldsb., 1907: 78
- Franciskanerordenen 1906: 19, 37
- Frandsen, Niels, Præst, 1905: 91
- Frankfurter, Jøde, 1905: 132
- Frankrig 1905: 138; 1907: 44; 1908: 241
- Frans I af Lauenborg, 1908: 45
- Franskmændene i Danmark 1906: 137—146, 148
- Frants af Assisi 1906: 19
- Frederik III, Hertug, 1907: 27
- Fredericia (Frederiksodde) 1905: 23, 54, 125, 126, 135, 137, 139, 197; 1906: 3, 7, 78, 99, 107, 156—158, 163, 166, 182; 1907: 1—68, 146, 159, 167, 226—229, 239—248; 1908: 240—248
- Jøderne i, 1905: 125—143
- Fæstning 1907: 3, 8 o. f., 38
- Latinskole, se Latinskole.
- mosaiske Menighed 1905: 140—141
- Raadhus 1906: 78
- Stormen paa, 1907: 51—55
- Frederik I, Konge, 1906: 27, 211, 231, 235; 1907: 124; 1908: 2, 8, 16
- II, Konge, 1905: 197; 1906: 202, 219, 231; 1907: 78, 125, 1908: 5—89, 157—165, 257, 258, 265
- III, Konge, 1905: 125, 158; 1907: 5, 13—17, 26—41, 227, 229, 238; 1908: 168, 240
- IV, Konge, 1906: 206; 1908: 137, 187, 241
- V, Konge, 1905: 157

XIII

- Frederik VI, Konge, 1905: 43, 49; 1906: 140
 — VII, Konge, 1905: 11; 1906: 161, 186; 1907: 164
- Frederiksborg 1906: 73; 1908: 4, 56
- Frederikshøj Kro, Taps S., 1907: 81
- Frederiksodde, se Fredericia
 — Kirke, 1907: 17
- Fredløsheds-Domme, 1906: 241—243
- Fredsted, Ldsb., 1908: 187, 196, 204, 206
- Friborg, A. J., Studiosus, 1908: 189, 196, 198—200, 223
- Friderichsen, Ruben Moses, 1905: 63
- Friedrich Karl, Prins af Prøjsen, 1906: 3; 1907: 162
 — Wilhelm, Kurfyrste, 1907: 227—229, 240—245
- Friis, Justitsr., 1905: 11, 17
 — Anna Catrine, Tranekær, 1907: 215
 — Christian, Felttøj., 1907: 27, 31, 43
 — Fr. Chr., Præst, 1906: 87
 — Johan, Kansler, 1908: 40, 71
 — Lønborg, Tandlæge, 1905: 172, 175—177, 192; 1906: 56
 — Niels, Biskop, 1906: 24
- Fririon, fransk General, 1906: 147
- Frisch, Slagter, 1905: 38
- Fritzche, Michel, »Vandkunstner«, 1908: 12
- Friægter, 1906: 99
- Fromhave, Gd. i Bjært S., 1907: 77
- Frost, Andr. Math., 1906: 188
- Frue Kirke, Københ., 1908: 27
- Frørup, By og S. i Sønderj., 1907: 1, 72, 77
- Fuiren, Henrik, Borgm., 1906: 229
- Fyhn, J. J., 1905: 77; 1906: 213, 221; 1908: 262
- Fyn, 1906: 139, 144, 156, 166; 1907: 2, 12, 28, 43, 57—59, 64, 66, 67, 241, 244, 245—247, 248; 1908: 241
- Fynboerne, 1907: 12, 14, 58
- Fynsskov, 1907: 63
- Fædrelandet, Dagblad, 1905: 26
- Fællesdrift, 1907: 93
- Fællesforeningen, 1906: 28
- Fænø, 1907: 66, 244—245
 — Kalv, 1907: 246
- Færgen over Lille Bælt, 1907: 19
- Fæstere, 1907: 93
- Fønss, Hospitalsforst., 1905: 19
- Gaarmann, C. F., 1905: 91
- Gaarslev, By og S., 1907: 33, 34
- Gaas, Ole, Adelsm., 1907: 73
- Gabel, Christian Carl, 1906: 66; 1908: 281
- Gablentz, østerr. Feltmarskal-Løjtn., 1905: 14—17; 1906: 3; 1907: 142
- Gadbjerg S., 1905: 178, 185; 1906: 39, 48—56, 117 o. f.
- Gaddebyergh Kirke, 1906: 121

- Gadebusch, 1907: 3
 Galterne, Adelslæggt, 1905: 149
 Gamborg Præstegd., 1907: 3
 Gamle Hjem, 1907: 93—98
 Gamle Minder, 1906: 179
 Gammelby, Ldsb., 1906: 53, 195
 — Vad, 1906: 204, 206
 Gammel Harte, 1906: 195
 Gardie, Jak. Kasimir de la, 1907: 36, 48, 51, 52, 63, 64
 Gaverslund By og S., 1907: 33
 Garnæs, Præst, 1905: 168
 Gedalia, Abraham, 1905: 131 132
 Gelting, Gd., 1907: 83
 Gengel, Svensker, 1907: 37
 Gennevad Bro, 1907: 40
 Gert, »den kullede Greve«, 1905: 104, 106; 1906: 97; 1907: 4
 Gjødsebøl, Ldsb., 1906: 41
 Gjønge, Svend Poulsen, 1907: 39
 Glahn, Herredsf., 1905: 19, 20; 1907: 159
 Glob, Anna, 1908: 33
 Glückstadt, 1907: 12, 13, 50, 226
 Glückstadt, Isaac, 1905: 129, 130
 Godske, Peder, 1908: 11
 Godskesen, Sine, 1906: 56—64
 Goldmann, 1905: 132
 Goldschmidt, M. A., 1905: 126
 Gondrecourt, østerr. General, 1905: 14
 Goschenhof, 1907: 83
 Goske, Peter Markussen, 1907: 24
 Gotland, 1908: 12
- Gottorp, 1907: 27, 226
 Graabrødre klosteret i Kolding, 1906: 20 o. f.
 Graabrødreordenen, 1906: 19
 Grabbert, Fragtm., 1905: 64
 Gram, 1906: 198
 Gram, Jens, Vandm., 1905: 69
 Gramsrolighed, Skov, 1905: 68
 Grau, H. H., 1905: 40
 — Johan Jacobsen, 1905: 40
 Gregers, katolsk Præst, 1907: 82
 Gregoriises, Metthe, 1906: 214
 Greis, Ldsb., 1905: 17; 1906: 3, 5, 6, 8, 13
 — Mølle, 1906: 3, 5
 Greisen, Niels, 1908: 195
 Grenaa, 1907: 56
 Grevefejden, 1908: 2, 46
 Grib, B. H., 1907: 214, 220
 — Peder, 1907: 214
 Griese, Samuel, 1907: 75, 121
 »Griffen«, Galease, 1907: 21
 Groos, Toldinsp., 1905: 55
 Grubbe, Anna, 1908: 43
 — Regitse, 1908: 43
 Grum, Major, 1906: 163
 Grundtvig, N. F. S., 1906: 161; 1908: 174
 Grunnet, Niels Hansen, 1908: 225
 — M. S., 1905: 43, 44
 Gryderhøj, 1906: 193
 Grydskol, 1906: 193
 Grøn, Zakarias Christensen, 1905: 166—167
 Grønninghoved, Ldsb., 1907: 81, 94, 95, 97
 Gudena, 1908: 61
 Gudsø, 1906: 158; 1907: 12, 29, 238

- Gunnar, Biskop, 1906: 194
 Gustav I Vasa, sv. Konge,
 1908: 22
 Gyldenløve, Ulrik Christian,
 1907: 40, 57—58,
 67
 — Ulrik Frederik,
 1907: 23
 Gyldenstjerne, Ebbe, 1907: 15,
 17; 1908: 168
 — Ermegaard,
 1908: 33
 — Hannibal, 1908:
 31
 — Henrik, 1908: 31
 — Mogens, 1908:
 51, 62
 Gøje, Birgitte, 1908: 32, 33, 67,
 88; 1908: 284
 — Elline, 1908: 33
 — Eskild, 1908: 15
 — Pernille, 1908: 284, 285
 Göteborg, 1907: 26, 247
 Gøye, Mogens, 1905: 108
- Haar, Hans, 1907: 197**
 — Johan Otto, Præst,
 1905: 73
 — Jokum, Præst, 1905: 73
 Haderslev, 1905: 40, 82; 1906:
 186; 1907: 8, 12,
 23, 28, 43, 60, 61,
 123, 131, 238; 1908:
 2, 12, 38
 — Amt, 1907: 1, 23,
 77, 82, 92, 99
 — Amtsret, 1907: 91
 — Fjord, 1907: 59
 — Frue Kirke, 1907: 81
 — Kannikekollegiet,
 1907: 81
- Haderslevhus, 1906: 202;
 1907: 2
 — Amt, 1906: 87
 Haderslev Kloster, 1906: 21, 26
 — Museet, 1906: 30
 Hagelsten, Christian, 1905: 136
 Hakenør, Voldsted, 1907: 75
 Halland, 1907: 5, 26, 40
 Halmstad, 1907: 21
 Halmøe, Skipper, 1905: 55, 64
 Hamborg, 1905: 58, 65, 136;
 1906: 140; 1908: 2
 Hamsfort, Cornelius, Læge,
 1908: 21, 34, 64, 87
 Handel og »Forprang«, se un-
 der Kolding
 Hannerup, Ldsb., 1907: 16
 Hans, Konge, 1905: 98; 1906:
 24, 198
 Hans d. y., Hertug, 1908: 19,
 22, 25, 29, 42, 65, 68, 86, 87
 — d. æ., Hertug, 1906: 195,
 202; 1907: 78; 1908: 12,
 13, 15, 29, 33, 37, 38, 41,
 55, 58, 76
 Hansborg, 1908: 12
 Hansdatter, Dorthea, 1906: 180
 Hansen, Lærer i Lindeballe,
 1906: 40 o. f.
 — Anders (Anders Smed),
 1908: 133
 — Anders, Borgm., 1906:
 227
 — Anders, Skoleholder,
 1907: 89
 — Christen, Lindeballe
 Skov, 1906: 44
 — Hans, Gdm. i Aagaard,
 1908: 210
 — Hans, Lærer i Aagr.,
 1908: 188

- Hansen, Hans, Skærup, 1908: 8
 — (Aaser), Jens, 1907: 182, 189, 194—199
 — Kaj, Vonsild, 1906: 188
 — Knud, 1906: 209
 — Laue, Kammerr., 1908: 139
 — Laurids, Munk, 1906: 220
 — Peter, Pelvorm, 1907: 106
 — Hans Peter, Gdm., 1906: 47
 — Rasmus, 1907: 213, 215—219, 222—223
 — S., cand. mag., 1905: 4—5; 1906: 185; 1908: 111
 — Søren, Sognef., 1905: 179, 191
 — Søren Østergaard, 1908: 139, 142
 — Theilgaard, 1906: 40
 — Thorvald, 1906: 72
 Hans Harte, 1906: 164
 Hanssen, Georg, tysk Forfatter, 1907: 94, 97
 Harald Blaataand, Konge, 1908: 175
 Haraldskjær, 1905: 183; 1906: 4, 5
 Harboe, Poul, Premierløjtn., 1906: 2, 7, 10, 12
 Hardenberg, Anna, 1908: 33, 41, 69, 70, 88
 — Ejler, 1905: 108
 — Erik, 1905: 108
 — Joakim, 1905: 103, 107, 108
 Harloff, Major, 1907: 244
 Harring, 1907: 15
 Harte, By og S., 1906: 162, 193, 204, 205; 1908: 187—192, 196
 Harthe, Jens Sørensen, Magister, 1908: 18
 Hartkjær Hule, 1906: 204
 Hartvig, Simon, 1905: 137—138
 Hasse, Laur., Præst, 1906: 77; 1908: 119, 121, 123
 Hatting Herred, 1905: 22
 — S., 1906: 144
 Haugaard, Wolle, 1906: 49
 Havbund, hævet, 1905: 145
 Havebrug, 1906: 105; 1908: 63—64
 Hedensted, Ldsb., 1906: 8, 16
 — Kirke, 1905: 148
 Hegermann Lindencrone, 1906: 3
 Hegnet, Gd. i Salling, 1908: 156
 Heidebrecker, Kasper, 1908: 31
 Heiden, Jost van, 1908: 30
 Hejls, B. og S., 1907: 3, 4, 21, 59, 61, 63, 72, 77, 80
 Hejls Minde, 1907: 3
 Hekseforfølgelse, 1908: 51
 Hellfried, Stiftamt., 1906: 90
 Helligbrødesfogder, 1907: 112
 Hellufgaard, 1907: 123
 Helms, Branddirekt., 1905: 19, 20
 Helsingør, 1908: 36, 62
 Helt, Jørgen, 1906: 217
 — Peder, 1906: 217, 229, 232; 1908: 274, 275
 Henderson, Generalmajor, 1907: 66

- Henrichsen, Mecklenburger, 1906: 172—174
- Henrik, Greve af Holsten, 1905: 93
- Henriksen, Jens, Skovgd., 1907: 177, 189
- Jens, Gdm. i Tyvkjær, 1908: 139, 140
- Hermelin, Lambert, 1908: 16
- Herslev S., 1905: 167
- Hertz, Redaktør, 1905: 34
- Hessen-Darmstadt, 1907: 64
- Hessen-Homburg, 1907: 64
- Hesteavl, 1906: 102—103
- Hestemølle, 1906: 210
- Hestrig, sv. Oberst, 1907: 37, 48, 52
- Himmelstrup, Højskf., 1907: 94
- Hindsgavl, 1907: 9
- Voldsted, 1907: 75
- Hiort-Lorenzen, H. R., 1907: 176
- Hirsch, Levin, 1905: 132
- H. L., 1905: 129—132, 141—142
- Hirte, prøjs. Husar, 1906: 12
- Historisk Samfund for Ribe Amt, 1905: 3
- Hjarup, Ldsb., 1906: 87
- Hjerndrup S., 1907: 1
- Hjort, Biskop, 1908: 199
- Hjortballe, 1905: 23; 1906: 2
- Hjortholm, se under Kolding
- Hjortsmaj, se under Kolding
- Hjørring, 1905: 188
- Hoff, P., Brændevinsbr., 1905: 44
- Hoffbauer, Læge, 1905: 31
- Hof og Hofliv paa Koldinghus, 1908: 26—37
- Hoffman, Hans de, Amtm., 1905: 134; 1906: 77 o. f., 201; 1908: 248, 250—254
- Holck, Christian, 1906: 205
- Ejler, Oberstløjtn., 1907: 22, 49, 51, 52
- Holk, Ditlev, 1908: 31
- Holland, 1906: 97, 102; 1907: 24, 43, 59
- Hollænderne, 1907: 245
- Holm i Alminddalen, Kongens, 1905: 158
- Holm, Jens, Gdm., 1908: 109
- Holmans Herred, 1905: 23; 1908: 6, 10
- Holmekloster, 1908: 52
- Holstebro, 1906: 97
- v. Holstein, Oberstinde, 1907: 123
- Holsten, 1906: 81, 99, 139, 203; 1907: 7, 21, 23, 26—28, 39, 49, 50, 60, 64, 239, 247
- Holstenerne, 1906: 101—102
- Holtum, 1906: 3
- Homborg, Hans von, 1908: 31
- Honoré, M., 1908: 245
- Hoppe, Stiftamt., 1906: 126
- Hornemann, Jens Jacob Brøchner, 1908: 126
- Claus Vilh., 1908: 125
- Hornstrup S., 1905: 17; 1906: 4—6; 1908: 198
- Hornum, Ldsb., 1906: 10
- Hornumkjær Skov, 1906: 175
- Horsens, 1905: 20, 25, 26, 177; 1906: 3, 4, 17, 23, 107, 139—145, 166, 177
- Fjord, 1905: 30
- Horsted, 1905: 105
- Horsted, Lærer i Aast, 1906: 41

- Hospital, Sct. Hans, i Haderslev, 1907: 83
 — Sct. Jørgens, i Kolding, 1905: 158, 159; 1906: 203, 207
- Hotel, Madam Esselbachs, i Slesvig, 1905: 12
- Hover S., 1905: 17, 24, 178, 185, 186
- Hoveri, 1907: 93
- Hugger, Hans, Borgm., 1906: 225, 227; 1907: 125
 — Jens Pedersen, 1907: 126
- Huggers Enke, Jens Pedersen, 1907: 126
- Hugger, Jep (»paa Bjærget«), 1907: 125
 — Jes, 1907: 123, 124, 126
 — Mads, 1907: 125
 — Peder, 1907: 124, 126
- Huitfeldt, Arild, 1905: 108; 1906: 210, 211; 1908: 14
- Hummersen, Johan, 1907: 106
- Hundevad, Jens, Præst, 1905: 158
- Hundrup, Herredsf., 1905: 185
- Hundsbæk, Gd. i Læborg S., 1905: 98
- Husarer, belgiske, 1906: 139
- Husmers Toft, se under Kolding
- Hussen, Tileman von, Biskop, 1908: 59
- Husum, 1907: 106, 228
- Husvold, Borgplads, 1907: 75
- Hvalløs ved Randers, 1906: 138
- Hvitfeldt, Povl, Lensm., 1908: 30, 43
- Hvithorst, sv. Oberstløjtn., 1907: 239
- Hyby, Ldsb., 1907: 16, 249
- Hygum Præstegd., 1907: 106
- Hüttemann, Fragtm., 1905: 64
- Høg, Mogens, Rigsraad, 1907: 16, 21, 28, 52, 55
- »Høienhal«, Galease, 1907: 21
- Højberg, Skolebestyrer, 1906: 112
- Højen, Ldsb., 1906: 5
- Højgaard, 1907: 178—180
- Højrup, Ldsb., 1906: 195; 1907: 73, 81
- Højtidsoffer, 1907: 84; 1908: 208
- Høkelbjærg Kro (Frederikshøj), 1907: 81
- Hønborg, 1908: 6—8, 27, 43
- Hønselplukkerbanken, 1905: 69
- Hørgaarde, 1907: 122—123
- Hørup, Ldsb., 1908: 8
 — Led, 1906: 194
- Høst, Præst, 1906: 179
- Høsten i 1812, 1905: 36
- Høyer, C., Degn, 1908: 149, 150
- Ibsønn, Lawe, 1906: 207
- v. Igel, Prøjser, 1905: 21
- Indsamling til brandlidte, 1907: 131—132
- Indskrifter, gamle, 1908: 255—283
- »Intimationes« fra Prædikestolen, 1907: 111—120
- Intolerance, evang. Præsters, 1905: 136
- Irminger, Oberst, 1906: 166
- Isaac, Hartvig, jødisk Købm., 1905: 132
 — Joseph, 1905: 129
- Isach, Nathan, 1905: 128
- Italienere, 1905: 117

- Itzeho, 1907: 45
 Iversnæs, (Fyn), 1907: 3, 62—
 64, 66, 67
 Iwarssen, Gregorius, 1906: 214
Jacobsdatter, Anna, 1906: 124
 Jacobsen, Justitsraad, 1905: 24
 — Abraham, 1905: 127
 — Hans, 1906: 214
 — Hans, Borgm., 1906:
 227
 — Hans, Straarup,
 1907: 114
 — Moses, 1905: 127
 — Salomon, 1905: 129,
 133
 Jagd, Lærer, 1905: 48
 Jakob Bygmester, 1908: 44
 Jakobsdatter, Engel, 1908: 268
 Jakobsen, Iver, Sognef., 1908:
 225
 — Hans Jørgen, 1908:
 127
 Jansen, Gustavus, Raadm.,
 1905: 127
 Jansen, Povl, 1906: 215
 Janssen, Provst, 1906: 188
 Jeipson, Povl, Borgm., 1906:
 227
 Jelling, 1905: 17, 174, 178, 188,
 1906: 60, 124; 1907: 4
 — Birk, 1908: 6
 Jels S., 1907: 73
 Jensdatter, Johanne, Skuls-
 ballegd., 1908: 139—141
 Jensen, Chr. Axel, Museumsass.,
 1906: 126, 129, 130
 — Christen, Sognef., 1906:
 41, 45
 — Hans, Raadm., 1906:
 124
 Jensen, Jakob, til Kjeldkjær,
 1905: 107
 — Knud, Præst, 1907: 82
 — Lars, Fæstehusm.,
 1905: 174—177, 181—
 186, 192
 — Laurids, til Løgismose
 og Kjeldkjær, 1905: 108
 — Matths., Degn i Vonsild,
 1907: 105—110
 — Niels, Aftægtsm., 1906:
 140
 — Søren, Præst, 1906: 124
 Jenssen, Hans, Tingholder,
 1907: 92
 Jepsen, Michel, Stenderupgd.,
 1907: 129
 Jerlev, Ldsb., 1906: 5
 — Herred, 1905: 23;
 1908: 6, 8, 155
 Jerlev, Mads, Studiosus, Lærer,
 1908: 188
 Jes Degn i Vonsild, 1907: 133
 Jespersen, Niels, Præst, 1906:
 26
 — Ole, Lærer i Nebel,
 1908: 200—203, 230,
 233—234
 Jessen, Anders, Stagebjærggd.,
 1905: 162
 — Erik, Smidstrup, Gad-
 bjærg S., 1906: 51
 — Jes, Stagebjærggd.,
 1905: 168
 Jevi, Jacob Abraham, 1905:
 128
 Jocep, Hartvig, 1905: 128
 — Hendrich, 1905: 128
 Johan, Greve af Oldenborg,
 1908: 22
 Johannsen, Slægten, 1908: 175

- Johannsen, Fr., Amtm., 1906: 188; 1907: 175
 — Fr., Ingeniør, 1907: 175
 — Jes, Degn, 1908: 188
 — W., Amtm., 1907: 176
- Johansen, Christoffer, Kolding, 1906: 27, 225
 — Laurids, Provincial-Vikar, 1906: 24
- Jonsen, Laurids, Drost, 1905: 103, 104—107
- Jordebog, Eline Gøjes, 1905: 109
 — Mogens Gøyes, 1905: 109
 — Valdemar II.s, 1905: 155; 1906: 194
- Jordomsejling, russisk, 1906: 151
- Jordpriser 1906: 90
- Josef (Bonaparte) spansk Konge, 1906: 146
- Joseph 1905: 130
 — Hartvig, 1905: 132
- Josep, Mosis, 1905: 128
- Juel, Oberst, 1906: 163, 167
 — Niels, 1907: 41
- Juelseminde, Ldsb., 1906: 17; 1908: 137
- Juhl, Morten Hansen, 1908: 281
 — Niels Hansen, 1908: 282
- Juleleg, Forbud mod, 1907: 118
- Julius, Hertug af Brunsvig, 1908: 29
 — II, Pave, 1906: 23
- Jullingsholm, Gd., 1906: 40
- Jung, Gilbert, Skibshovedsm., 1908: 164
- Junghans, Borgm., 1906: 81
- Just, gamle, i Møsvraa, 1905: 169
 — Hans, 1908: 15
- Jyde, Christen, Borgm., 1906: 228
- Jydske Lov 1907: 90
- Jylland, Nørrejylland, 1905: 173, 174; 1906: 81, 100, 101, 139, 148, 156, 161, 194; 1907: 12, 14, 21, 22, 24, 39, 50, 58, 226—230, 239, 240, 243, 247; 1908: 5, 8
- Jyllands Adelvej 1907: 4
- Jürgensen, P., Lærer, 1905: 47, 77
- Jytte, Adelsfrue, 1906: 198—200
 »Jærnkø« 1907: 82
- Jøder i Danmark 1905: 125—143
- Jørgensen, A. D., 1907: 22
 — Hans, Borlev, 1908: 214
 — J., 1905: 20
 — Jens, Husm. i Nebel, 1908: 230—233
 — Julius, Kantor, 1906: 111—116
 — Melchior, 1906: 50
 — Niels, Nebel, 1908: 195
 — Nis, Borgm., 1906: 227
- Sct. Jørgensgaard i Kolding 1906: 30; 1908: 30
- Kaalund, R., Konsul, 1905: 55
- Kaas, Jørgen, Havgaard, 1907: 11
 — Mogens, 1907: 77
- Kakkelovn 1908: 15

- Kaldingh 1906: 194
 Kaldyng 1906: 194
 Kalf, Slægten, 1907: 77
 Kalkmalerier 1905: 145, 147—152
 Kallenbach, Præst, 1906: 83
 Kallundborg 1906: 25; 1907: 173
 Kalmar 1905: 96; 1906: 236
 Kalv, Axel, 1905: 146, 149
 Kalvslund S. 1907: 70
 Kanitz, prøjs. Krigsminister, 1906: 162
 Karmeliterhospitalet i Helsingør 1907: 169
 Kassehuslodder 1905: 166
 Katharina af Brunsvig-Wolfenbüttel 1908: 1
 — af Lauenborg, Enkehertuginde, 1908: 23
 Katharina, sv. Dronning, 1908: 22
 Katrine af Lauenborg, 1908: 45
 Kattegat 1905: 145
 Katstrup, Ldsb., 1907: 40
 Kau, H., Præst, 1905: 4—5, 179; 1906: 117
 von Kerssenbroick, præjs. Oberstløjtn., 1906: 16
 Kerteminde 1906: 147; 1907: 249
 Kidde, Vejinspektør, 1905: 20, 33, 34
 Kiel 1905: 174; 1907: 8, 37, 226
 Kielschmidt, Tamis, 1908: 83—84
 Kielsen, Niss, Sandemand, 1907: 92
 Kirchfeld, præjs. Major, 1906: 156
 Kirkebøger 1907: 85, 99, 101, 104—120
 Kirkegods 1907: 83
 Kirke, Gadbjerg Sogns ældste, 1906: 117—135
 Kirker, nedlagte, 1906: 122
 Kirker og Præster 1907: 80—85
 Kirkesprog 1907: 85
 Kirkholm, As S., 1905: 147
 Kirstein, Propr., 1905: 175
 Kisbye, Rasm. Sev., Rektor, 1908: 123
 Kjeldkjær 1905: 107, 109, 110, 175, 176, 183, 192; 1906: 40
 — Skov 1905: 174
 Kjeldsen, Niels, Dragon, 1905: 12
 Kjer, Kammerraad, 1907: 71; 1908: 214
 Kjær, Borgerkapt., 1905: 177
 — Søren, Borgm., 1908: 15—17, 30
 Kjær Mølle, Hejls S., 1907: 77
 Kjærsgaard, forhenv. Gd. i Skibet S., 1905: 99, 100, 105—107, 110—112
 — Skov 1905: 101, 111, 112
 Kjærstrup 1907: 11; 1908: 5
 Klakring 1906: 8, 10, 17, 173
 — Strandhuse 1907: 167
 — Vig 1906: 2
 Klammer, sachsisk Kansler, 1908: 45
 Klaus, Greve af Holsten, 1905: 93
 Klausdatter, Kirsten, 1905: 111
 Klausholm 1906: 117, 133
 »Klipping«, slet Mønt, 1908: 73—75

- Klokker, gamle, 1905: 202—204
 Klosterfolks Løstgighed
 1906: 23
 Klostermajen, se under Kolding
 Klostertugt 1906: 23—25
 Klotz, Steph., Superintendent.,
 1907: 82, 86
 Klovborg, Mikkel Jensen,
 1905: 188
 Klædedragt 1905: 68; 1906:
 97; 1907: 93; 1908: 28, 69—
 71, 133—135
 Knaberup 1905: 110
 Knæus, Hans, Præst, 1906:
 . 204; 1908: 258
 — Severinus, 1908: 53, 85
 Knopf (Knoff), Kristoff. Hier.,
 Præst, 1908: 57—58
 Knorr, Peder, Lærer, 1908: 188
 Knudsdatter, Maren, 1908: 270
 Knudsen, Jørgen, Borgmester,
 1906: 228
 — Knud, Præst, 1906:
 123, 124
 — Niels, Ollerup, 1905:
 175, 181
 — Niels, Rostrup, 1906:
 117
 — P., Lærer i Tyrsted,
 1906: 140, 145
 Knudshus, se under Kolding.
 Knudt, Jess, Kapt., 1907: 248
 Kobbemarkkerne 1905: 113
 Koch, Anders, 1906: 27
 Kock, Asmus, 1908: 44
 — Niels, 1906: 214
 Kodrift ell. Kohave 1908: 128
 —132
 Koed, Iver, Gdm., 1905: 192
 Kolberger Heide 1907: 5
 Kolderup-Rosenvinge 1906: 197
 Kolding 1905: 19, 23, 35, 63, 82,
 156, 167, 175—179, 197;
 1906: 20—26, 31, 81, 99,
 106, 153—171, 192—245;
 1907: 1, 9—30, 56, 60,
 78, 106, 227—230, 238,
 243, 244, 248; 1908: 6
 —29, 52, 61, 64, 78—82,
 158, 255—283
 — Aa 1906: 1, 156, 163, 194
 — Ankershus, 1906: 209
 — Beliggenhed 1906: 192
 — Bjærg (Galgebjær-
 ge) 1906: 203
 — Borgemølle 1906: 210
 — Borgernes Huse, 1905:
 48
 — Borgmestre 1906: 227
 —229
 — Bro 1906: 194, 202, 203
 — Brolægning 1905: 49,
 51—52
 — Byens »Harnisk«,
 1906: 213
 — Byfred 1906: 198—210
 — Bysbog 1906: 202, 212
 — Bødelmajen 1906: 210
 — Dækær 1905: 43
 — Dyrehaven 1906: 210
 — Eggertsløkke 1906:
 209
 — Emersholt 1906: 204,
 209, 219
 — Finansvæsen 1906:
 233—234
 — Fjord 1906: 192, 194;
 1907: 3, 246
 — Forplejningsdistrikt
 1905: 19
 — Gadebelysn. 1905: 49
 — Gadefejning 1906: 218

- Kolding Gadenavne 1906:** 213
 — 217
 — Handel og Forprang 1906: 237—240
 — Havn 1905: 54—55
 — Herred 1907: 70
 — Hjortholm, 1906: 209
 — Hjortsmaj, 1906: 209
 — Husmerstoff 1906: 194, 207
 — Jørgensgaards Løkke 1906: 209
 — Katsundet, 1905: 42
 — Kirke 1906: 66, 214, 215
 — Kloster 1906: 19, 22, 24
 — Klostermajen, 1906: 210
 — Knudshus, 1906: 209
 — Komarken, 1906: 209, 219
 — komm. Styrelse, 1905: 40; 1906: 223—237
 — Latinskole, se Latin-skoler.
 — Magistrat 1905: 36—37
 — Markskel 1906: 198—210
 — Byens Navn, 1906: 193
 — Nørremarkerne 1906: 203
 — Oprindelse 1906: 192—198
 — Postvæsen 1905: 64
 — Privilegier, 1906: 192—198
 — Proces om Jord, 1906: 235
 — Præsteløkken, 1906: 203
 — Raadhus 1905: 44—47, 52—53
- Kolding Raadmænd 1906:** 229
 — Retsvæsen, 1906: 240—245
 — Riberdyb, 1906: 209
 — Sct. Jørgens Hospital, se Hospital.
 — Skatteligning, 1906: 232
 — Skibsfart 1905: 54, 56—57
 — Skydeselskab 1905: 39
 — Spedalsløkke, 1906: 203
 — Stejlbjærg, 1906: 194, 202
 — Straatage 1906: 219, 221
 — Teglgårdskjær 1906: 194, 207
 — Trindholm, 1906: 210
 — Tvedseng, 1906: 207
 — Vandforsyning 1905: 49
- Kolding, Jon Jensen, Rektor,** 1908: 17, 18
- Koldinghus 1905:** 93, 97, 110, 167; 1906: 71, 137, 155, 170, 195, 204, 207, 210; 1907: 17, 18, 230—238, 244; 1908: 6—14, 19—36, 43, 54, 55, 65, 66, 71, 89
 — Amt 1905: 198; 1906: 77, 86—87
 — Museet, 1905: 45; 1906: 22, 30, 37; 1907: 92; 1908: 272 o. f.
- Kollerup Præstegaard 1906:** 57
 — S. 1905: 105

- Kollhoff, Peter, Tøjmester,
 1907: 21
 Kolonier, spanske, 1906: 136
 Kolonister, tyske, 1906: 78—
 83
 Komet 1907: 113
 Konfirmation 1908: 213
 Kongeaaen 1905: 188
 »Kongehuse« 1907: 103, 104
 Kongemagt 1906: 226
 Kongerevuen ved Lerbæk
 1906: 166
 »Kongevejen« Kolding—Ha-
 derslev 1907: 104
 Kongevejen Nygaard—Kolding
 1908: 165
 Kongsted Kirke 1907: 33;
 1908: 288
 Konkordieformlen 1908: 50
 Konsumptionens Ophævelse
 1905: 63
 Kopenge ell. Koleje 1907: 82,
 133
 Koppel, Ivan, Grosserer, 1905:
 129
 — Markus, 1905: 129, 143
 — Menka, Sagfører, 1905:
 129
 — Moses, 1905: 129
 Kornerup, J., Prof., 1906: 137
 Kornpriser 1908: 137
 Korshøj 1906: 172
 Korsør 1907: 226
 Kort, Danckwerts, 1906: 203
 — over Kolding 1906: 222
 —223
 — over Kolding Byfred
 1906: 208
 — over Stenderup S. 1907:
 74—75
 Kovagt 1908: 130
- Krabbe, Gregers, Rigsraad,
 1907: 16
 — Iver, Rigsraad, 1908: 10
 — Karen, 1908: 156, 157,
 159, 160, 163
 — Niels, til Skjellinge,
 1907: 22
 — (Ole), Officer, 1906: 171
 Krag, Otto, Rigsraad, 1907: 243
 Kragballe, L., 1905: 175
 Kragh, Mathias, Præst, 1908:
 118, 122, 125
 Krakau 1907: 34, 36, 43, 53
 Kralund, Sagfører, 1905: 19
 Krarup, Chr., Prof., 1905: 12
 Krathuset ved Kolding 1906:
 167
 Krempe 1907: 12
 Krig i Vejle, Drengenes, 1905:
 32—34
 — den skaanske, 1905: 157
 Krigsminder 1906: 1
 Krigsskade 1905: 22—23
 Krigsskat 1906: 161—163
 Kristensen, E. T., Forfatter,
 1905: 3—5
 Kristiansfelt 1905: 14, 82
 Kroater 1905: 117
 Kronborg 1907: 172, 228
 Krongods 1905: 159; 1906: 84;
 1907: 78—79
 Kroning, Frederik II.s, 1908: 27
 Kroyer 1905: 20
 Krummedige, Erik, 1908: 7
 — Klaus, 1908: 7
 Kruse, sv. Ritmester, 1907: 229
 Kruuse, Sagfører, 1905: 61
 Krybily 1906: 163
 Kurt Guldsmed m. fl. Borgere i
 Kolding 1906: 213
 Kvægpest 1905: 160

- Kvægtiende 1907: 84
 Kyster, Guldsmed, 1906: 72
 Kæmpehøje 1906: 125
 København 1905: 55, 126, 157;
 1906: 59, 97, 99, 148;
 1907: 37, 42, 167,
 240; 1908: 8, 9, 13
 — Kunstammeret,
 1906: 117
 -- Raadhus 1908: 45
 — Slot 1908: 15, 43
 Købke, Præst, 1908: 200
 Købstadkommunalloven 1905:
 43
 Køge 1906: 147
 Kölnische Zeitung og andre
 tyske Aviser 1905: 28
 Königsmark, Svensker, 1907:
 39, 64

Laksegaarde 1908: 61
 Lallemand, fransk General,
 1908: 133
 Landbrug 1906: 103, 104;
 1908: 134, 136—137
 Landdag, Hertugdøms., 1907:
 23
 Landerupgaard 1908: 173
 Landevej, Kolding—Haderslev,
 1907: 104
 — Ribe—Viborg, 1906:
 123—124
 Landsberg, Engel, 1908: 33, 70
 Landsbyskolen, se Skolevæsen.
 Landvæsenskommissioner
 1907: 79
 Lange, Kapt., Hesselballe,
 1908: 186
 — Dorothea, 1908: 32, 43
 — Jens Iversen, Biskop,
 1905: 147—149, 152

 Lange, Kjeld, til Kjølbysgaard,
 1907: 22
 — ThomasNielsen, 1908: 7
 Langebek, Jacob, 1905: 93, 155
 Langeland 1906: 147; 1907: 3;
 1908: 5
 Langkjær, Brande S., 1906: 93
 Larsen, Karl, Forfatter, 1905: 17
 -- Mads, Nebel, 1908: 195
 — Niels, 1905: 167
 — Sander, 1907: 164
 Lasco, Johan af, 1908: 54
 Latinskolen i Fredericia 1908:
 114—126
 — i Kolding 1908: 17
 —18, 65, 76
 Lauenborg 1908: 2
 Lauesen, Købm. i Bogense,
 1905: 29
 Lauridsen, Laurids, 1905: 108
 — Peder, 1905: 107
 Lauritzen, Iver, Smidstrup,
 1908: 106
 Laursen, Pottemager, 1905: 33
 — L., 1905: 110
 Laxmand, Hans, Ærkebiskop,
 1906: 22
 -- Poul, 1905: 111
 Lehe, Lavrids, Provst, 1906: 66
 Lehmann, Orla, 1905: 18, 83;
 1907: 183
 Leipziger-Messen 1905: 133
 Lejrskov S. 1906: 194; 1908: 196
 Lembek, Else, 1908: 156
 — Hartvig, 1908: 155—
 156
 — Henneke, 1908: 156
 — Klaus, 1908: 156
 Lendis Borg 1905: 158
 Lerbæk 1905: 180; 1906: 4, 5
 Lerholt 1906: 195

- Lerskov 1906: 195
 Leth, Chr., Gdm., 1908: 138
 Levemaade 1905: 66; 1908: 135
 Levetzau, Stiftsbefalingsm.,
 1905: 167
 Levi Stamme 1905: 129
 Levin, Enkefrue, 1905: 130
 — Hermann J., 1905: 129
 — Martin, 1905: 129
 — Moses, 1905: 128
 — J. M., 1905: 129
 — Nathan, 1905: 128
 — Valentin, 1905: 132
 Leviratsægteskab 1908: 39
 Levison, Boghandl., 1905: 132
 — David, 1905: 132
 Levy, Meyer J., 1905: 129
 — Hendrich Moses, 1905:
 128
 — Meyer Nathan, 1905: 129
 Lewenstein, T., 1905: 131
 Leyden, Universitet, 1907: 11
 Lifland 1907: 7, 45; 1908: 24,
 27, 68
 Ligfærds-Ko 1907: 82
 Liljefalk, A., Oberst, 1905: 4—
 5; 1907: 172
 Lilleballe, Eltang S., 1907: 238
 Lille Bælt 1906: 139; 1907: 12,
 29, 37, 57, 58, 244—249
 — Svenskernes Over-
 gang, 1907: 59—67
 Lille Grundet 1907: 137
 Limbækkerne, Adelsslægt,
 1906: 198; 1907: 75, 78, 81
 Limbæk, Claus, 1907: 75
 — Henneke, 1906: 198
 — Jutte, 1907: 77
 Limfjorden, 1906: 139
 Limschou, Jens, 1905: 84
 — Peder K., 1905: 64
 Lind, Christen Nissen, 1906:
 188
 Lindam, Snoghøj, 1907: 207,
 220
 Lindeballe S., 1905: 179; 1906:
 39—47, 117, 122
 — Kirkeklokke,
 1906: 40
 — Kro, 1906: 40
 Lindeberg, sv. Generaladj.,
 1907: 62, 63
 Linderoth, Oberstltn., 1907: 37
 Lindved, 1906: 4
 Linnemann, Konsul, 1905: 24
 — Henrik, 1908: 242
 — Joh., Borgm.,
 1908: 242
 Linved, Christen Lauridsen,
 Præst, 1908: 54
 Litle, Johan, 1906: 20
 Litteratur, dansk, 1906: 138
 Livseje, Dronning Dorotheas,
 1908: 5 o. f., 40
 Loft, Mikkel, 1906: 48—49
 Lolland, 1907: 3, 93
 Lorck, præjs. Løjtn., 1906: 14
 Lov, Chr. V.s danske, 1905: 47
 Lucht, L. Hansen, Skipper,
 1905: 64; 1906: 107
 Luckander, Hinrich, 1905: 161
 Lund, 1908: 56
 — Domkirken, 1906: 124
 — Kloster, 1906: 19, 33
 Lund, Amtsfldm., 1905: 19
 — L. M., Præst, 1908: 185
 —239
 — P. M., 1905: 36—37
 — O., 1905: 139
 — Troels, hist. Forfatter,
 1905: 49
 Lunderskov, 1906: 157; 1908: 8

- Lunding, General, 1906: 7
 — M., Kapt., 1908: 289
 Lunge, Iver, til Tirsbæk,
 1908: 7
 Luther, M., 1906: 25, 1908: 37
 Lutter am Barenberg, 1907: 11
 Lübeck, 1905: 77
 Lübecker, sv. Oberst, 1907: 64
 Lykke, Henrik, 1908: 31
 — Jørgen, 1908: 80
 — Valdemar, Oberst,
 1907: 50
 Lykkesgaard, Stenderup S.,
 1907: 75
 Lyneborg, 1908: 21
 Lyngby Bygningsmuseum,
 1907: 94
 Lyngsodde, 1907: 246
 Lythlle, Johan, se Litle
 Lüttichau, Godsejer, 1906: 77
 Længdebane, den midtjyske,
 1905: 59
 — den østjyske,
 1905: 57—60
 Lærerbogsamling, 1907: 87—
 88
 Lærere ved Aagaard Skole,
 1908: 188
 Lærerløn, 1907: 89—90; 1908:
 191—208, 217—229
 Læse- og Skrivefærdighed,
 1908: 190, 192
 Læssøe, V. H. F. A., 1906: 165,
 166
 Løffler, J. B., 1906: 33
 v. Løwenstern, østerr. Officer,
 1905: 17
 Løvenørn, V., Kapt., 1905: 54
Maanedsbetedag, 1907: 115
 Madsen, Gæstgiver, 1905: 44
 Madsen, Præst, 1905: 17
 — Christen, 1906: 43
 — Claus, Kromand,
 1908: 110
 — Emil, Oberst, 1906:
 193
 — Jens, Gadbjerg, 1906:
 48, 49
 — Mads, Borgm., 1906:
 229
 — Morten, Lærer i Vrig-
 sted, 1908: 139
 — Niels, 1906: 28
 — Niels, Præst, 1907: 83
 — Niels, Sognef., 1905:
 23
 — Poul, Gadbjerg, 1905:
 179; 1906: 50
 — Povl, Biskop, 1908: 55
 — Thue, Lindeballe,
 1906: 42, 46
 Magnus, Hertug, 1908: 19, 22,
 24, 41, 51, 54
 — I, Hertug af Sachsen-
 Lauenborg, 1908: 1
 — Carolus, Markgr. af
 Baden, 1907: 64.
 Malmø 1906: 164
 Mantenfel, sv. Major, 1907: 229
 Marabail, fransk Løjtn., 1906:
 147
 Marckdanner, Casper, 1905:
 197; 1906: 202, 215; 1908:
 162, 257—260, 269
 Marcussen, Læge, 1905: 42
 Maren Mariagers 1905: 187
 Margrete, Dronning, 1905: 97;
 1907: 75; 1908: 14
 Mariager 1908: 9
 Marquardsen, Gregers, 1908:
 278

XXVIII

- Martfelt, Chr., 1908: 248, 250
 Martin, Munk, 1906: 27
 — Kansler, 1906: 20
 Mathiesen, Johannes, Lærer,
 1908: 188
 Matthesen, Jens, 1907: 105
 Maugstrup, Ldsb., 1907: 132
 Mecklenborgeren ved Daugaard
 Strand 1906: 7
 Meincke, Premierløjtn., 1906:
 170
 Meinert, Konrad, 1905: 136
 Meinhardt, Hans, 1905: 33
 Meissen 1908: 34
 Mejsling, Ldsb., 1906: 5
 Melanchton 1906: 127; 1908: 38
 Melchiorsen, Jens, 1906: 47
 Mestermanen 1905: 197—202
 Metz, Abraham, 1905: 130
 Mette Pedersdatter (Present)
 1905: 108
 Meyer, Kapt., 1905: 178
 — Johan Daniel, Smed,
 1908: 226
 — H. W., Købm., 1905:
 63, 132
 — S., 1905: 129
 von Meyerinck, Ritmester,
 1906: 16
 de Meza 1905: 12; 1907: 135
 Michelsdatter, Ingeborg, 1907:
 219
 — Maren, 1907: 216
 — Maren, Grøn-
 ninghoved,
 1907: 105
 Michelsen, Chr., 1905: 20
 — Jürgen, Lærer i
 Nebel, 1908: 190,
 200, 204, 208, 216 o. f.
 Middelbo, Biskop, 1908: 152
 Middelfart 1906: 136; 1907: 9,
 12, 28, 29, 60, 61, 66,
 246
 — Sund 1907: 21
 Mikkelsen, Anders, Præst,
 1908: 265
 — Daniel, 1908: 282
 — Henrik, Vrigsted,
 1908: 142—144
 Minnik 1905: 132
 Mogensen, Anker, Borgm.,
 1906: 228, 237, 258
 Molbech, C., Forf., 1905: 47
 Moltke, General, 1906: 166, 170
 — tysk Feltmarskal,
 1907: 19
 Morits of Lauenborg 1908: 22
 Mortensen, Frants, Sognef.,
 1905: 23
 — Henrik, Starup,
 1905: 167
 Mortensgilde, Almind, 1905: 166
 Mosbjærghøj, Taps S., 1907: 77
 Mosegaard, Torsted S., 1906: 145
 Moser 1905: 166
 Moses 1905: 130
 — Levin, 1905: 132
 — Nathan, 1905: 137
 Moth, Fr., Dr. phil., 1906: 20
 Mouritsen, S. N., Lærer, 1905:
 4, 5
 Mule, Ulr. Chr., Præst, 1908:
 122, 124
 — Henrik, 1908: 14
 Mumme (H. P. Theod.) 1906:
 146, 151
 Munk, Christen, Lensm., 1908:
 12, 44
 — Kristine, 1907: 34
 — Mogens, til Boller,
 1905: 97

- Munke, Uvilje mod, 1906: 25—26
- Munkens Dam 1906: 194
- Munthe, Eiler Chrf. Kaasbøll, 1908: 124
- Müller, Caspar Fr., Købmand, 1905: 55
- Max, Oberst, 1905: 12, 13
- Münnich, Jægerkapt., 1906: 169
- Münster, prøjs. General, 1905: 25, 26
- prøjs. Greve, 1906: 3—5, 15, 165
- Münsterberg, Fyrstinde af, 1908: 29
- Mærgel 1906: 93
- Møgeltønder 1906: 198
- Mølkjær, Søren, Brakker, 1908: 195
- Møllebakken, Vejle, 1907: 137
- Møllendorff, tysk General, 1906: 157
- Møller, Amtsforvalter, 1906: 81
- Købm., 1905: 20, 24
- Skomagerm., 1905: 44
- Lærer i Vinding, 1906: 184
- Oberstløjtn., 1907: 244
- C. F., 1907: 15
- P. Martin, Skomagerm., 1905: 77, 203; 1908: 274
- Mølletvang 1907: 120; 1908: 15
- Møltved, forhv. Gd. i Starup S., 1908: 154, 156
- Mørk-Hansen, M., Præst, 1906: 189; 1907: 100
- Møsvraa 1905: 155
- N**akskov 1905: 126
- Nandest 1907: 84
- Napoleon 1906: 136
- Nathan, Levin, 1905: 128
- Michael, 1905: 129
- Salomon, 1905: 129
- Natmand 1905: 200—201
- Navnetolkning 1907: 73, 74
- Nebbeslot 1908: 155
- Nebel By og S. 1908: 187—193, 201, 230
- Nederlandene, 1907: 26; 1908: 27
- Neipery, tysk General, 1907: 146
- Nellemann til Lerbæk, 1906: 88
- Neumann, prøjs. General, 1906: 165
- Nicolai, Biskop, 1906: 20
- Nicolaus, Biskop, 1906: 22
- Niels (Nielsen), Kapellan, 1905: 167
- Nielsdatter, Maren, Erritsø, 1907: 207, 210—216, 219—222
- Nielsen, Lærer i Bredsten, 1905: 179
- Baltzer, Borgm., 1906: 229
- Hans, Aagaard, 1908: 196, 224, 226
- Hans, Borlev, 1908: 195, 197
- Jens, Klausholm, 1906: 117, 126
- Jep, Vejstruprød, 1907: 126—129
- Jørgen, 1905: 100
- Morten, Aagaard, 1908: 210
- Niels, 1906: 220
- Oluf, Historiker, 1905: 98—101, 112; 1906: 121, 217

- Nielsen, Simon, Gdm., 1905: 181
- Niels Raahyw, 1906: 52
— Virkmester, 1906: 214
- Nissen, Broder, Nebel, 1908: 195, 196
- Noer, Prinsen af, 1906: 156, 159
- Nordborg, 1908: 6
- Nordslesvigerne, 1907: 23
- Norge, 1907: 6, 7, 26; 1908: 2
- Normand, Ernst, 1907: 9
- Noviomagus, Poul, d. y., 1908: 56
— Poul, d. æ., 1908: 40, 54—56
- Nudorp, 1906: 194
- Nudorpsmark, 1906: 22
- Nutzhorn, Bendix Conr. Heinr., 1908: 124
- Nyborg, 1906: 139; 1907: 249; 1908: 62
— (Brakker), Starup S., 1908: 169
- Nyerup, Rasmus, 1908: 116
- Nygaard (Møltved) 1908: 156—170
- Nykirke, 1906: 124
- Nykøbing, Falster, 1906: 153
- Nyrop, Arkitekt, 1907: 172
- Nytorp, 1906: 194
- Næringsloven af 1857, 1905: 41
- Næsbyhoved, 1908: 5
- Nørkjær, Hans L., 1908: 291
- Nørreaa, 1905: 111
- Nørre-Bjærge, Ldsb., 1906: 7
— Tyrstrup Herred, 1907: 1, 70
— Vedby, Falster, 1908: 239
- Nørreskoven ved Vejle, 1905: 99; 1908: 293
- Nørre-Vilstrup, Ldsb., 1908: 202
- Nørup S., 1905: 192; 1906: 52
- Nørvang Herred, 1905: 22, 23, 178; 1906: 90; 1908: 6, 111
- Øbel, Købm., 1908: 245
- Oblinggaard, Bjært S., 1907: 77
- Observantsbrødrene, 1906: 24
- Odense, 1906: 146, 148, 153; 1907: 29, 167, 249; 1908: 5, 6, 34
— Amt, 1907: 11
- Odensegaard, 1907: 21
- Odense Graabrødrekloster, 1906: 23
— Herredag, 1906: 26
- Okse, Inger, 1908: 87
— Mette, 1908: 8
— Peder, 1905: 109; 1908: 2, 15—17, 75
- Oldeland, Sofie, 1908: 163
- Oldermænd, 1905: 166—167
- Oldsagsfund, 1906: 192
- Oldtidsminder, 1907: 71—74
- Olesen, A., Smedem., 1905: 203; 1906: 33
— Søren, Kromand, 1905: 185, 186; 1908: 293
- Ollerup, Bredsten S., 1905: 176
- Olrik, Jørgen, 1906: 65
- Olsen, Morten, Skrædder, 1905: 36—37
— Søren, Præst, 1908: 56
- Omløbsaaen, 1905: 111, 112
- Orebirk, 1906: 27
- Oregaard, 1906: 27
- Oriola, præjs. Greve, 1906: 165
- Ottesen, Gregers, Borgm., 1906: 228, 232
- Ousen, P., Sognef., 1906: 183, 184

- Ousen, Søren, Sognef., 1905: 118
 OVERRABBINERE, 1905: 131
 Oxenbøll, Overaud., 1905: 44;
 1906: 195
 Oxenstjerna, Axel, 1907: 2
 Oxholm, General, 1906: 165
- P**aaby, 1906: 168
 Paaskeoffer, 1907: 110
 Paich, Svensker, 1905: 157
 Palsgaard, 1905: 30, 146, 149
 Paludan, Provst, 1907: 165
 — Johan, Læge, 1908:
 35, 58
 — Otto, 1907: 165
 Palægaarden i Roskilde, 1906:
 147
 Pank, Morten Nielsen, Borgm.,
 1906: 229
 Parsberg, Oluf, Rigsraad,
 1907: 16
 Pasek, Jan, polsk Husarløjtn.,
 1907: 231—238
 Peder Helts Gaard, 1905:
 86—87
 Peder N., Skovdruplund,
 1905: 42
 Peder Skorstensfejer, 1905:
 197
 Peder (Thuresen), Biskop,
 1905: 93
 Pedersen, Anders, til Svanholm,
 1905: 107
 — Christen, Byfoged,
 1906: 215
 — Ebbe, 1906: 214
 — Hans, Borgm., 1906:
 229
 — Jens, til Hegedorpe og
 Løgismose, 1905: 107
 —108
- Pedersen, Jens, Gaardfæster,
 1906: 140
 — Jørgen, Præst, 1907:
 33
 — Jørgen, Rentemester,
 1906: 225; 1908: 35
 — Laue, Stenderup,
 1907: 127
 — Mikkel, Gadbjerg,
 1906: 46
 — Peder, Nebel, 1908:
 195
 — Peder, Varmark,
 1907: 129
 Pedersholm, Gd., 1905: 17, 97
 Pelsværk 1908: 70
 Peltin 1905: 132
 Pelvorm 1907: 106
 Pengekrisen 1813 1905: 36
 Pernau 1907: 45
 Pest 1907: 99
 Petersen, Præst i Sdr. Bjært,
 1906: 188
 — Frands, 1906: 188
 — Jacob, Borgmester,
 1905: 127
 — Michael, Præst,
 1907: 125
 — S., Købm., 1905: 44, 55
 — Stefan, Borgmester,
 1906: 227
 Petroleum 1905: 66
 Pflug, Augustinus, Mestermd.,
 1905: 200—201
 Philip af Sultzbach 1907: 226,
 227
 — Bager 1905: 37
 Phoenixborg 1908: 170
 Pibe 1906: 137
 Pickarski, Jesuit, 1907: 231
 Piledammen 1906: 207

- Pjedsted 1907: 17
 Planting, Erik, sv. Oberstløjtn.,
 1907: 52
 Plastenbergs, Svensker, 1905:
 157
 Pligtarbejde 1908: 10, 16
 Ploug, Carl, 1906: 155
 Pobel, Jens Madsen, Degn,
 1908: 188
 Pober, Oberst, 1907: 245
 Podebusk, Margrethe, 1908: 32
 Polakkerne 1907: 34, 229—238,
 239, 240
 Polen 1907: 7, 20, 25, 43, 59
 Politi 1905: 66
 Pommern 1907: 26, 45
 Pontoppidan, Provst, 1905: 136
 — Erik, 1906: 19, 77;
 1908: 244
 Portræt, Dronning Dorotheas,
 1906: 65—76; 1908: 284—287
 Postvæsen 1907: 18
 Poul Sværdfeyer 1905: 198
 Poulsen, Rasmus Anthon,
 1908: 170
 — Jens, Raadmand,
 1906: 236
 — Jørgen, Gdm., 1908:
 210
 Pourtales, præjs. Greve, 1906:
 164, 165
 Povelsdatter, Inger, 1908: 276
 Povelsen, Povel, Magister,
 1908: 270—271
 Povlsen, H. P., 1905: 167
 Powish, Oberstløjtn., 1907: 37
 Proberhuset paa Almind Hede
 1905: 160
 Propaganda, katolsk, 1905: 139
 Provideringskommission
 1905: 38
- Præster, rationalistiske, 1908:
 185
 Prøjssen 1906: 151, 161;
 1907: 26, 59
 Prøjsserne 1905: 21, 117;
 1906: 3—6, 164—165, 172—
 177; 1907: 147, 166
 Pugdals, Præstegaard i Ullerup,
 1908: 290
- Qvast, brandenb. General-
 major, 1907: 248
- Raadtskier (Enge) 1905: 110
 Raadvad 1906: 157, 205
 Raarup 1907: 164, 165
 Rabbinere 1905: 131
 Radziwill, tysk Fyrste, 1906:
 158
 Raff, Anton Madsen, Præst,
 1907: 99
 — Valborg, 1907: 99
 Randbøl Hede 1906: 78, 83
 Randers 1905: 176; 1906: 137;
 1907: 4; 1908: 6, 18, 61, 80
 Randersgaard (Dronningborg)
 1908: 6
 Randers Kloster 1906: 19
 Rantzau, Gert, til Breitenborg,
 1907: 126
 — Hans, 1907: 23
 — Henrik, Rigsraad,
 1907: 16, 27, 28, 228
 — Henrik, Statholder,
 1906: 193, 202
 — Johan, 1908: 157
 — Markvard, 1907: 11
 Rasmus, Præst i Gaverslund,
 1907: 38
 Rasmussen, Lærer i Daugaard,
 1905: 31

- Rasmussen, Hans, Erritsø,
1907: 205—208, 212,
220—221
— Jens, Kjærbølling,
1905: 182
— Knud, 1905: 163
- Ravn, Chr., Sjølundgaard,
1905: 4—5
— Iver Andersen, 1906: 188
— Jens Hansen, 1906: 180
— N. J., Sjølundgaard,
1906: 185
— Kristen Kristensen,
1906: 179
— Niels Peter, Lærer i Aa-
gaard, 1908: 188, 237
— Søren, 1906: 179
- Raymund, Greve af Monte-
cuculi, 1907: 228, 238—240,
244, 246
- Rebæk 1906: 167
- Rée, Hartvig J., 1905: 129, 130
— Hirsch, 1905: 130, 131
— Isaac, 1905: 130
- Reedtz (Holg. Christian) 1906:
164, 165
- Reformationen 1906: 25; 1907:
82—83; 1908: 47
- Reformerte i Fredericia 1908:
241, 244, 249—253
- Rehefeld, H., Generalsuperint.,
1907: 106
- Reimers, Dorthe, 1905: 127
- Reiminch, Hermann, 1908: 262
- Reinpolt, Elias, 1908: 34—35
- Rekvisitioner 1905: 21
- Religionssamfund 1905: 138, 139
- Rendsborg 1905: 19, 174; 1906:
159; 1907: 8, 12, 20,
27, 37, 43, 86, 160,
226, 228
- Rendsborg Slaver 1906: 59
- Resen, P., 1906: 193; 1908: 171
- Retssprog 1907: 92
- Retsvæsen 1906: 240—245;
1907: 90, 92
- Reventlow til Brahetrolleborg
1906: 86
— Conrad, Greve,
1907: 129
- Reventlov, Malene, 1908: 32
— Margrethe, 1908: 32
- Rhode, Peder, Præst, 1907:
85, 89, 93, 125
- Rhumann, Hans von, 1908: 30
- Ribe 1905: 126; 1906: 19, 23,
123, 160, 194; 1907: 1, 13, 70,
77, 228, 240; 1908: 66
- Ribe Amt, historisk Samfund
for, 1905: 3
— Bispestol 1905: 93
— Domkapitel 1908: 8
— Domkirke 1905: 105
»Ribe Oldemoder« 1905: 155;
1906: 120, 121
- Riberdyb, se under Kolding.
- Riberhus 1907: 13; 1908: 8
- Ribe—Viborgvejen 1906: 123
- Richter, Kammerrd., 1906: 210
- Riga 1907: 45
- Rigsdagsbygningen 1907: 72
- Riis, Frederik, Præst, 1907: 84
— Jens, Borgm., 1908: 281
- Riisbrigh, Børge, 1908: 114
- Ringive S. 1906: 43, 46
- Ringkøbing 1906: 97
- Ringsthalm, Avlsgd., 1905: 146
- Risbøl, Vorbasse S., 1908: 8
- Rockstroh, Knud, Kapt., 1906:
153; 1907: 23, 55
- Rodsten, Markus, Admiral,
1907: 248

- Rodzkier(Kjærsgaard)1905:101
 Rolfsen, Jens, 1906: 214, 215
 Rols Mølle 1906: 157
 Rom 1906: 24
 Romsgaard ved Vejle 1905:
 98—99, 1908: 293
 Rosborg (Rosborre), Borgplads,
 1905: 91, 92, 94—98
 Rosenborg 1908: 59
 Rosendahl, Krigsraad, 1905:
 44, 53, 69
 Rosendal, H., 1905: 11—34
 Rosenkrans, Adelslægt, 1905:
 149
 Rosenkrans, Birgitte, 1908: 44
 — Jakob, 1907: 11
 — Jørgen, Lensmand
 paa Koldinghus,
 1905: 167; 1908:
 7, 30, 43
 — Jørgen, Oberst,
 1907: 28, 37
 — Oluf Nielsen, til
 Vallø, 1906: 220
 — Sidsel, 1908: 7, 10
 — Sofie, 1907: 11;
 1908: 44
 Rosenvold, Hgd., 1905: 30;
 1906: 13—17; 1907: 34
 Rosenørn, M. H., hist. Forf.,
 1905: 93
 Roskilde 1905: 126; 1906: 23,
 147, 148
 — Domkirke 1906: 33,
 147; 1908: 88
 Roskjær (Eng) 1905: 109—111
 Rostrup, Ldsb., 1906: 52, 128
 Rousthøj, Sognef., 1905: 25
 Rubin (Marc.), Statistiker,
 1905: 36
 Rudbæk, sv. Officer, 1906: 167
 Rudolph, prøjs. Kontroll.,
 1905: 21
 Rugaard 1908: 5
 Rugballegaard 1906: 5
 Rumor, Ritmester, 1907: 30
 Runesten 1908: 173—175
 Rusland 1906: 161; 1907: 26,
 43, 59; 1908: 14
 Ryde, Antonius, Præst, 1907:
 123
 Råde, Ingeborg Hansdatter,
 1907: 106
 Ryde, Johannes, Præst, 1907:
 84, 85, 88, 99—120
 Rye (Olaf), General, 1905: 158;
 1906: 166—168
 Rygter om Østerrigerne 1905: 28
 Ryholm, Degn i Erritsø, 1907:
 204, 216
 Rytter, Albert, 1908: 155, 156
 Rytteri, spansk, 1906: 137
 Rønne, Præsteslægt, 1908: 291
 — Albert Nielsen, 1908:
 291
 Rønnovsholm, Vendsyssel,
 1907: 10, 11
 Rønshoved, Stenderup S.,
 1907: 75
 Saarlæger 1908: 78—79
 Sabroe 1905: 20
 Sach, Aug., tysk Forf., 1907: 92
 Sachsen 1906: 75; 1908: 22, 28
 — -Weimar 1907: 64
 Sager, Peter, Fredsted, 1907:
 187—188
 Sagger, Rasmus Clausen, Præst,
 1908: 171—173
 Salling, S. C., Præst, 1907: 80
 Salmebog, evangelisk-krist.,
 1908: 187

- Saltholm 1908: 13
 Saltmøllested 1906: 206, 209
 Saltværk, Harte, 1906: 206, 209;
 1908: 16—17
 »Salvegarder« 1907: 33
 Samfund, Vejle Amts hist.,
 1905: 3—6; 1906: 154;
 1907: 172, 173
 Samson, Direktør, 1905: 143
 Samsø 1907: 58
 Samuel, Philip, 1905: 131
 Sandbjærgvig 1905: 145;
 1906: 7
 Sandomierz, Slot i Polen,
 1907: 236
 Sandseryd Kirke, Smaalands,
 1908: 289
 Sangforening 1905: 79
 Sanitz, sv. Oberstløjtn., 1907:
 48, 52
 Savladet 1906: 209
 Saxild, Herredsf., 1905: 79
 — G., Etatsr., 1905: 70
 Saxtorph, Bjørn, 1908: 43
 Schack, Feltmarskal, 1907: 248
 Schandorff, Peter, Præst, 1906:
 139, 143, 145
 Schasberg, fransk Løjtnant,
 1906: 139
 Scheel, Generalløjtn., 1906: 107
 Scheving, Benedict Gudmunds-
 son, Præst, 1905: 188
 Schiern, F., 1906: 136
 Schiødt, Fuldm., 1905: 20
 Schiøtt, Provst, 1908: 239
 Schjøth, Lærer i Gadbjerg,
 1906: 48
 Schleppegrell, General, 1906:
 168, 169
 Schlesien 1907: 11
 Schmettau, Greve, 1907: 167
 Schmidt, Karl, 1906: 139
 — Thygesen, Lærer,
 1907: 249
 Schou, Jens, Læge, 1905: 33
 S(chousboe), Præst, 1906: 45,
 47, 126, 128
 Schow (L. C. M.), Løjtn., 1906:
 167, 168
 Schrader, Skovrider, 1906: 186,
 187; 1907: 175
 Schrøder, Claus, 1907: 130
 »Schrødersee«, Kanonbaad,
 1905: 29; 1906: 7, 13
 Schultz, Kammerr., 1905: 4
 — Overkommanderserg.,
 1906: 167
 Sct. Laurentii Høj 1906: 123, 125
 — Laurentius 1906: 124
 Schwarzburg-Sonderhausen
 1906: 75
 Schytte, Oliemøller, 1905: 20
 — Wilh., 1905: 19—21,
 25, 26, 31
 Schönberg, Postm., 1905: 32
 Seest 1906: 164, 194, 195
 Sefeld, Jakop, til Visborggrd.,
 1908: 44
 — Jørgen, Rigsraad,
 1907: 16
 — Jørgen, til Visborg,
 1907: 17, 18
 Sehested, Kammerj., 1905: 69
 — Bertram, til Brønd-
 lund, 1908: 158
 — Claus, 1907: 12
 — Henrik, 1907: 23,
 30, 37, 64, 66, 67
 — Jacob, 1908: 43
 Seiler, Christian, Mesterm.,
 1905: 199
 Sejerup, Thyregod S., 1906: 122

- Sejet, Ldsb., 1906: 142
 Seligmann, S., 1905: 20
 Seljumshave, Gd., 1907: 75
 Selskabelighed, 1905: 70
 Selvejere, 1907: 93
 Severinsdatter, Hildeborg,
 1906: 220
 Severinsen, Peter, Borgm.,
 1906: 228
 Sibe, Johan, 1908: 14, 30
 Sich, 1905: 20
 Siebenbürgen, 1907: 43
 Sikkerhedsbrev (Orfejde) 1907:
 127—128
 Sildebord, 1907: 116
 Siltmann, Johan, sv. Overkom-
 missær, 1907: 42
 Simonsen, Anders, Borgm.,
 1906: 228; 1908: 258
 — Anton, Købmd.,
 1905: 4
 — D., 1905: 131
 Sindbjærg, Salmebogskampen,
 1908: 145—146
 Sivertsen, Lærer i Givskud,
 1908: 108
 Sixtus II, Pave, 1906: 124
 Sjølegaver (Tærepenge), 1907:
 82
 Sjælland, 1906: 139, 144, 147;
 1907: 3, 12, 93; 1908: 8, 241
 Skaane, 1907: 12, 26, 40, 42,
 57, 58
 Skagen, 1905: 184, 188; 1907:
 37, 39
 Skak, Niels, Raadm., 1906:
 214, 215
 Skaksen, Jens, 1905: 186
 Skamlingsbanke, 1907: 1, 3,
 69, 71, 91
 Skanderborg, 1906: 144
 Skanderup, 1908: 8
 Skansearbejdere, 1907: 165
 Skanseodde, 1905: 125
 Skartved, Ldsb., 1907: 76
 Skat, kommunal, 1905: 39
 Skatteligning, se under Kolding
 Skatter, 1908: 81—83
 Skeel, Adelsslægt, 1908: 155
 — Oberst, 1907: 9
 — Anders Albretsen, 1908:
 156
 — Hans, Landsdommer,
 1908: 158, 159
 — Hans, til Nygaard, 1908:
 156
 — Niels Hansen, 1908:
 156, 157
 — Ingeborg, 1908: 157—161
 — Iver, 1908: 156
 Skelsiskør (Skelskør) 1906: 20
 Skibet S. 1905: 107, 178
 Skinkel, Henneke, 1907: 75
 Skinkelsborg, Borgplads, 1906:
 198; 1907: 75—77
 Skjærup, Ldsb., 1906: 5; 1908: 8
 Skodborg, Peder, Borgmester,
 1906: 215, 227
 Skodborghus 1906: 167, 209
 Skolebrændsel 1908: 223—225
 Skolehuse 1906: 182—185;
 1908: 225
 Skolelov 1907: 89; 1908: 189
 Skolelærere 1906: 182—185
 Skole- og Kostkorn 1907: 116
 Skolemulkter 1908: 209—213,
 228, 237
 Skolestuer 1908: 193, 203, 206
 Skolevæsen 1906: 100; 1907:
 86—90, 114, 116—117, 120;
 1908: 108, 135, 187—216, 233
 —234, 236—239

- Skovauktion i 1849 1906: 185
—189
- Skovbølling, Starup S., 1908: 164
- Skoverup, Ldsb., 1907: 70
- Skovgaard, Gd. i Starup S., 1907: 178; 1908: 156
- Skovgaard, Hans, Junker, 1908: 76—77
- Skovhugst 1907: 181; 1908: 10
- Skovtyveri 1907: 113
- Skram, Anna, 1908: 33, 69
— Karen, 1908: 158
— Laurids, 1905: 110
— Peder, 1908: 10, 158
- Skriver, Hans, Borgm., 1906: 228
— Jens, 1906: 215
— Søren, Borgm., 1906: 220, 227—228, 236, 237
- Skrædder Peder 1905: 170
- Skulshallegaard, Vrigsted S., 1908: 139
- Skærbæk 1907: 9, 12, 13
- Slagbomme 1908: 165
- Slavekrig, den jyske, 1905: 171—192; 1906: 39—64; 1908: 108—113
- Slesvig By 1906: 19, 46, 164, 195; 1907: 27, 228
— Domkirke 1907: 81
- Slesvig-Holstenerne 1906: 157, 158, 162, 167, 168
- Slot, Jep Hansen, 1905: 47
- Slotsmølle, Kolding, 1906: 210
- Slott, Købm., 1905: 38
- Smaakjær, Ldsb., 1905: 179
- Smidstrup, Ldsb., 1906: 50, 123
- Smidt, C. M., Arkitekt, 1906: 219; 1908: 154, 262
- Smith, Lærer i Vonge, 1905: 173, 174, 188—190
- Smith, Skovf., 1905: 23
— Niels, Præst, 1906: 124
- Smugleri 1905: 61—63
- Snaptun, Ladeplads, 1905: 27
- Snogebro 1905: 110
- Snoghøj 1906: 158, 163; 1907: 9, 12, 17, 28, 60, 214, 248
- Sofie, Dronning, 1908: 30
- Sofiesminde, Gd., 1905: 111, 112
- Sogne, de otte, 1907: 69—133
- Solkjær Aa 1907: 75
- Solskov 1906: 3, 6, 8
- Sondershausen 1906: 75
- Spanien 1906: 136, 148; 1908: 27
- Spaniere 1906: 136—152, 155
- Sparre, Pehr, sv. Baron, 1907: 36, 47, 52
- Spejder, dansk, 1905: 27, 118
- Spens, sv. Oberst, 1907: 52
- Spilkjærskov 1906: 8
- Splett, Lyder Henriksen, Borgm., 1906: 229
- Sponneck 1905: 63
- Sporon, Konferensr., 1906: 87
- Sprog 1905: 67
- Staal, Niels, Toldkasserer, 1908: 124
— Poul, Billedhugger, 1908: 282
- Staggemeyer, Kapt., 1905: 13
- Stallerup, Ldsb., 1907: 32
- Stallerupgaard 1908: 8, 63
- Stallerup Sø 1906: 209
- Stanghøjvejen 1907: 178
- Stapel, Laurents, 1908: 53
- Starapolski 1905: 132
- Starup, By og S., 1908: 127—132, 186, 188, 189, 191, 194, 201, 205, 206, 217, 224
- Statsskove 1907: 79

- Stavnsbaand 1907: 93
 Steberck, Henrik, Staldmester, 1908: 31
 Stednavne, gamle, 1907: 122
 Stednavne med Endelsen *ing* og *inge* 1906: 193
 Steffen Sejermager 1908: 14
 Steinmann, Major, 1906: 163
 Stejlbjærg, se under Kolding.
 Stenbock, Magnus, 1907: 3
 — Gustaf Otto, 1907: 40
 Stenderup, By og S., 1907: 1, 29, 72, 76, 83, 121—133, 245, 246
 — Borgpladser, 1907: 74, 75
 — Hage 1907: 63, 244, 247, 248
 — Skove 1906: 185; 1907: 74, 75
 Stenderupgaard 1907: 123, 125, 126, 130, 131
 Stenderup-Vargaard 1907: 76, 77
 Stenstrup til Kjeldkjær 1906: 89
 Stephansen, N., 1906: 172
 Stepping, By og S., 1906: 166; 1907: 1
 Stilling, Michaël, Degn i Erritsø, 1907: 204
 Stiwitz, H., 1906: 81
 v. Stockfleth, Kapt., 1905: 52
 Stockfleth, Harald, Kapt., 1905: 23, 24; 1906: 2, 7, 10, 12, 14
 Stockfleth, William Walcker, 1905: 174, 177, 179, 189
 Stockholm 1905: 109, 132; 1907: 45
 Stodderkonge 1906: 180
 Stoustrup, Ldsb., 1906: 158; 1907: 17
- Stowing, sv. Generaladjutant, 1907: 52
 Straarup, Gd., 1907: 71, 78, 79
 — Ldsb., 1907: 76
 Strafferedskaber 1906: 222
 Strandvagt, fjendtl., 1905: 30
 Strangesen, Ebbe, til Nørholm, 1905: 111
 Strib 1907: 66
 Stricker, Regimentsch., 1905: 13
 Strorup, Niels Baltzersen, Borgm., 1906: 229
 Strunk, A., 1906: 137
 -- Mathilde Christine (f. Raae), 1906: 137
 Stuart, sv. Oberst, 1907: 49, 52
 Studehandelen 1906: 101—102
 Stygge, Hans, Lensmand, 1908: 11
 Sultzbach 1907: 60, 64
 Svavsted 1907: 23
 Svejstrup, H., Præst, 1905: 174, 192; 1906: 52
 Sven Bonde 1906: 20
 Svendborg 1906: 146, 147; 1907: 66; 1908: 5
 Svendsen, Morten, Lensm., 1908: 30
 — Jakob, Præst, 1905: 101, 102
 Svends Mølle, 1906: 173
 Svenskekrigen, 1907: 88; 1908: 288
 Svenskøjen paa Almind Kirkegd., 1905: 157
 Sverige, 1906: 136, 161; 1907: 6, 7, 26, 43, 59
 Svin paa Skoven, 1907: 118
 Svoger, Peder, Gravens, 1907: 183
 Synagoge, jødisk, 1905: 128

- Sysselbjærg, 1905: 155
 Syvaarskrigen, 1908: 22, 73, 78—81
 Søholm, Gd., Tavlov, 1908: 6
 Sønder Bjært, 1907: 84
 Sønderborg, 1907: 229; 1908: 6, 13, 18, 25, 29, 34, 86, 88
 Sønderbygaard, 1906: 158
 Sønderjylland og Slesvig, 1905: 177; 1906: 1, 139, 154, 155, 160, 161, 165, 166, 167, 189, 203; 1907: 6, 7, 12, 20, 22—24, 27, 70, 127, 228, 247
 Sønderjyllands Sysse, 1906: 194
 Sørensen, Urmager, 1906: 116
 — Iver, Borgm., 1906: 227
 — Jens, Præst, 1908: 266, 268
 — Peder, Læge, 1908: 86
 — Jens Peter, Tyrsted, 1906: 152
 — Søren, Husm., 1905: 175, 191
- T**aasinge, 1906: 147; 1907: 3; 1908: 5
 Tangæbiert, Anders Jensen, 1906: 21
 Tanum Birk, 1908: 6
 Tapeter, 1908: 14
 Taps S., 1907: 1, 70, 77
 — Ldsb., 1907: 72, 73
 Taterbarns Begravelse, 1907: 110
 Taube, Svensker, 1907: 39
 Tauber, E. G., 1906: 213
 Tavlov Kirke, 1908: 7
 Tavsens, Hans, 1908: 18
- Tedinghus, Henrik, 1906: 200
 Teglgården ved Kolding, 1906: 220
 Teglværker, 1906: 93, 220; 1908: 10
 Terkilsen, J., Gdm., 1905: 4
 Terp, Poul, Brakker, 1907: 192—193, 201
 Testimonier, 1907: 202—225; 1908: 139—142
 Tetens, Stephan, Biskop, 1908: 119, 123
 Tetwin, polsk Oberstløjtn., 1907: 235
 Theilade, Provst, 1907: 191
 Thiset, A., Arkivar, 1905: 109; 1908: 284
 Thoerskoff, Skov, 1906: 123
 Thomesen (Lindenow), Johannes, 1905: 96—97
 Thomsen, Hotelejer, 1905: 203
 — Kirkeværg, 1905: 44
 — Christen, 1907: 9
 — Ib, Raadm., 1906: 124
 — Per, Gadbjærg, 1906: 52
 — Per, Lindeballe, 1906: 41
 — Peder, Smed, 1905: 113—123
 Thorn, Vestprøjssen, 1907: 26
 Thorning, H., Petersbjærggd., 1906: 107
 Thorshøj, ved Rostrup, 1906: 129
 Thrige, hist. Forfatter, 1905: 36
 Thulesen, Johannes, Gdm., 1908: 194, 198, 201, 203
 Thura, A. de, Præst, 1906: 72

- Thura, Laurids, Biskop, 1906: 66; 1908: 18
- Thy, 1907: 42
- Thycho, Biskop, 1906: 21
- Thygesen, J., Lykkesgd., 1907: 121
- Thøgersen, Lavr., Raadm., 1906: 124
- Tilly, General, 1907: 11
- Tinghøj, 1907: 71, 91, 92
- Tingskovhede, 1907: 91
- Tirsbæk, 1906: 5, 6, 8, 9, 10, 13
- Tobaksdyrkning 1905: 138; 1908: 240—254
- Tobaksforbrug, 1908: 244
- Tobaksmonopol, 1908: 246—250
- Toft, Skrædder, 1905: 47
- Tofthøj, Gadbjerg S., 1906: 50
- Toldsvig, 1908: 242
- Tonnesen, Claus, Stenderup, 1906: 188
- Topografi, J. P. Traps, 1906: 125
- Toreshave (Torshov), Langdysse, 1907: 91
- »Torper« i de 8 Sogne, 1907: 72, 73
- Torsted S., 1906: 144, 145
- Torstenson, Lennart, 1905: 156; 1906: 156; 1907: 2, 5, 9, 12, 45
- Torup, 1908: 6
- Tot, Else, 1908: 7
- Tott, Claes, sv. General, 1907: 64
- Tranekjær, 1908: 5
- »Trefoldighed«, dansk Krigsskib, 1907: 41
- Trelde, Ldsb., 1905: 113, 116; 1906: 85; 1907: 15, 34
- Treldenæs, 1907: 16
- Tremmekister, 1906: 33—37
- Trepka, Major, 1905: 176, 177, 192
- Treschov, H. G., Amtm., 1905: 163
- Treskow, prøjs. Major, 1906: 15
- Tridelund, 1906: 22, 194
- Trindholm, se under Kolding
- Trinitatis Kirke i Fredericia, 1907: 17
- Trojel, Thomas, Rektor, 1908: 117—118, 120, 121, 125
- Troldom, 1907: 117
- Trolle, sv. Greve, 1907: 31
- Trolle, Børge, 1908: 284
- Trompeterbanken, 1905: 69
- Trosfrihed, 1905: 126, 127
- Trædballe, Hus ved Vejle, 1905: 99, 100, 181
- Trøjborg, 1906: 198
- Trøjsel, Gd., Bjært S., 1907: 77
- Tved, Ldsb., 1906: 198, 201, 207; 1907: 77
- Møller, 1906: 201
- Tvedseng, se under Kolding
- Tvedsgaard, 1906: 198, 200, 201; 1907: 77, 78
- Tvillinggaarde, 1908: 133
- Tybrind, 1907: 62
- Tücho, Biskop, 1906: 20
- Tyge, Biskop, 1906: 21
- Tyrsted, 1906: 136—152
- Tyrstrup, Ldsb., 1907: 72, 73
- Herred, 1907: 1, 69—133
- Ting, 1906: 199, 200
- Tysk, 1907: 92; 1908: 53—54
- Tyskland, 1906: 75, 97, 151; 1907: 11; 1908: 20

- Tyveri, 1907: 114—116
 Tyvkjær, Smidstrup S., 1906: 179, 180
 Tøgersen, Michael, 1907: 102
 Tønder, 1906: 160, 162; 1907: 99, 243
 — Kloster, 1906: 19
 Tønder, Jakob, Byfoged, 1906: 237
 Tønning, 1907: 3
 Tørning, 1906: 198; 1908: 2
 Tørrild Herred, 1905: 22, 23, 107, 178; 1906: 99; 1908: 6, 10
 Tørring, 1905: 180, 185
 Tøsby, Ldsb., 1906: 52
- U**desen, Jørgen, Lindeballe, 1906: 41
 Udsen, Peder, Raadmd., 1906: 229
 Udskiftning, 1905: 50—51, 159—160; 1906: 84—110
 Uldall, Arkitekt, 1906: 122
 Ulfeld, Corfits, 1907: 14, 34, 56
 — Hartvig, 1906: 27
 — Jens, Kansler, 1906: 205
- (Ulfstand), Kirstine Gregersdatter, 1905: 109
 — Jens Truidsen, 1908: 28, 31
- Ulk, Niels, Lindved, 1905: 98
 — Thomas, Romsgaard, 1905: 98
 Ullerup, By og S., 1906: 182; 1907: 16, 17
 Ulvejagt, 1907: 120
 Ungarer, 1905: 117
 Universitetet, Københ., 1908: 14, 38
- Universitetet, Rostock, 1908: 38, 58
 Urne, Claus, 1908: 43
 Ursula af Lauenborg, 1908: 50
 Urup, Axel, 1907: 12, 39
 Ussing, Navnet, 1907: 223
 Ut S., 1906: 144
 Uthenhof, Wolfgang von, Kansler, 1908: 40
 Uttenthal, Seminarielærer, 1905: 17
 Utzen, Farver, 1905: 44
 Utzon (Udsen), 1906: 230
 Utzon, Dalby Mølle, 1906: 188
- V**aaben, Slægten Gabels, 1908: 280—281
 Valdemar (II), Konge, 1906: 197
 — (V), Hertug, 1905: 92, 103, 104, 106; 1906: 197
 — Atterdag, 1905: 93, 106
 Valkendorf, Henning, 1907: 11
 — Margrethe, 1908: 33, 69
 — Rigborg, 1908: 33
 Vandalisme i Nutiden, 1907: 172
 Vandel, Ldsb., 1907: 34
 Vandkunst, 1908: 11—13
 Vandleddning, 1906: 28
 Vargaarde, Hejls S., 1907: 77—79
 Varmark, Ldsb., 1907: 76
 Varsler, 1906: 180—181
 Vaskerbæks Rende, 1906: 209
 Vedel, Anders Sørensen, 1905: 95, 97
 Vedtægter for »Vejle Amts hist. Samf.«, 1905: 7; 1908: 177, 179

- Vejlby Kirke, 1908: 288, 291
 Vejle, 1905: 11—34, 20, 23, 28, 40, 55, 90—93, 98, 176, 177, 180, 183, 186, 197; 1906: 3—5, 40, 55, 57, 62, 81, 106, 156—160, 165, 185, 226; 1907: 18, 29, 39, 134—163, 164, 165; 1908: 6, 10
 — Aa, 1905: 94; 1906: 166
 — Amt, 1906: 1, 22, 77—110, 153—171; 1907: 1, 4, 6, 24, 67, 72, 226—249; 1908: 229
 — Amtsraad, 1905: 19
 — Byraad, 1905: 19
 — Skansegravning ved, 1906: 111—116
 Vejledalen, 1906: 2
 Vejlehus, 1905: 93, 94
 Vejle Kloster, 1905: 93, 105; 1906: 26
 — Mølle, 1908: 7
 Vejstrup, 1907: 1, 72, 73, 77, 80, 84
 Vejstrupgaard, Fyn, 1907: 73
 Vejstruprød, Gd., 1907: 95
 Vevjæsen, 1906: 105; 1908: 138
 Velling, 1906: 86
 Vendelboerne, 1907: 42
 Vendelbo Stift, 1907: 22
 Vendsyssel, 1906: 156; 1907: 34, 36, 49, 243
 Venstermann, Anna, 1908: 33, 43
 Vester S., 1906: 122
 Verden, 1907: 7, 26
 Viborg, 1906: 124, 153, 198; 1907: 42, 240; 1908: 35
 — Domkirke, 1908: 58, 159
- Vidunderure, 1908: 14
 Vilhelm d. y., Hertug af Brunsvig-Lyneborg, 1908: 20, 28, 29
 — af Oranien, 1908: 45
 Vilsen (Ferke), Jep, 1905: 107
 Vilstrup, ved Haderslev, 1907: 82
 — S., 1908: 173—174
 — Kirkelade, 1906: 220
 Vind, Iver, til Nørholm, 1907: 21, 28
 Vinding S. 1905: 105; 1906: 5, 184
 — Hule, 1906: 181
 Vingsted, 1905: 107, 181, 182; 1906: 158
 Vinkælder, 1906: 237
 Viuf, 1905: 167, 168, 178; 1906: 157, 158, 163, 165
 Voigt, Johan Christian, Korporal, 1908: 188
 Vonge Herred, 1906: 122
 Vonsild, B. og S., 1906: 167, 207; 1907: 1, 77, 99, 101—103
 — Kirke, 1907: 80
 Vorbasse, 1905: 12
 Vorgaard, Vendsyssel, 1908: 160—161
 Vrandrup, 1906: 157
 Vrigsted, By og S., 1905: 28; 1908: 133—144
 Vyv 1905: 192
 Vægtene 1905: 65
 Værn 1907: 6, 8
 Værnepligt 1907: 129
- W**adum, Sagfører, 1905: 19, 20, 32

- Wagner, Filip, sachs. Hofpræst, 1908: 88
- Waldeck, sv. Greve, 1907: 64
- Wallenstein 1906: 155; 1907: 4, 8, 11
- Wansowicz, polsk Kaptajn, 1907: 238
- Warming, Mathias, 1905: 55
- Weber, Claus, 1906: 27
- Wedel-Jarlsberg, Baron, 1905: 147
- Wegener, C. F., 1905: 97
— O., 1905: 20
- Weirsø, S., 1905: 185, 186
- Weiher, svensk Generalmajor, 1907: 245
- Wend, Løjtn., 1906: 168
- Wesenberg, Daniel, 1906: 86, 103
- Westengaard, C. D., Borgm., 1905: 37, 41
- Westergaard, P. B. C., 1906: 75
- Widdern, Georg Cardinal v., præjs. Militærforf., 1906: 2
- Wienerfreden 1907: 1, 4, 56
- Wildenradt, Justitsr., 1906: 85
- Williamsborg 1906: 3, 8, 165
- Wilse 1905: 128, 132—134
- Wilster, Major, 1906: 167
- Wisch, Melchior von der, 1908: 31
- Wismar 1907: 39, 41, 59
- Wissing, Partikulier, 1905: 24
- Wissing, Stadthauptm., 1905: 38, 55
- Wissing, Ane Marie, f. Fischer, 1905: 38
— Jens, Købm., 1905: 73, 74
— Jens Peter, Agent, 1905: 38, 53, 72—86
- Witt, Nording de, 1905: 86
- Wittenberg 1906: 25, 127;
1908: 39, 56
- Wittenberg, Svensker, 1907: 39
- Wittrup, Præst, 1907: 146, 161
- Witzlav, Fyrste af Rygen, 1906: 20
- Wolf, Ditlev, Stenderupgaard, 1907: 130
- Wolff, A. A., 1905: 130, 131
- Wolfgang af Grubenhagen, Hertug, 1908: 29
- Wolgehagen 1905: 192
- Worm 1905: 20
- Worm, Ole, 1905: 91, 158;
1906: 120, 123, 128; 1908: 174, 175
- Wrangel, Slægten, 1907: 38
- von — præjs. Løjtn., 1906: 16, 73
— Fried.H. Ernst, 1905: 18, 24; 1906: 55, 156—171; 1907: 143, 149, 159
— Carl Gustaf, 1907: 26, 31, 32, 39, 42—47, 51—56, 58—62, 64, 67, 226, 246
— Helmuth, 1907: 13
- Wulff, Familier i Fredericia og Randers, 1905: 131
— Skolepatron i Nebel, 1908: 193, 194, 203
- Zahn, Købm., 1905: 55
- Zastrow, præjs. Oberst, 1906: 167
- Zeger, Magdalene, 1908: 51
- Zeiller, tysk Forfatter, 1906: 211

XXXXIV

- Æbeltoft** 1907: 240, 247
Ædituus, Martin, Livlæge hos
Fr. II, 1908: 35, 86
Ægteskabsløfte løses 1907:
 110—111
Ægteskabssager 1907: 85
Ærkesædet i Lund 1907: 3
Ærø 1907: 70

Ødis, Ldsb. og S., 1906: 166;
 1907: 72—74, 77, 80, 81, 85
Ødsted 1906: 5
Øjenlæge m. m. 1907: 118—119
Øresund 1907: 5, 39
Ørneborg (Koldinghus) 1906:
 155
Ørslev Kloster 1907: 78

Ørsted, Borgm., 1905: 19, 34;
 1907: 135, 140, 143,
 145, 156
Ørsted, Jakob, Rektor, 1906: 66
Ørum, Ldsb., 1906: 9, 11, 13
Ørumgaard 1906: 15
Øsel 1907: 11; 1908: 24
Østergaard, Sønder-Omme S.,
 1906: 122
Øster-Hornum 1906: 177
Øster-Nykirke S. 1905: 187
Østerrig 1907: 43, 59
Østerrigerne 1905: 14—17, 21,
 116, 118, 123; 1906: 3; 1907:
 147—148, 163, 166
Øsfer-Snede S. 1907: 29
Østersøen 1907: 26
Østrup (ved Randers) 1908: 6

INDHOLDSLISTE

TIL »VEJLE AMTS AARBØGER« I—IV (1905—08).

	Side
<i>Bardenfleth, V.</i> : Vejle Amts historiske Samfund.....	1905: 3
<i>Behrend, C.</i> : Fra Fredericia Latinskole	1908: 114
— : Om Tobaksavlen i Fredericia i det 18de Aarhundrede.....	1908: 240
<i>Bennetsen, Fr.</i> : En Markedsrejse i gamle Dage.....	1905: 170
<i>Brandorff, J. O.</i> : Graabrødreklosteret i Kolding.....	1906: 19
— : Indskrifter fra gamle Huse i Kolding	1908: 255
<i>Eliassen, P.</i> : Bidrag til Kolding Bys Historie i det 19. Aarhundrede.....	1905: 35
— : Fra Almind.....	1905: 155
— : Bøddel og Natmand.....	1905: 197
— : De gamle Klokker.....	1905: 202
— : Fra Hans de Hoffmans Dage.....	1906: 77
— : Bidrag til Kolding Bys ældre Historie..	1906: 192
— : Fra de 8 Sogne. Bidrag til Tyrstrup Her- reds Historie.....	1907: 69
— : En Bydemand.....	1907: 250
— : Nygaard. Nogle Blade af en gammel Gaards Historie.....	1908: 154
— : To Præsteberetninger fra 1687.....	1908: 171
<i>Fogtmann, Cathrine</i> : Minder fra Vejle 1864	1907: 134
<i>Godskesen, Sine</i> : Mere om Slavekrigen: II. En Præste- gaard under Slavekrigen.....	1906: 56
<i>Hansen, S.</i> : Gamle Borgpladser ved Vejle.....	1905: 91
— : Den jyske Slavekrigs Begyndelse.....	1905: 171
— : De fremmede Tropper i Tyrsted 1808 og — H. C. Andersen	1906: 136
<i>Heymann, Alfred</i> : Fredericia og dens jødiske Me- nighed.....	1905: 125

XXXXVI

	Side
<i>Jørgensen, Anders</i> : Lidt fra Vrigsted Sogn I, II.....	1908: 133
<i>Jørgensen, Julius</i> : Erindringer om Skansegravningen ved Vejle i Marts 1864.....	1906: 111
<i>Kau, Hans</i> : Mere om Slavekrigen: I. Fra Gadbjerg og Lindeballe Sogne.....	1906: 39
— : Om Gadbjerg Sogns ældste Kirke.....	1906: 117
— : Jørgen Birkebæk. Et Bidrag til de kloge Mænds Saga.....	1908: 90
— : Slavekrigen i Givskud Sogn.....	1908: 108
<i>Kristensen, A.</i> : Altertavlen i Hejls.....	1905: 193
<i>Larsen, Sander</i> : Smaa Erindringer fra Bjerger Herred 1864.....	1907: 164
<i>Lauritsen, Jens</i> : Salmebogskampen i Sindbjerg Kirke, hvorved Kingos Salmebog blev indført.....	1908: 145
<i>Liljefalk, Axel</i> : Preusserne i Bjerger Herred i Marts og April 1864.....	1906: 1
— : Frederiksdødes første Dage og Carl Gustavs Overgang over Lille Belt.....	1907: 1
— : Lidt om Tildragelserne i Vejle Amt særlig omkring Kolding under første Krig.....	1906: 153
— : Brandenburgerne, Østerrigerne og Po- lakkerne i Vejle Amt 1658—59... ..	1907: 226
<i>Lindholm, Poul</i> : Fra Starup Sogn I....	1907: 177, — II 1908: 127
— : Præsten L. M. Lund og Skolevæsenet i Starup-Nebel 1815—20.....	1908: 185
<i>Maltesen, L.</i> , Lidt fra Vrigsted Sogn III.....	1908: 142
<i>Matthiessen, Hugo</i> : Enkedronning Dorothea paa Kol- dinghus.....	1908: 1
— : Dronning Dorotheas Billede.....	1908: 284
<i>Melbye, Fr.</i> : Kalkmalerierne i As Kirke.....	1905: 145
<i>Pedersen, Klemen</i> : Fra Brande i Præsten Niels Chri- stian Clausens Tid.....	1908: 147
<i>Ravn, J. J.</i> : Gamle Minder fra Tyvkær.....	1906: 179
— : Skoler og Skolelærere.....	1906: 182
— : Alterkalken fra Vejlbj Kirke.....	1908: 289
<i>Ravn, N. J.</i> : En Skovauktion i de 8 Sogne i 1849..	1906: 185
<i>Rosendal, H.</i> : Erindringer fra Vejle i Krigsaaret 1864..	1905: 11
<i>Skytte, Jens</i> : Uro i Lejren. Minde fra Landsbyen Trelde.....	1905: 113

XXXXVII

Side

<i>Smidt, C. M.</i> : Christian II's Dronning Dorotheas Portræt	1906: 65
<i>Stephansen, N.</i> : Preusserne i Bjerger Herred i 1864...	1906: 172
<i>Terkilsen, J.</i> : Arvesølv	1905: 89
: Andreas Murmester fra Hvejsel	1906: 189
<i>Ussing, Henrik</i> : Nogle gamle »Testimonier«	1907: 202

Vedtægter for »Vejle Amts historiske Samfund« (9/1 1905)	1905: 7
— — — — — (24/12 1907)	1908: 177
Forretningsorden for »Vejle Amts hist. Samfund«s Styrelse (14/1 1905)	1905: 8
Forretningsorden for »Vejle Amts hist. Samfund«s Styrelse (24/4 1908)	1908: 180
Regnskab for »Vejle Amts hist. Samfund« 1904—05... ..	1905: 215
— — — — — 1905—06... ..	1906: 247
— — — — — 1906—07... ..	1908: 182
Fortegnelse over Medlemmerne	1905: 205
Ændringer og Tilføjelser til Medlemslisten	1906: 248
— — — — —	1907: 252
Vort Medlemsantal (10/12 1908)	1908: 295
Til Medlemmerne!	1905: 216, — 1906: 252, — 1908: 296
Et Opraab (med Efterskrift af Axel Liljefalk)	1907: 169
Foredrag (i Regnskabsaaret 1905—06)	1906: 246
Gaver	1905: 216, — 1906: 246, — 1907: 257
Rettelser og Tilføjelser	1905: 204, — 1908: 293
Et Par Rettelser (til »En Skovauktion i »de 8 Sogne«) 1907: 175, — 1908: 176	
Register (ved S. N. Mouritsen)	1908: I
Indholdsliste til I—IV	1908: XXXXV

RETTELSER:

1905. Side 85, L. 16 f. o.: Christian VII; læs Christian VIII.
— 130, L. 12 f. n.: Cohan: læs Cohen.
— 174, Note*): Stoskfleth; læs: Stockfleth.
— 199, L. 10 f. o.: Brøcher; læs: Brøchner.
1906. — 151, Note*): Side 30; læs: Side 146.
— 197, L. 4 f. n.: Valdemar III; læs: Valdemar V.
1907. — 75, L. 5 f. o.: I. C. Grieses; læs: Samuel Grieses.
— 126, L. 7 f. o.: Jep Hugger; læs: Jes Hugger.
-

Heimdal, Aabenraa: „Der har staaet hidtil ubenyttede Kilder til Forfatterens Raadighed, hvad der jo forhøjer Værkets Værdi.“

Kolding Folkeblad: „Bogen om Kolding er begyndt at udkomme. Vore Læsere ved — og første Hæfte bekræfter det — at den vil blive grundig, paalidelig og morsom.“

Horsens Dagblad: „Det er en Bog, som ikke alene har Interesse for dem, der bor eller har boet i Kolding, men ogsaa for alle, der interesserer sig for vort Lands Historie.“

Kolding Avis: „Ruinerne af Koldinghus behersker Byen den Dag i Dag, naar vi fra en af de Bakker, der omgiver den, tager et Overblik over denne. Koldinghus' Historie har raget op over Byen; intet Under, at den faar en betydelig Plads i Skildringen.“

Guldsmykke fra 11. Aarhundrede, fundet i Kolding.
(Byzantinsk Arbejde i Émail cloisonné, Nationalmuseet.)

Koldingbogen kommer i ca. 15 Hæfter à 50 Øre.
**Medlemmerne faar Hæfterne à 40 Øre mod
Indsendelse af hoslagte Kort, der ikke behøver
at frankeres.**

VEJLE AMTS AARBØGER

udkommer i Halvbind med mindst 12 Ark (192 Sider) aarlig og behandler historiske, topografiske og dermed beslægtede Emner fra ældre og nyere Tid, hentede fra Vejle Amt.

Aarbøgerne, hvis Hefter enkeltvis kan købes i Boghandelen, uddeles frit til Medlemmerne af Vejle Amts historiske Samfund. Medlemsbidraget er 2 Kr. om Aaret. Indmeldelse i Samfundet modtages af enhver af Styrelsens Medlemmer. Disse er:

Stiftamtmand *V. Bardenfleth*, Vejle, (Formand); Kæmner *I. O. Brandorff*, Kolding, (Næstformand, Kasserer); Filialbestyrer *P. Eliassen*, Kolding; Cand. mag. *S. Hansen*, Vejle, (Sekretær); Seminarieforstander *R. J. Holm*, Vejle; Pastor *H. Kau*, Gadbjerg; Oberst *Axel Liljefalk*, Fredericia; Lærer *S. N. Mouritsen*, Mørup, Gødding pr. Vejle, og Landstingsmand, Propr. *Chr. Ravn*, Sjølundgaard pr. Vejstrup.

I **Redaktionsudvalget**: Oberst *A. Liljefalk*, (Formand); Filialbestyrer *P. Eliassen* og Cand. mag. *S. Hansen*.

I **Foredragsudvalget**: Pastor *H. Kau*, (Formand); Seminarieforstander *R. J. Holm*, Vejle, og Landstingsmand, Propr. *Chr. Ravn*, Sjølundgaard.

INDHOLD AF ANDET HALVBIND 1908:

- Præsten *L. M. Lund* og Skolevæsenet i Starup-Nebel 1815–20. Af *POUL LINDHOLM*.
- Om Tobaksavlen i Fredericia i det 18de Aarhundrede. Ved *C. BEHREND*.
- Indskrifter fra gamle Huse i Kolding. Af *I. O. BRANDORFF*. (Med 13 Billeder.)
- Dronning Dorotheas Billede. Af *HUGO MATTHIESSEN*. (Med Billede.)
- Alterkalken fra Vejlby Kirke. Af Lærer *J. J. RAVN*, Stoustrup.
- Rettelser. — Vort Medlemsantal. — Til Medlemmerne.

Til Medlemmerne!

Udsendelsen af dette Halvbind er desværre blevet stærkt forsinket paa Grund af en stor **Navneliste** over alle udkomne Aargange. Det var oprindelig Meningen, at denne Navneliste skulde have fulgt dette Hæfte, men da Hæftet derved først vilde kunne udkomme om ca. 3 Uger, hvilket var meget uheldigt, bl. a. af Hensyn til Røgskabet og den Tid, der levnedes til Revisorerne, udgives Vinterhalvbindet nu. Om 3–4 Uger vil Navnelisten blive tilsendt Læserne, der herved, af Hensyn til Indbindingen, sættes i Kundskab om, at den kommer.